

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ERKEN CUMHURİYET YILLARI MİLLİ EĞİTİM YAZININDA BEDEN
TERBİYESİ VE HİJYEN: ÖĞRETMEN SESİ DERGİSİ ÖRNEĞİ (1930-1949)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nilay Orhan

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü Aslan

Ağustos, 2019

Nilay Orhan tarafından hazırlanan “Erken Cumhuriyet Yılları Mili Eğitim Yazınında Beden Terbiyesi ve Hijyen: Öğretmen Sesi Dergisi Örneği (1930-1949)” adlı bu tezin YÜKSEK LİSANS tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Şükrü Aslan

Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman

: Prof. Dr. Şükrü Aslan

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Ebru Aykut Tokar

Üye

: Dr. Öğr. Üyesi Murat Arpacı

Üye

: _____

Üye

: _____

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak yazılmıştır.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Ücret karşılığında başka kişilere yazdırmadığımı, (dikte etme dışında) uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

Beyan ederim.

Adı Soyadı

İmzası

Tarih

“(…)
Bir ev kadınıyım ben.
Üşenmeden, bıkmadan,
Ev işleri görürüm.

(…)
Türk kadını bir anne
O taşıdı cephanesini
Sakarya boylarında

(…)
T.K. Başkanı (Alkışlar.)
Bravo! Ev kadını!
Saygı ile anarım
Senin güzel adını! …

(…)
Türk ezelden askerdir
Göğsü yurda siperdir.
Sınırlarımız kale.
Düşman yan baksın hele

Bomba olur atlarız
Kafasında patlarız.
(…)

Yarın yurdu şenletecek
Bugünkü dinç çocuklardır.
Ülkü bize yurdu sevmek
Ülküsüz kalp bir mezardır”

(Öğretmen Sesi Dergisi, 1938, s. 507-510)

ÖZET

Erken Cumhuriyet yılları Milli Eğitim sisteminde en çok önemsenen kavramlardan ikisinin beden terbiyesi ve hijyen olduğu söylenebilir. Milli Eğitimle ilgili hemen her yazın alanında bu kavramlar işlendiği gibi, bu isimler altında dersler de müfredatta yer almıştır. Böylece bu kavramlar yeni toplumun ve kimliğin inşasında çok önemli bir işlev üstlenmişlerdir. Bu tez çalışmasında, dönemin Milli Eğitim yazını üzerinden, söz konusu kavramlara yüklenen eğitsel, kültürel ve politik anlam ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, erken Cumhuriyet yılları milli eğitim sisteminde “Beden Terbiyesi” ve “Hijyen” derslerinin izi, dönemin Milli Eğitim sistemi ile ilgili olan “Öğretmen Sesi Dergisi” nin çeşitli sayıları üzerinden, belge- arşiv inceleme ve söylem analizi yöntemlerinden yararlanılarak sürülmüştür. Başbakanlık Arşivi, 1930 Hıfzıssıhha Kanunu, 1938 Beden Terbiyesi Kanunu gibi birtakım kanunlar, resmi belgelerden yararlanılmış olup erken Cumhuriyet döneminde açılmış olan spor kulüpleri müfredat ve raporlarına başvurulmuştur.

Çalışmanın ilk aşamasında beden terbiyesi ve hijyenin eğitime dahil edilme süreci ele alınmış ardından bu eğitimin II. Meşrutiyet Dönemi ve erken Cumhuriyet yıllarındaki tarihsel anlam ve önemine odaklanılmıştır. Çalışmada son olarak, beden terbiyesi ve hijyenin izi, asıl ele alınmak istenen dönem olan erken Cumhuriyet yıllarındaki Öğretmen Sesi Dergisi sayıları üzerinden analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beden terbiyesi, hijyen, damgalama, hıfzıssıhha, askerlik, annelik.

ABSTRACT

In the early years of Republic, the “physical education” and “hygiene” could be considered as the most two important concepts in the National Educational System. In the field of National Education, these concepts were studied in almost every literature, and lessons related to these concepts were also included in the curriculum. Thus, these concepts have a very important role in the construction of new society and identity. This thesis aim to discover the educational, cultural and political meaning included on these concepts through the National Education literature of that period.

In the study, the national education system in the early years of the Republic “physical education” and "Hygiene" courses traced from various volumes of "Teacher Voice Magazine". However, this study were based on document - archive analysis and discourse analysis methods. In addition to that, some laws and official documents such as the Prime Ministry Archive, the 1930 Law on Hygiene and the Law on Physical Education of 1938, were used and the sports clubs curricula and reports that were opened during the early Republican period were reviewed.

In the first phase of the study, the process of inclusion of physical education and hygiene in the national educational system was discussed. It focused on the historical meaning and the importance of the Constitutional Period and the early Republican years. In the final phase the study, the traces of physical education and hygiene were analyzed from several volumes of Teacher Voice Magazine in the early Republican years, which was the period to that this study dealt with.

Keywords: physical education, hygiene, stigmatisation, sanitation, military, motherhood.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın oluşmasında lisans dönemimden itibaren beden politikalarına ve milliyetçilik çalışmalarına oluşan merakımın etkisi vardır. Bu merakımın oluşmasında katkısı büyük olan ve tez yazım süresinde desteğini her zaman derinden hissettiğim tez danışmanım Prof. Dr. Şükrü Aslan'a öncelikli olarak teşekkür ederim. Tezin tüm yazım aşamasında katkısı bulunan, değerli çalışmalarını tezimde ana referans olarak kullandığım ve akademik çalışma titizliğini daima kendime örnek aldığım Dr. Öğretim Üyesi Murat Arpacı'ya dostluğu ve desteği için çok teşekkür ederim. Jüri sürecinde değerli yorumları, önerileriyle tezimin son halinin oluşmasında katkısı büyük olan Dr. Öğretim Üyesi Ebru Aykut Türker'e teşekkür ederim. Tüm bunların yanında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'ndeki tüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca Öğretmen Sesi Dergisi sayılarının büyük çoğunluğu Atatürk Kitaplığı'ndan ilk olarak 2015 yılında fotokopi yoluyla temin edilmiştir. 2015 yılında dergi fotokopi ücretinin ödenememesi sebebiyle kütüphanede mahsur kalmak gibi olumsuz bir tecrübenin yaşandığı ve tez yazım sürecinde fazlaca zaman geçirilen Atatürk Kitaplığı'nda 2016- 2017 yılında süreli yayınların onarımında olması sebebiyle uzun bir süre Öğretmen Sesi Dergisi sayılarına ulaşılamamıştır. 2018 yılından itibaren süreli yayınları, eksik sayılarla da olsa, online olarak sitelerine yükleyen Atatürk Kitaplığı ve çalışanlarına, az bütçeyle çalışmalarına devam etme gayreti gösteren tüm araştırmacılar adına teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
1. GİRİŞ.....	1
2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE BEDEN TERBİYESİ VE HİJYEN	5
2.1. Avrupa Tarihinde Beden Terbiyesi ve Hijyen	8
2.2. Askeri Reformlar, Beden Terbiyesi ve Paramiliter Gençlik Örgütlenmeleri	20
2.3. II. Meşrutiyet (1908- 1918) Döneminde “Beden Terbiyesi” ve “Hijyen”	28
2.4. Erken Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası	32
3. ÖĞRETMEN SESİ DERGİSİ’NDE “BEDEN TERBİYESİ” VE “HİJYEN”	61
3.1. Öğretmen Sesi Dergisi’nde Sağlık.....	65
3.2. Öğretmen Sesi Dergisi’nde Spor ve Askerlik	81
3.3. Öğretmen Sesi Dergisi’nde “Müstakbel Vatandaşlık”	91
3.4. Öğretmen Sesi Dergisi'nde Temizlik	103
4. SONUÇ	110
5. KAYNAKÇA	113
6. ÖZGEÇMİŞ	120
7. ÖĞRETMEN SESİ DERGİSİ’NDEN GÖRSELLER	121

GÖRSEL LİSTESİ

Fotoğraf 5.1: Aralık 1934, Devlet ve belediyelerin varlığı temizlik üzerinden somutlaştırılır	121
Fotoğraf 5.2: Aralık 1934, Kadının ev içi görevleri	122
Fotoğraf 5.3: Mayıs 1936, Jimnastik şenlikleri	123
Fotoğraf 5.4: Mayıs 1937, İngiltere’de modern bir okulda yemek saati	124
Fotoğraf 5.5: Ocak 1938, Çocuklar için askeri oyunlar	126
Fotoğraf 5.6: Ocak 1938, Çocuklar için askeri oyunlar devamı	127
Fotoğraf 5.7: Nisan 1938, Öğretmen Sesi Dergisi’nde yemek tarifi	128
Fotoğraf 5.8: Mayıs 1938, Çocuklar için gıdaların önemi	129
Fotoğraf 5.9: Ekim 1938, Sineklerle mücadele	130
Fotoğraf 5.10: Ekim 1938, Çocuklar için diş sağlığı ve temizliği	131
Fotoğraf 5.11: Aralık 1938, Öğretmen Sesi Dergisi’nde “Türklerin büyük Ata’sı”	132
Fotoğraf 5.12: Ocak 1939, Vitaminlerin önemi	133
Fotoğraf 5.13: Şubat 1939, “Ataya Göz Yaşları” isimli kitabın duyurusu	134
Fotoğraf 5.14: Şubat 1939, Mikroplar	135
Fotoğraf 5.15: Nisan 1939, Küçük asker	136
Fotoğraf 5.16: Nisan 1939, Küçük çocuklara jimnastik	137
Fotoğraf 5.17: Haziran 1939, Hijyen	138
Fotoğraf 5.18: Haziran 1939, Hijyen devamı	139
Fotoğraf 5.19: Haziran 1939, 23 Nisan şiiiri	140
Fotoğraf 5.20: Ekim 1939, Aile fertlerinin vazifeleri ve çekirdek aile kurgusu	141
Fotoğraf 5.21: Ekim 1939, Sıtma ile mücadele	142
Fotoğraf 5.23: Kasım 1939, Çürük dişteki mikroplar	143
Fotoğraf 5.24: Kasım 1939, Okula gelmeden önce ve okuldan çıktıktan sonra	144

1. GİRİŞ

Beden üzerine çalışmak, bedene ilişkin tarihsel bakış açısının, damgalamaların izini sürmeyi gerekli kılar. Bu iz; eğitim sistemi, ordu- askerlik, tıp gibi alanlar üzerinden, bu alanlarda üretilmiş olan metinlerin, söylemlerin detaylı olarak analiz edilmesi ve metinler arkasında yatan siyasal söylemin ortaya çıkarılması ile sürülebilir. Beden üzerine yazılmış “basit”, “sıradan” olarak görülen söylemlerin politikliğini ortaya çıkarmak, tarihsel olarak bedenin daima iktidar ilişkileri içinde yer aldığını, bedenin politikliğini, ispat etmek anlamına gelmektedir. Bu hususta bedenin politikliği, bedene ilişkin üretilmiş malzemelerin detaylıca, tekrar ve tekrar okunması ile ortaya konulabilir.

Bu mevzu ile ilişkilenmemde üniversiteden mezun olduktan sonra almış olduğum formasyon eğitiminin ve milli eğitimdeki bir yıllık öğretmenlik deneyiminin etkisi vardır. Bu iki tecrübe aracılığı ile 1930’ların ulus- devlet fikriyle oluşturulan pedagojik eğitim ilkelerinin günümüzde de geçerliliğini büyük ölçüde koruduğunu fark ettim ve bunun üzerine ulus-devlet fikrinin, milli eğitim sistemine hangi yıllarda, hangi kavramlar üzerinden dahil edildiği soruları ile bu çalışmayı yapmaya başladım. Benim için bu soruların cevabını aramak, milli eğitim aracılığıyla birinci sınıflardan itibaren “Türklük” fikriyle tanıştırılan çocuk bedenlerin politikleşme sürecini takip etmek anlamına gelmiş ve bu merakım bana kendi çocukluğum üzerine düşünme fırsatı tanımıştır. Çalışmada bu “Türkleşme” sürecini “beden” üzerinden ele almam da büyük çoğunlukla yine kendi çocukluğumla ilgilidir. Gecekondu apartmana geçebilmek ve bu geçiş esnasında apartmana yakışan bir “Türk ailesi” olabilmek çabası, Türk olmayan kadar olanın da kendi içinde zorluk yaşadığı bir süreçtir ve bedenler bu sürece uyum sağlamaya çalışır. Daha “temiz” Türkçe konuşan, daha “beyaz” tenli olan, apartmanlarda kendine daha kolay yer edinir ve bu süreç, “Türk olan” veya kabul edilenin “Türk olma” çabası olarak değerlendirilebilir. Bu konunun çalışılmasındaki önemli faktörlerinden biri de yüksek lisans eğitimi süresinde alınmış olan dersler ve milliyetçilik, etnisite gibi kavramlar üzerine yapılan tartışmalar olmuştur.

Milliyetçilik, çoğu zaman bedenlere yönelik politikalar üretmiş ve kendini bedenler üzerinden somutlaştırmıştır. Bedenin terbiye edilmesi, dönemin politik fikrinin, birtakım adaptasyon hizalandırmalarının (Goffman, 2014, s. 29-76) beden üzerinde uygulanması ile gerçekleşmiştir ve gerçekleşmeye devam etmektedir.

Çalışma, beden üzerinde uygulanan adaptasyon hizalandırması sürecinin, yani politik olarak bedenin terbiye edilmesinin, ne zaman ve ne şekilde eğitime dahil edilerek çocukların gündelik yaşamlarının bir parçası haline geldiğinin merak edilmesi üzerine şekillenmiştir ve çalışma, erken Cumhuriyet yıllarında okullarda “Türk ırkının üstünlüğü” fikrinin, ileride oluşturulması tasarlanan makbul Kemalist çekirdek ailesinin fertleri olarak görülen çocuklar üzerinde, beden terbiyesi dersleri aracılığıyla dispoziitif haline dönüştürüldüğünü, içselleştirildiğini, bu çocuk bedenlerde adaptasyon hizalandırması yarattığını ileri sürmektedir.

1930’ların Türk milliyetçiliğinin inşasına damga vuran yıllar olması ve ulus- devlet fikrinin bu yıllarda oluşturulan Türk Tarih Tezi ve Güneş ve Dil Teorisi gibi çalışmaların da etkisiyle eğitim alanına dahil edilmesi sebebiyle çalışmanın dönemi olarak erken Cumhuriyet 1930’lar seçilmiştir. Beden terbiyesinin eğitime eklenmesi süreci II. Meşrutiyet Dönemi ile başlamış, 1930’larda Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi gibi çalışmaların eğitime eklenmesi ile birlikte eğitim politikaları daha milliyetçi bir içerik kazanmıştır.

Sözgelimi II. Meşrutiyet döneminde beden terbiyesi eğitiminin amaçlarından biri “her an savaşıma hazır asker bedenlerin yetiştirilmesi” iken, 1930’larda bu eğitimin amacı, “her an savaşıma hazır asker Türkçü/ milliyetçi/ ırkçı bedenlerin yetiştirilmesi” olarak değişiklik göstermiştir. Erken Cumhuriyet 1930’lar, resmi anlamda II. Meşrutiyet döneminde eğitim müfredatına eklenen beden terbiyesi derslerinin anlam ve içeriğinde kritik kırılmalar yaratması sebebiyle önemlidir ancak çalışmada erken Cumhuriyet yıllarındaki beden terbiyesi eğitiminin, II. Meşrutiyet dönemindeki beden terbiyesi eğitiminden çok farklı ve keskin çizgilerle ayrıldığı fikri ileri sürülmektedir.

1930’lardaki beden terbiyesi ve hijyenin izinin Öğretmen Sesi Dergisi sayıları üzerinden aranmasının sebeplerinden biri, bu derginin Milli Eğitim yayını olmasıdır.

Öğretmen Sesi Dergisi, Milli Eğitim tarafından, on beş günde bir çıkarılan¹, “öğretmen kılavuz kitabı” niteliğinde olması sebebiyle, çalışmada materyal olarak kullanılmıştır. Öte yandan dergi, dönemin iktidarının Milli Eğitim alanında yürüttüğü/ yürütmeyi arzuladığı doktrinin, dergi aracılığıyla önce öğretmenlere, ardından öğretmenler aracılığıyla öğrencilere ve öğrenciler aracılığıyla da asıl amaçlanan kitle olan ailelere ulaşmasını sağlamak görevini görmüştür. “Buna göre münevver, halka gidecek ve halkın bilincinde kalıcı değişim sağlayacaktır.” (Gümüşoğlu, 2005, s. 147)

Çalışmada önce beden terbiyesi ve hijyenin eğitime dahil edilmesi süreci ele alınmış ardından bu kavramların II. Meşrutiyet ve erken Cumhuriyet yıllarındaki tarihsel anlam ve önemine odaklanılmıştır. Çalışmada son olarak, beden terbiyesi ve hijyenin izi, çalışmada asıl ele alınmak istenen dönem olan erken Cumhuriyet yıllarındaki Öğretmen Sesi Dergisi sayıları üzerinden analiz edilmiştir. Çalışma, Öğretmen Sesi Dergisi üzerinden, arşiv tarama ve söylem analizi yöntemlerinden yararlanılarak sürdürülmüştür. Çalışma boyunca Öğretmen Sesi Dergisi’nin 1934-1949 yılları arasında yayımlanmış olan toplamda 66 sayısı incelenmiştir.

Çalışmada ele alınan beden terbiyesi, içerik olarak bünyesinde sadece spor, jimnastik ve izciliği barındırmamaktadır. Bedenin terbiyesi, bedenin terbiye ediliş şekli ve dönemin bedene ilişkin bakış açısı, bize dönemin toplumsal ve politik yapısı ile ilgili önemli ipuçları verir. Beden terbiyesi, spor- izcilik gibi konularla ilgili olmakla birlikte sadece “spor” anlamına gelmemektedir. Beden terbiyesi, spor- izcilik- jimnastik aracılığıyla, “sağlıklı” nüfusun arttırılarak savaşa hazır hale getirilmesi görevini gördüğü kadar, uluslaşma sürecindeki çocuk bedenlere esneklik kazandırılması, çocuk bedenlerin modernleşmesi -dik ve esnekleşmesi- ve yine bu çocuk bedenlerde adaptasyon hizalandırması yaratmak, ulusuna aidiyet hissi sağlamak görevlerini de görmüştür. Çalışmada ele alınan hijyen kavramı ise, müstakbel çekirdek Türk ailelerindeki ev hanımlarının- annelerin korumakla yükümlü olduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anneler, geleceğin askeri olacak olan çocuklarının sağlığının korumakla görevlendirilmiştir. Hijyen, ev temizliği olduğu kadar, çocukların temizliği, gıdaların temizliği, “ulusa ait olan aklın temizliği” anlamına da gelmektedir. Ça-

¹ “Öğretmen Sesi Dergisi” Milli Eğitim Yayınıdır ve öğretmenlere, derslerde anlatacakları konuların çizelgesini sunan öğretmen kılavuz kitabı niteliğindedir. Bu sebeple dönemin eğitim politikalarını yakından takip etmemize imkan veren bir dergidir.

lışmada bu sebeplerden ötürü “temizlik” değil, daha geniş ve “modern” anlamıyla “hijyen” kavramı kullanılmıştır. Nüfusun arttırılmaya çalışıldığı bu dönemde hijyen, “neyin nasıl pişirilmesi gerektiğinden ne kadar ne sıklıkta ve ne zaman yenileceğine; zinhar el sürülmemesi gereken besinlerden, mutlaka beraber tüketilmesi/tüketilmemesi icap edenlere kadar uzanan mufassal reçeteleriyle (...)” (Onaran, 2015, s. 95) devletin bilgisini,  ekirdek Türk ailelerinin mutfaklarına taşımıştır.

Çalışmada, erken Cumhuriyet yıllarında beden terbiyesi ve hijyenin, işlevsel olarak birbirlerinden ayrılan birtakım özellikleri olmakla birlikte çoğu zaman birbiriyle birtakım ortak değerler etrafında i  içe geçtiği, ortak amaçlar etrafında bir araya geldiği ileri sürülmüştür. Bu ortak amaçlar: ulus- devlet inşası, medenileşme/ modernleşme fikri ve sağlıklı/ güçlü, her an savaşmaya hazır asker bedenlerin yetiştirilmesi politikasıdır. Dolayısıyla bu kavramların analizine yönelik bir çalışma da yapılmıştır. Milliyetçi ideolojinin baskın olduğu ulus-devlet, geleneğin tasfiye edilmesi ve yerine yeni bir yaşam şeklinin getirilmesi anlamına gelen modernleşme/medenileşme kavramları, çalışmada izi sürülen temel kavramlar olmuştur.

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE BEDEN TERBİYESİ VE HİJYEN

Fusun Üstel, II. Meşrutiyet’le birlikte “tebaadan vatandaşlığa” geçişin yaşandığından bahsetmektedir. Bu geçişle birlikte, özellikle Meşrutiyet pedagogları “birey- vatan- daşa değil, topluluk- vatandaş anlayışına dayanan yeni bir “özne” kurgulamışlardır (Üstel, 2014, s. 73). Dolayısıyla II. Meşrutiyet’le birlikte, “yeni bir özne”nin oluşturulması söz konusudur (Berkes, 2014, s. 169-194)². Bu yeni öznenin oluşumunda etkili olan kavramlar arasında “hijyen” ve “disiplin” vardır. Üstel’in de ele aldığı gibi, “hijyen” ve “disiplin” kavramları, II. Meşrutiyet döneminde eğitimde kullanılmaya başlanan ve Batı’dan ithal alınan kavramlardır. Hijyen kavramı, akla dayalı hareket eden, kamusal- ulusal yarar çerçevesinde gerekçelendirilen, devlete ve bedene karşı ödevleri olan vatandaş; disiplin kavramı da “asker-millet” anlayışıyla birlikte, spor dersleri üzerinden oluşturulan bedenlerin askerlik için her an hazır bulunması fikriyle II. Meşrutiyet kitaplarında yer almıştır (Üstel, 2014, s. 73-95). Bu kavramların Türkçü, milliyetçi fikir ekseninde şekillendirilerek kullanılmaya başlanması ise, 1912-13 Balkan Savaşları sonrasında gerçekleşmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde, Öğretmen Sesi Dergisi’nde de sıkça kullanılan kavramlar olarak karşımıza “hijyen” ve “beden terbiyesi” kavramları çıkmaktadır. Dolayısıyla erken Cumhuriyet döneminde eğitim yoluyla oluşturulmaya çalışılan ulus fikrinin materyalleri, İkinci Meşrutiyet sonlarında –Balkan Savaşları’ndan sonra- eğitimde kullanılan materyallerden çok farklı değildir. Erken Cumhuriyet döneminde, Öğretmen Sesi Dergisinde, kişinin -öğrencinin- hijyeni/sağlığı “cemaatin sağlığı” için korunması gereken bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Beden terbiyesi ise spor, jimnastik gibi dersler üzerin-

² II. Meşrutiyet döneminde kurulan “yeni özne” fikri, Türkiye’de II. Mahmut döneminde –özellikle Tıbbiyyenin açılmasıyla- yaşanılmaya başlanan ve II. Meşrutiyet döneminde oldukça gelişen “çağdaşlaşma” ve toplumsal yenileşme hareketleriyle ilgilidir. Dolayısıyla yeni öznenin kuruluşunun tarihi, II. Mahmut dönemine kadar uzanmaktadır.

den, güçlü bedenlerin ulusun hizmet ve kullanımına sunulması için okullarda, özellikle ilkokulda, verilen dersler arasındadır.

1930'ların Milli Eğitim sisteminde, Türk Tarih Tezi'nin öne sürdüğü, ulus, birliktelik fikri, ele alınan “Öğretmen Sesi” Dergisinde sık sık karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet'in kuruluşuyla oluşturulan bu birliktelik, ırksal “Türklük” fikri üzerinden oluşturulan, tek dil, tek duygu etrafında oluşturulan bir birlikteliktir. Bu durum, 1932 yılında çıkarılan Milli Eğitim Yayımları olan “Terbiye Postası” isimli dergide de eğitimdeki birliğin tanımı üzerinden kendini göstermektedir: “Türkiye Cumhuriyeti'nde Türk mektepleri; dili, fikri, harsı ve duygusu bir gençlik yetiştirmekle mükelleftir. İşte mektepçilik sahasında demokrasinin son ifadesi olan (tekmektep) te bunu işaret etmektedir.” (M., 1932, s. 21) Cumhuriyetçi seçkinler için “okul”, üç önemli işlev görmektedir. Üstel'in de belirttiği gibi (Üstel, 2014, s. 127-128) okul aracılığıyla, ulusal değerler içselleştirir, Türkçe aktarımı yapılır ve vicdanların eğitim ve denetimi sağlanır.

“Ulus devletin inşası, toplumsal bedeni siyasetin başlıca nesnesi haline getirmiştir. Homojen bir toplum yaratma arzusu, nüfusun biyolojik varlığına yönelik politikaları çoğaltmış (kamu sağlığı, kamusal hijyen, beden terbiyesi vs.); ulus devletler kendine özgü nüfus ve beden politikaları üretmiş ve uygulamıştır.” (Arpacı, 2014, s. 129) Cumhuriyet, güçlü nesiller yetiştirilmesi için kamu sağlığıyla yakından ilgilenmiş ve bununla ilgili birtakım önlemler almıştır. Bunlardan biri, 1930 yılında yayımlanan “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”dur. (T.C. Resmi Gazete, 1930) Bu Kanun'un birinci maddesi, milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklarla mücadele etmeyi ele almaktadır. 1930'larda devletin kamunun sağlığıyla ilgili hazırladığı kanunların yanı sıra, okullar da kamu sağlığının korunması, hastalık ve böceklerle mücadele edilmesi amacıyla hizmet etmiştir. Eğitim aracılığıyla talebelere verilen hijyen derslerinin, topluma yayılması planlanmıştır. Elif Ekin Akşit, erken Cumhuriyet'te kadınlara verilen, öğretilen rollerin ulus-devlet kurma sürecinin yarattığı şiddetin sonucu olduğunu dile getirmektedir. (Akşit, 2012, s. 13) “Cumhuriyet adına orta sınıf ev kadınlığına hapsedilen kadınlar (...) giyinme, yemek pişirme, ev döşeme ve konuşma biçimlerinde başka bilgilerin, başka var olma biçimlerinin cumhuriyetin vitrini bu evlere sızmasına izin veriyorlar” (Akşit, 2012, s. 13).

Çalışmanın giriş bölümünde, erken Cumhuriyet yıllarında beden terbiyesi ve hijyen kavramlarının birbirinden farklı birtakım işlevsel özellikleri olmakla birlikte, birbiriyle iç içe geçerek ortak üç amaca hizmet ettiğini ve bu fikrin çalışmanın iddiasını oluşturduğunu dile getirmiştik. Bu ortak amaçlar: Ulus-devlet inşası, medenileşme/modernleşme fikri ve sağlıklı/güçlü her an savaşımaya hazır asker bedenler yetiştirmektir.

Ele aldığımız beden terbiyesi ve hijyen, erken Cumhuriyet yıllarında aynı zamanda, uluslaşma, modernleşme, askerlik, sağlık gibi konularla ilişki içinde olan kavramlardır. Beden terbiyesi, spor- izcilik gibi konularla ilgili olmakla birlikte sadece “spor” anlamına gelmemektedir. Beden terbiyesi, spor- izcilik- jimnastik aracılığıyla, “sağlıklı” nüfusun arttırılarak savaşa hazır hale getirilmesi görevini gördüğü kadar, uluslaşma sürecindeki çocuk bedenlere esneklik kazandırılması, çocuk bedenlerin modernleşmesi -dik ve esnekleşmesi- ve yine bu çocuk bedenlerde adaptasyon hizalandırması (Goffman, 2014, s. 29-76) yaratmak, ulusuna aidiyet hissi yaratmak görevlerini de görmüştür. Beden terbiyesi kavramının kapsamındaki konuları kısaca şu şekilde belirtmek doğru olacaktır: Ulus-devlet inşası, spor (sporun amaçlarından birinin aidiyet hissi yaratmak olduğu ileri sürülebilir), askerlik, sağlık, medenileşme/modernleşme.

Erken Cumhuriyet yıllarında hijyen kavramı ise, müstakbel çekirdek Türk ailelerindeki ev hanımlarının- annelerin korumakla yükümlü olduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anneler, geleceğin askeri olacak olan çocuklarının sağlığının korumakla görevlendirilmiştir. Hijyen, ev temizliği olduğu kadar, çocukların temizliği, gıdaların temizliği, “ulusa ait olan aklın temizliği”³ anlamına da gelmektedir. Çalışmada bu sebeplerden ötürü “temizlik” değil, daha geniş ve “modern” anlamıyla “hijyen” kavramı kullanılmıştır. Nüfusun arttırılmaya çalışıldığı bu dönemde hijyen, devletin bilgisini, çekirdek Türk ailelerinin mutfaklarına taşımıştır. Hijyen kavramının kapsamındaki konular kısaca şu şekildedir: Ulus-devlet inşası, mutfaklardan sorumlu “müstakbel anneler”: Savaşçı oğlanlar yetiştirmek, medenileşme/modernleşme.

³ “Aklın temizliği” söylemi, ulusuna, vatanına, kendi kanından ve milletinden olana bağlı olan ve gerektiğinde ulusu için canını verecek çocuklar anlamında kullanılmıştır. Bu söylemin dergideki ismi, “aklın hıfzıssıhhası”dır. Bu akıl, ulusun faydası olmayan şeyleri asla düşünmez.

Sıraladığımız tüm bu sebeplerden ötürü, beden terbiyesi ve hijyen kavramlarında yaşanan tarihsel değişimi anlamak, belli başlı bazı dönemlerde askerlik, tıp, ulus-devlet gibi alanlarda yaşanan tarihsel süreçlere de göz atmayı gerektirir. Bu bölüm, beden terbiyesi ve hijyenin tarihsel süreçlerinin detaylı okumasını yapmak iddiası taşımamaktadır, beden terbiyesi ve hijyen için önemli kırılmalara sebep olan birtakım tarihsel süreçleri ele almayı amaçlamaktadır.

2.1. Avrupa Tarihinde Beden Terbiyesi ve Hijyen

Geç Osmanlı döneminden erken Cumhuriyet'e uzanan süreçte, beden terbiyesinin tarihsel gelişimi ve eğitime eklenmesi, Avrupa'daki tarihsel sürece çoğu yönüyle benzer ilerlemiştir. Avrupa'da uzun süren savaşlar ve var olan mevcut toprakları koruma politikası bedenen güçlü, fikirsel olarak da kazanım odaklı savaşçılara ihtiyaç duymuştur.

Geleceğin askerlerini yetiştirmek için uygulanan Sparta'nın eğitim modeli de savaş ve korumayı sağlayacak askeri gücü oluşturmaya yönelikti ve askeri şiir ve şarkılar, eğitimde duygusal uyarıcılar olarak kullanılmıştır.

Sparta da kızlar da yedi yaşından on sekiz yaşına kadar, kilo kontrolü, anneliğe fiziksel olarak hazırlanma ve sağlıklı çocuklar doğurma amacıyla, kendileri için ayrılmış özel yerlerde, güreş, disk ve mızrak fırlatma, koşu, atlama, dans, top oyunları, dağ tırmanışı gibi aktivitelerle meşgul olmaktaydılar. (Ateş, 2012, s. 38)

Sparta'nın eğitim sisteminde Platon'un devlet anlayışının etkisi vardır. Platon, devlet için savaşacak ve devleti koruyacak savaşçıların yetişmesinde beden eğitimi ve müziğin önemli olduğundan söz eder. Platon, "Devlet"te savaşçıların bedenlerinin sağlam kalmasının aynı zamanda, hangi yiyeceklerin tüketilmesi hangilerinin tüketilmemesi ile ilgili bir konu olduğunu dile getirmiştir. Böylelikle beden eğitimi konusunun yalnızca spor veya jimnastikle değil, gıda/ mutfak, müzik gibi konularla da iç içe olduğunun bilgisini vermiştir.

Bizim savaşçı atletlerimize, daha akıllıca bir yetişme yolu, bir yaşayış bulmalıyız. Onların köpekler gibi, hep uyanık olmaları, iyi görmeleri, iyi işitmeleri, seferde değişik yiyecek içecekçe, güneş çarpmalarına, karakışa, fırtınalara dayanmaları gerekir. (Platon, 2015, s. 97)

Hristiyanlığın ve onun bedeni hor gören anlayışının gelişmesiyle de bedenin terbiye edilmesi, beden eğitime verilen önem son bulmuştur. Beden terbiyesinin yeniden

önem kazanması ise Rönesans'la birlikte, eski Yunan yazmalarının önemsenmesi ile, gerçekleşmiştir. Sanem Yamak Ateş, “Asker Evlatlar Yetiştirmek” isimli kitabında, Rönesans döneminde eğitimde beden terbiyesine yer verilmesinin sebebini, savaşlar sebebiyle devletin çocukların eğitimi ile ilgilenmesi ve bu eğitimle birlikte, savaşlarda çocukların fiziksel zorluklara karşı dayanıklılığın arttırılmasını amaçladığını dile getiren kişilerin de olduğunu ele almıştır.

Georges Vigarello “Bedenin Tarihi” (Vigarello, 2008) isimli kitabında, eskinin fiziksel oyunlarının -ki buna spor denmez- 16., 17., ve 18. yüzyılda Fransa’da ve Avrupa’da önemli bir yere sahip olduğundan söz eder. Bu fiziksel oyunlar gündelik hayatın içine dağılmıştır ve her biri birtakım toplumsal ve fiziksel beklentileri yansıtır. Fransa’da 16. yüzyıl ve öncesinde ve 16. ve 17. yüzyıllarda iktidarın güce olan bakış açısında değişme yaşandığından söz etmektedir. 16. ve 17. yüzyıllarda, önceki dönemlere kıyasla, güç, bedenin heybetli, çevik görünmesi değil; zarif, görünmesi ve kıyafetlerin zerafetine bağlı olarak ele alınan bir kavram haline gelmiştir. 16. yüzyıl öncesinde, iktidarın bedenlerdeki uzantısı ve bedenlerden beklentisi olarak kabul edilen gürbüz ve kaslı görünmek, bu dönemden sonraki süreç olan 16. ve 17. yüzyıllarda değişikliğe uğramış, “güç”/ “kuvvet”, bedende ifade edilenin aksine, duruş ve kıyafet üzerinden değerlendirilen bir şey haline gelmiştir. Aynı zamanda yine 16. ve 17. yüzyıllarda, Fransa’da soyluların beden hareketleri, egzersiz anlayışlarında değişim yaşanmıştır. Artık şiddetten uzaklaşan ve bedene hakim olma ve becerinin ön plana çıktığı egzersiz anlayışı ortaya çıkmıştır. Egzersiz anlayışında yaşanan bu değişim, Fransa’da saray üslubunun ortaya çıkmasıyla paralel oluşmuştur.

Fransa’da 16. yüzyılda sarayda oynanan oyunlar sertti. 16. Yüzyıl başında oyunlarda, plansız fiziksel çarpışmalar yaşanırdı ancak 16. Yüzyılın ortalarına gelinmeye başlandığında oyunlarda artık planlı, programlı beden hareketleri sergilenmeye başlanmıştır. Oyunlarda zırhlar rast gele çarpışmamış ve her beden hareketi bir anlam ve amaç dahilinde yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla 16. Yüzyıl başı ve ortaları arasında, bedenler oyunlarda belirli bir program, disiplin altına girmeye başlamıştır. Fransa’da, yine 16. yüzyıl ortalarında, sert oynanan kalabalık kavg, muharebe oyunları yasaklanmış, soylu sınıf, oyunları yeniden düzenleyerek tehlikesiz hale getirmiştir. Yeni oyunlar, temelinde barındırdığı savaşçı ruhu korumuş ancak oyunların uygulanışında farklılıklar meydana gelmiştir.

Fransa’da 1550 yılından sonra ise oyun artık, kurallı ve eylem ile araç arasında koordinasyon ve planlama gerektiren bir şeye dönüşmüştü. Bedenler ise artık kansız, asil, planlı, modern bir forma girmeye başladı. 16. Yüzyılın ortalarında oyunlarda beden hareketleri artık planlı, geometrik, nizamlı bir şekil almış, 16. yüzyıl başındaki kanlı, kaba, vahşi oyunlar yasaklanmıştır. 16. Yüzyıl ortalarındaki oyunlarda bedenler artık savaşın performansını, taklit yoluyla canlandırır, hayali olarak savaş hazırlığı yapar ve bu şekilde bedenler her an savaşa hazır hale gelir. Fransa’da 17. yüzyılda ise saray sanatının oluşmasıyla zerafet iyice önem kazanır ve oyunlarda beden hareketleri daha fazla kontrollü, planlı, hesaplı olmaya başlar. 17. Yüzyılda Avrupa’da oyunlar, fizik-selden yani bedeni güçlü tutmaktan çok, manevi aidiyet duygusu yaratmak için oynanmaya başlanmıştır. 17. Yüzyılda önemli olarak görülen şey, “askeri idealleri” diriltmektir. Bu sebeple 16. Yüzyıldaki oyunlara göre 17. Yüzyılda oynanan oyunlar daha sembolik yapılmıştır. “(...) Başka bir deyişle savaşın şiddetini hatırlamadan olmuyordu; iktidar imgesi onsuz yapamazdı. Fakat dayanak noktası gerçeğin kendisinden çok imasıydı.” (Vigarello, 2008, s. 197) 16. ve 17. yüzyıl arasında yaşanan tüm bu gelişmeleri, seçkinler arasında beden kültüründe yaşanan değişimin göstergesi olarak kabul etmek mümkündür.

Kısacası 16. yüzyılda şövalyenin yerini süvari almıştır. Bu dönemde artık güce dayalı, kaba kuvvete dayalı oyunlar yerine; yine askeri, savaş temalı ancak estetiğin ön planda olduğu, beden hareketlerinin hesaplı, disiplinli ve belli bir amaca yönelik olduğu oyunlar oynanmaya başlanmıştır. 16. yüzyılla birlikte performans, taklit, gösteri önemlidir. Bu disiplinli, hesaplanmış beden hareketleri ile krallar ve mutlak monarşiye olan aidiyet duygusu geliştirilmeye çalışılmıştır. Biniciliğin önemli olduğu bu dönemde beden hareketleri ile dünyanın hareketi, bilimin geometrik kuralları arasında ilişki kurulmuştur. Bu dönemde savaş yine toplumsal olarak en önemli görülen konulardan olmuştur ancak bedenler savaşın önemini performatif, ölçülü hareketlerle canlandırmakla görevlendirilmiştir. 16. Yüzyıldan itibaren, modern Avrupa’da, bedenin hareketleri gibi, bir insanda aranan fiziksel özellikler de tepetaklak değişime uğramıştır. Bu dönemde yaşanan bu değişimde kılıca olan bakış açısında değişme yaşanması etkili olmuştur. 15. yüzyılda kılıç, şiddeti temsil edene bir araçken 16. yüzyıl başı ve 17. yüzyıl ile birlikte kılıç dövüşü, hareketlerin hesaplanması ve uyumlu hale getirilmesiyle yapılmaya başlanmıştır. Kılıcı maharetle indirmek, hareketleri ölçüp biçmeyi gerektirmiştir. Bu dönemlerde, soylular arasında fiziksel güç

yerine beceri; kudret yerine marifet önemsenmiştir. 16. yüzyılda bedensel teknik, savunma ve saldırılarda gelişerek zenginleştirilir. Hareketin kapsamı genişlemiş, hareketler hız kazanmış ve uzama yayılmıştır. Bu dönemlerde kılıç dövüşü ve kılıcın hareketleri matematik ve geometriye uygun olarak hareket etmiştir. Sonuç olarak bu dönemde Avrupa’da, daha kontrollü, daha zarif tavırlar önemsenmiş ve jestler geometri ve matematiğe uydurulmuştur.

Avrupa’da 16. yüzyılda, 14. yüzyıldaki geleneksel savaşıllığa sarayın estetiği, eğitimi, disiplini, tekniği dahil olmuştur ve “çelebilik” diye bir kavram ortaya çıkmıştır. Çelebilik, görgülü, terbiyeli kimse anlamına gelmektedir. 16. ve 17. yüzyılda çelebilik; iyi hocalar tarafından küçük yaşlarda eğitim alarak bedeni terbiye etmek anlamına gelmektedir. “(16. Yüzyılda) (...) Bedene uygun düşen egzersizleri sayıp dökmek yerine, şimdi daha ziyade iyi terbiye edilmiş bedenlerden bahsetme, hatta bunları tasvir etme isteği ağır basıyordu. (...)” (Vigarello, 2008, s. 204)

16. yüzyılda İtalya’da saraylarda soyluluk eğitimi yani beden terbiyesi⁴ eğitimi verilmeye başlanmış ve bu durum bir akım haline gelmiştir. 16. Yüzyıl sonunda La Noue, Paris’te 15 ile 16 yaşındaki çocuklar her türlü egzersizleri yapabilecekleri beden terbiyesi okullarının kurulmasını önermiştir. 1629 yılında XIII. Louis “Kraliyet Akademisi”ni ilan ederek bu okula ancak güçlü, biçimli bedenlere sahip olan 15 ile 16 yaşlarındaki asilzade çocuklar kabul edileceği duyurulmuştur. Fransa’da 17. yüzyılda ise bu beden terbiyesi okullarının sayısı çeşitli şehirlerde artmıştır. Bu okullarda binicilik, silah, at, dans, matematik, resim, coğrafya, tarih dersleri veriliyordu. Bu okullarda yılda bir kez de jimnastik gösterisi yapılmıştır. Dolayısıyla Fransa’da ilk kez 17. yüzyılda silah, dans ve binicilik dersleri resmi olarak ortaokullara girmiştir. Bu dersler zorunlu olmamakla birlikte öğrencilere tavsiye edilen dersler arasında olmuştur. Bu dönemde beden, binicilik, dans, beden sanatları dersleri üzerinden terbiye edilmeye çalışılmıştır. Kısacası 17. Yüzyılda yeni bir toplum, yeni bir beden modelini ve buna bağlı olarak geliştirilen eğitimi yaygınlaştırmıştır. Çelebiliğe ve davranışlara özen gösterme meselesi, ortaokullar aracılığıyla soylu sınıfı aşarak daha geniş toplumsal gruplar için de önem kazanmıştır. 17. Yüzyılda kadınlar ise, tüm “kaba” egzersizlerden uzak tutulmuş ve sadece bir müzik aleti çalabilmeleri öngörülmüştür.

⁴ Ata binme, kılıç sanatı vs.

Avrupa’da 16. yüzyıl başı ve 17. yüzyılda denetlenmeye başlanan oyunlar, iktidarın “taşkın” olanla savaşıdır. Oyunların denetlenmesiyle bedenler, fark ettirilmeden denetim altına alınır, şiddet ve kitlelerin oluşabilme ihtimali taşıyan taşkınlıkları daha rahat bastırılır. İktidar, taşkınlığı kontrol etmek ve kitleyi daha kolay yönetebilmek için oyunlar üzerinden bedenleri denetler, kontrol eder ve onları “zararsızlaştırır”.

Avrupa’da 16. ve 17. yüzyıllarda hekimler, ölçülü hareketleri sağlık, ter atma açısından önemli görmüşlerdir. Bu dönemde bedenler, aşırılıklardan uzak tutulmuş, denetim ve disiplinlidir. 17. yüzyılda soylu ya da burjuva çocuklarına, dik dursunlar diye, korse giydirilmiştir. Bir aracın, metanın gücü -korse-, bu dönemde kas gücünden üstün görülmüştür. Bu dönemde, hareket sayesinde vücuttaki sıvıların dışarıya atılması, terlemenin sağlık için gerekli olduğu inancı hakimdir. Hareket etmek, sürtünmek “sağlıklı” kabul edilmiştir. Ancak 17. yüzyılda hareketin fazlası zarar olarak görülüyordu. 18. yüzyıla gelindiğinde ise 16. ve 17. yüzyıldaki beden egzersizlerine olan bakış açısında önemli değişimler yaşanmaya başlanmıştır. 18. yüzyılda beden hareketleri artık ölçme, değerlendirme ve başarı üzerinden ele alınmaya başlanmıştır.

(...) Gücün hesabı yapılıyor, birtakım sonuçlar ve gelişmeler olması bekleniyor, insanın ilerlemeye ve yetkinleşmeye yatkın olması hiç olmadığı kadar önemseniyordu. Beden eskisine kıyasla çok daha fazla ölçülüyor, değerlendiriliyordu. Rakamlar gerçeği ortaya koyduğu için bilançolara ve değerlendirmelere geçmiştekinden çok daha fazla dikkat ediliyordu. (...) İkinci değişim, yığınlarla, insanların ve kitlelerin gücüne artık daha fazla önem veriliyor olmasıydı. Cemiyet bedenleri işlemeyi kendine iş edinmişti. “İnsan türünü kusursuz hale getirme” sanatı sadece hekimin değil, siyaset adamının da bir tasarısıydı şimdi. Bundan böyle bedenler eskiye nazaran çok daha kolektif hareket edecekti. Sağlığı koruma anlayışında, bedenlerin yenilenmesi eskisine göre çok daha fazla gündeme gelecekti. (...) (Vigarello, 2008, s. 227)

Foucault’ya göre 17. yüzyıldan itibaren yaşam içinde iktidar, biyopolitika, belirmeye başlar. Foucault’ya göre biyopolitikanın gelişmesinde iki önemli süreç etkili olmuştur. İlki, bedenlerin disiplin altına alınmasıdır. Bedenin disiplin altına alınması, yeteneklerinin artırılması, yararlılığının arttırılması anlamına gelir. Bedenin yararlı hale gelmesi, itaatkar olmasıyla aynı süreç içinde gerçekleşir. Kısacası yararlı olan beden, itaat eden bedendir. Bedenlerin faydalı olması da ancak ancak itaat etmesi ile gerçekleşecektir. Foucault bedene ilişkin bütün bu süreçleri disipliner yönetim şekli olarak adlandırır. Foucault’nun biyopolitika kavramının gelişmesinde önemli olan ikinci süreç ise 18. yüzyılın ortasında tür-bedeni merkez alan bir yönetim şeklinin gelişmesiyle oluşur. Nüfusa dayalı olarak doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam sü-

resi gibi nüfusun baz alındığı konular üzerinden istatistik ve oranlar önemsenmesiyle birlikte birtakım düzenleme ve müdahaleler yapılmaya başlanır. Beden, nüfusun bütünlüğü için müdahale edilebilir bir alan haline gelmiştir. Foucault'nun nüfusun biyopolitikası kavramı, içinde hem bireysel disiplin yöntemlerini hem de nüfus odaklı birtakım müdahale ve düzenlemeleri içeren bir yönetim şeklini içeren bir kavramdır. “Beden disiplinleri ve nüfus düzenlemeleri, yaşam üzerindeki iktidarın çevrelerinde örgütlendiği iki kutbu oluşturur.” (Foucault, 2012, s. 99) Biyo-iktidarın gelişmesi kapitalizmin gelişmesiyle paralel olmuştur. Kapitalizm, bedenlerin kullanılabilirliklerinin ve itaatkarlığının birlikte artmasını istemiştir. Kapitalizmin faydalı ve itaatkar beden talebi, beraberinde biyopolitik yönetim şekline olan ihtiyacı getirir.

Avrupa’da 18. yüzyılda artık, bedenin iyileştirilmesinden ziyade, yenilenmesinin gerekli olduğu görüşü hakimdir. Bu dönemde bedenler, yozlaşmanın etkisinde ve tehdit altında görülmüştür. 18. yüzyılda vücut ölçüleri artık rakamlara dökülmüş, zayıflıklar ve sakatlıklar daha sık kayda geçirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde vücut yapılarının düzeltilmesi, kamburluk vs, beden eğitiminin görevi kabul edilmiştir. Devlet de halkın fiziksel olarak güçlenmesinden sorumlu hale gelmiştir. Devlet, insanın ömrünü uzatmak, tebayı çoğaltmak, cemaat bilincini geliştirmek gayesi taşımaya başlamıştır. Kısacası 18. yüzyılda Avrupa’da “sağlıkçı devlet” anlayışı ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılda da devlet, bu tasarımı devam ettirmiştir. Egzersiz, insan türünün “mükemmel” hale gelmesi için kullanılan ve önemsenen bir yöntem olmuştur. Bu dönemde kendisi ve bedeni üzerinde söz sahibi olan vatandaş imgesi ve kitleleri hizaya sokan bir jimnastik anlayışı vardır. Topluluklar bedensel çalışmalarla hizaya sokulur. Tüm bunlar biyopolitikanın toplumdaki işleyişini göstermesi açısından önemlidir. Jimnastik bir süre sonra bedenleri standart ölçü ve biçimlere uydurmak amacıyla hastanelerde, üretimi arttırmak amacıyla fabrikalarda, disiplini ve itaati (emir-komuta) oluşturmak için okul ve askeriyelerde kullanılmaya başlanacaktır. (Arpacı, 2013, s. 494)

18. yüzyıl sonunda gıda miktarı, ter miktarı arasında sabit bir paralellik kurulmuştur. Bu dönemde liflerin sertleşmesi ile daha güçlü, daha tepkisel bir birey profili ortaya çıkmıştır. Bu birey, geleceğin “vatandaşı”dır. Lifin kaderi biyoloji ile sınırlı kalmamış, siyasi olanın da alanına girmiştir. 18. Yüzyılın ikinci yarısında, aydınlanma çağında beden, cemaatin devamı olarak görülmüş ve cemaatin devamı için bedenin sağlığını koruyan birey fikri oluşmuştur. Bu dönemde türü mükemmel hale getirmek,

güçlendirmek, korumak önemlidir. Salgın hastalıklı yerler, kalabalık evler ve hapis-haneler tespit edilmiştir. Hastalıklara karşı temizlik, her anlamda önemsenir ve vurgulanır olmuştur.

19. Yüzyıl öncesinde Batı tarihinde su, hijyen için çok sık kullanılan bir şey olmamıştır. “(...) Titizlik ve temizlik başka yollardan gelişir: İç çamaşırını değiştirme, silme, ovma.” (Vigorello, 2011, s. 237) 19. Yüzyılın ortalarında ise yavaş yavaş suya karşı olan bakış açısı değişmeye başlar ve su, hijyen amaçlı çok sık kullanılmaya başlanır. Ancak bu dönemde yine de suya karşı olan bakış açısı mesafeli olmuştur.

19. Yüzyılın büyük bir bölümünde, ılık suyun cinsel arzuları uyandırdığı gerekçesiyle, banyoya karşı çıkılmış ve banyo teknesinin yalnızlık duygusu yarattığına inanılmıştır. 19. yüzyıl ortasına doğru, sağlığa ilişkin gereksinimlerde artış olmuştur. Ilık su artık, bedenın oksijen almasını sağlayan bir şey olarak görölmeye başlanmıştır. Diğer bir ifadeyle ılık suyun bedenleri güçsüzleştirdiğine olan inanç 19. yüzyıl ortalarından itibaren değişime uğramış ve banyonun, bedeni güçlendirip sağlıklı hale getireceğı inancı hakim olmaya başlamıştır. Yüzyılın ikinci döneminde ise suyun daha çok insana ulaşmasıyla ilgili tasarı ortaya çıkmıştır. Borulardan mutfaklara, banyolara, seralara ulaşan, konutlardan geçen su tasarısıdır bu. Banyo odası 1880 yılında bazı çok katlı yapılarda ortaya çıkar. “Birtakım yerlerde denendikten sonra yatak odasının bitişiğine yerleşip daireyi “genişletir.” (Vigorello, 2011, s. 243) Evlerin içine dahil olan bu banyolarda birtakım kural ve yasaklar uygulanır. Banyolara kadın, erkek herkes tek girer. 19. yüzyılda su, ayrıcalıklara ait olmaktan çıkıp daha fazla nüfusa dağılmaya başlamıştır. Bu dönemde halkın eğitilmesine yönelik istek büyür ve su bir eğitim aracı haline gelir. “Annelere ve genç kadınlara suyun sağlığına yönelik kullanımı öğretilmek istenir.” (Vigorello, 2011, s. 243) Bu dönemde “mikropolar” keşfedilir ve temizliğin artık başka amaçları ortaya çıkar; temizlik sağlığın en önemli unsurlarından biri olarak görölmeye başlanır. Mikrop anlayışının hakim olduğı temizlik, nesneleri hedef alır ve mekan, alan, hareketlerde değişim yaşatır. Yıkamak daha gerekli görölmeye başlanır. Halka açık olan yerler temiz, mikrop barındırmayan yerler olmalıdır. Mimaride de halka açık olan yerler daha kolay temizlenebilen taşlarla döşenir. “Suyun kullanımı ve hijyen bilgisi, sağlığın korunması açısından halkın eğitilmesine yönelik araçlardan biri olur.” (Arpacı, 2014, s. 131) Modern hijyenin keşfedilmesi ile mikrop kavramını temel alan yeni bir sağlık politikası gelişir ve bu politika zamanla toplumun tamamını kapsayacak şekilde genişleyecektir.

Bedenlerin ve nüfusun biyolojik süreçlerinin devlet tarafından değiştirilmesi, birtakım biyo-düzenlemelere tabi tutulması, ilerleyen dönemlerde ortaya çıkacak olan ulus-devletlerin inşası sürecinde kamu sağlığı konusunun gelişmesine yardımcı olacaktır. (Arpacı, 2014, s. 131-132)

Mazower, 19. Yüzyılda milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla imparatorluğa olan inancın ve dinle insan arasında kurulan bağın zarar gördüğünden söz etmiştir. “Milliyetçiliğin ilerlemesi karşısında, imparatorluğu yönetenler için iki strateji bulunuyordu: Birisi, yeni bir imparatorluk milliyetçiliğinin yaratılması; Osmanlı İmparatorluğu’nun Türkleştirilmesi, (...) Bu tür politikalar modern, merkezileşmiş imparatorluklar kurma amacını taşıyordu. (...)” (Mazower, 2003, s. 56)

Mazower ilgili kitabında, Nazi yetkililerinin düzenli olarak her genç çift için yayımladıkları “Alman Ailesinin El Kitabı”ndan söz eder. Bu kitap içinde “eş seçiminde on emir” konusu altında yemek tarifleri, ırk sağlığı, ev idaresi, çocuk bakımı gibi konulara yer verilmiştir. Kitapta sağlık ve mutluluğun artık bireysel bir şey olmadığı, bu konuların toplumu ilgilendiren konular olduğu ele alınmıştır. Alman Ailesinin El Kitabı’nda, savaşlar sebebiyle nüfusların azalmasıyla birlikte devletin insanların özel yaşamlarına müdahale ederek onlara nasıl yaşamaları gerektiği anlatılmış, 1918 yılından sonra kurulan Sağlık Bakanlıkları ile ırksal anlamda sağlıklı bir neslin yetiştirilmesi ve ölüm oranlarının azaltılması amaçlanmıştır. Bu dönemde kürtaj suç kabul edilmiş ve halk doğuma teşvik edilmiş, belediye halkın spor yapması amacıyla hizmetlerini iyileştirmiştir. Nüfusun sağlıklılaştırılması amacıyla devletin aldığı tüm bu önlemler aynı zamanda sosyal politikaların gelişmesini de sağlamıştır. Sosyal politikaların gelişmesi bir yandan nüfusun sağlıklılaştırılması ile ilgili önlemlerin alınmasını sağlarken diğer taraftan da sağlıklı olan ile olmayan arasındaki ayrıştırmanın artmasına sebep olmaktadır. Sağlıklı nüfusun artırılması Mazower’in deyişiyle “insan stokunun miktarı” (Mazower, 2003, s. 90) ile ilgili bir konu iken aynı zamanda insan stokunun kalitesi ile de ilgilidir. Sosyal devletin sağlıklı nüfusu arttırmak politikası niteliksel olarak insan sayısını kontrol altına almayı çabalarken bir yandan da kamu sağlığına yönelik tehlikeli, sağlıklı, yaşamaya değer görülmeyen yok edilmesini olumlayan bir bakış açısının gelişmesinin yolunu açmıştır. Kamu sağlığı için tehlike arz eden sadece sağlıklı beslenen veya yoksul olan değil; kapatılan, toplum yararına öldürülebilen, gözden çıkarılabilen, kısırlaştırılan, zihinsel ve fiziksel hastaları da kapsamış, ulus-devletlerin kutsallık atfedilen ailelerine zarar vereceği düşün-

len kimseler de tehlike olarak görülmüştür. Ulusa karşı tehdit bazı durumlarda ise daha geniş ırksal bir sınıf olarak görülmüştür. Toplumda kimin yaşayıp kimin yaşamayacağını, kimin çiftleşip kimin en az çiftleşeceği konusunu öjenizm kavramı üzerinden ele almamız gerekir. Öjenizm, eski Yunanca'da "iyi tür" anlamına gelmektedir. Aynı zamanda Platon da Devlet isimli kitabında insanların evliliği konusunda iki cinsin en iyilerinin en fazla, en kötülerinin ise en az çiftleşmesi gerektiğini savunur. (Platon, 2015, s. 163) Murat Arpacı'nın da ifade ettiği gibi (Arpacı, 2014, s. 140-141) milliyetçi hareketlerin oluşması ile yükselişe geçen öjenizm kavramı modern anlamda ilk kez Francis Galton tarafından 1822-1911 yılları arasında kullanılmıştır ve bu kavram 19. ve 20. yüzyılda uygulanan nüfus politikalarına önemli bir dayanak oluşturmuştur ve biyopolitika ile öjenizm kavramları arasında ilişkisellik mevcuttur. Pozitif öjenizm, bir topluluğu biyolojik olarak yaşatmaya, güçlendirmeye çalışırken negatif öjenizm bunun tam tersi olarak yok etmeye, zayıflatmaya çalışır. Biyopolitikanın içinde barındırdığı beden disiplinleri ve nüfusa yönelik düzenlemeler, pozitif ve negatif öjenizmin işleyişini sağlanmasına yardımcı olur. Daha açık bir ifadeyle tanımlamak gerekirse "ırkın "kalite"sini bedensel ve zihinsel sağlık, ahlaki karakter ve siyasal, kültürel, ekonomik başarıyla ilişkilendiren öjenik söylem" (Arpacı, 2014, s. 141) başarısını, toplumda faydalı olarak görülen bedenlerin çoğaltılmasını (pozitif öjenizm) ve faydalı görmediklerini de yok etmesini (negatif öjenizm) sağlayan biyopolitik düzenlemelere borçludur.

Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan nüfus kayıpları, bireyselliğin yok edilerek aile ve toplum bilincinin arttırılması, bir ulusal bilinç yaratılması, durumunu ortaya çıkarmıştır. Savaşlarda kaybedilen nüfusun geri kazanılması görevi ise kadınlara verilmiştir. Kadınların "eş" ve "anne" olma hallerine olan ilgi ve saygı artmış, bu vazifelere kutsallık atfedilmiştir. Çalışan kadınlar ise bencil olarak kabul edilmiş ve annelik söylemi vurgulanmıştır. Birinci Dünya Savaşı dönemi, ulus-devlet fikrinin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir. Aynı zamanda ulus-devlet fikrine paralel olarak ırkların üstünlüğünü ilan etmeye, ispatlamaya çalıştığı bir dönemdir. Savaşlar sebebiyle erkek nüfuslarında önemli kayıplar yaşanmıştır. Irkı oluşturmak ve devamını sağlamak sebebi ile de devletler tarafından kadınlar doğuma yönlendirilmiş, doğumlarla ülkelerin, ırkların nüfus miktarının arttırılması amaçlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Fransız yetkililer izne gelen askerleri nüfusu arttırma çalışmasına yönlendirmiş, kadınlara da hamileliğin kadınlar için askerlik görevi olduğunu duyurmuştur.

Halka ise doğumların olmaması durumunda oluşabileceklerle ilgili korkutucu hikayeler dağıtılmıştır. Almanya’da ise bu dönemde kürtajı kısıtlayan yasalar onaylanmış, “ülkenin genel refahının, kadınların duygularından üstün olması gerek(tiği)” (Mazower, 2003, s. 95) ileri sürülmüştür.

Bu dönemde İtalya’da Mussolini, Faşist Kadın Kolları başkanlarına, sivil hayatta kadınları doğuma teşvik etmeleri görevini vermiştir. Kadınları doğuma teşvik etmeye ve ulusun bütünlüğünü sağlamaya yönelik olan bu politika Fransa ve Almanya’da da benzer şekilde ilerlemiştir. Fransa’da doğum yapan kadınlar bronz ve altınla ödüllendirilmiştir. Doğumu onaylayan ve ulus-devletlerdeki annelik kavramına kutsallık atfeden “Anneler Günü” ise 1920’lerde çiçekçiler ve kırtasiyeciler tarafından icad edilmesi ise kapitalizmin annelik konusundan nasıl faydalandığını ve siyasi olanın nasıl ekonomiye ilişkin bir konu haline dönüştüğünü veya politik olanla ekonomik olan arasında kurulan ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir.

Aynı tarihlerde, İngiliz ve Fransız okullarında annelik, çocuklara okula başladıkları andan itibaren verilmiş ve ev bilimi, çocuk bakımı, ev işi gibi dersler öğretilmiştir ve 1923 yılında annelere, bebek sağlığı ile ilgili bir dizi konferans verilmiştir. Bu dönemde ev kadınlığına ilişkin dergiler basılarak piyasaya sürülmüştür ve iş hayatından uzaklaşarak annelik görevini üstlenen kadınlarda artış olmuştur. Kadınları doğuma teşvik eden bunca devlet politikaları sonucunda 1936 yılında Sovyetler Birliği’nde de kürtaj suç kabul edilmiştir. Kürtaj, “halkın doğurganlığının engellenmesi” olarak görülen bir suç haline gelmişti. Kadınların doğurması, ırkın devamının garantisi olarak görülmüştür.

Avrupa’da 1920’lerde doğum oranının artması kadar, doğan çocukların ırksal, bedensel kontrolünün sağlanması da önemsenmeye başlanmıştır. Doğan çocuklar, ırkı devam ettirebilecek sağlam vücutlara sahip olmalıdır fikri hakim olmuş ve hasta veya tedavi edilemeyecek olanların, ırksal devamı sağlayamayacağı için, doğumlarına izin verilmemiştir.

2.2. Askeri Reformlar, Beden Terbiyesi ve Paramiliter Gençlik Örgütlenmeleri

Çalışmanın bu bölümünde, Yeniçeri Ocağı’nın 1826 tarihinde İkinci Mahmut tarafından kaldırılmasının ardından, askerlik ve ordu alanlarında yapılan düzenlemeler

ve bu düzenlemelerin, Birinci Dünya Savaşı sürecinin başlarında, eğitim alanına ne şekilde ve hangi kavramlar üzerinden tezahür ettiği ele alınacaktır. Balkan Savaşları ile birlikte yavaş yavaş topyekün forma girmeye başlayan ordu, Birinci Dünya Savaşı döneminde, oluşturulan paramiliter gençlik örgütlenmeleri aracılığı ile, topyekün özelliğini güçlendirmiştir. 1930'larda ise bu fikir "beden terbiyesi" dersleri üzerinden genç nesle, özellikle erkek öğrencilere eğitim aracılığıyla –tıpkı Birinci Dünya Savaşı başında oluşturulan paramiliter gençlik örgütlenmeleri olan Genç Dernekleri'nde olduğu gibi fakat bu defa "okullardaki "beden terbiyesi" dersleri içine sıkıştırılarak, verilmeye devam edilmiştir.

"Osmanlı İmparatorluğu'nda zorunlu askerliğe geçiş, tabi ki Avrupa tipindeki ordunun benimsenmesi ile yakından ilgilidir fakat bununla aynı zamanda gerçekleşmedi." (Zürcher, 2003, s. 87) Fransız ihtilalinin patlak vermesinin ardından İstanbul'un kuşatılabilir hale gelmesi durumu, nizamiye askerinin icadını gerekli kılan faktörlerden birisini oluşturmuştur. Üçüncü Selim'in tahta geçmesinin ardından birtakım konular tartışılmıştır ve bu konulardan birisi Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması durumudur. Üçüncü Selim döneminde oluşturulan projeler arasında kısaca bu konular gündeme alınmıştır:

(...) Birincisi, tımarlı örgütü ile kapıkulu ocaklarını eski düzenlerine dönecek biçimde ıslah etmek; ikincisi, bunları eski durumlarına döndürme perdesi altında belli etmeden modern yöntemler uygulamak; üçüncüsü, bunların ıslah olasılığı kalmadığından, Avrupa'da ve Rusya'da olduğu gibi, İbrahim Müteferrika'nın koyduğu terimle "nizam-ı cedit" kurmak ve bunu eski ocaklar tasfiye edilinceye kadar onlarla karıştırmamak. (Berkes, 2014, s. 92)

Üçüncü Selim, orduda yaptığı birtakım yeniliklere özellikle eski ordu olan Yeniçeriler tarafından tepki gösterilmesi ardından, 1807 yılında, yeni ordusu olan Nizam-ı Cedit'i kaldırmıştır.

Nizam birlikleri profesyonel bir ordu teşkil ediyordu. Bunlar genel ve zorunlu askere alma sistemi içerisinde değil, fakat Rusya'da Büyük Petro'nun getirdiği sistemini (...) hatırlatan bir şekilde silah altına alınıyorlardı. Anadolu'daki valiler ve önde gelen kişilerden (...) İstanbul'da eğitim görmek üzere köylü çocuklarından oluşan grupları göndermeleri istenmekteydi. Birliklere katılanlar belirli olmayan bir süre boyunca silah altında kalmaktaydılar. (Zürcher, 2003, s. 88)

İkinci Mahmut ise ilk başlarda Yeniçeri Ocağı ile çatışmaktan kaçınmış fakat sonrasında 1826 yılında Yeniçeri Ocağını kaldırarak Üçüncü Selim'in ilk adımını atmış olduğu modern ordu olan Nizam-ı Cedit'e yakın bir yapılanma olan "Muallem Asakir-i Mansure-i Muhammediye" isimli yeni bir ordu kurmuştur. Muallem Asakir-i Mansure-i Muhammediye isimli bu yeni ordu için köylerdeki çocuklar toplanıyor ve çocuklara askeri eğitim aldırılıyordu. "Gerçek bir askere alma sistemi mevcut olmayıp, ordunun kadroları ihtiyaca göre doldurulmaktaydı." (Zürcher, 2003, s. 89) Dolayısıyla bu aşamada topyekün formda olan bir ordudan bahsetmek mümkün değildir; genellikle köylü çocuklarından oluşturulan ve ihtiyaca göre ordu kadrosuna dahil edilen bir düzenli ordudur Muallem Asakir-i Mansure-i Muhammediye. Ancak 1834 yılında, savaş sırasında orduya yardımcı olması amacıyla halk gücüne dayanan bir milis, düzensiz ordu oluşturulmuştur. 1834 yılında oluşturulan ve Asakir-i Redife-i Mansure (Zürcher, 2003, s. 89) adı verilen bu milis ordu formuyla ordu yapısının topyekün forma geçmeye başladığını söylemek mümkündür.

Asakir-i Redife-i Mansure adı verilen bu birliklere kısaca redif denilmekteydi. Her vilayette yirmi üç ile otuz iki yaşları arasında sağlıklı kişilerin görev yaptığı on ile on iki tabur oluşturuldu. Bunlar yılda iki kez eğitim yapıyorlar ve savaş zamanında (genelde Nizamiye denilen ve 1841'den itibaren resmen bu ad verilen) düzenli orduya kayılıyorlardı. (Zürcher, 2003, s. 89)

"Avrupa modelinde zorunlu askerlik İkinci Mahmut döneminin sonlarına doğru tartışılmaya başlandı." (Zürcher, 2003, s. 89) Ancak "zorunlu askerlik sisteminin ayrıntılı olarak belirlenmesi ilk kez 1848 tarihli Kur'a Nizamnamesi ile yapıldı." (Zürcher, 2003, s. 91) Bu nizamname ile beş yıl süre ile askere gidecek, uygun koşulları taşıyan, kimseler kura yöntemi ile belirlenip seçiliyordu. Ancak orduya katılacak asker sayısının belirlenmesi, Osmanlı nüfus sayımı tekniklerinin çok fazla gelişmiş olmaması açısından zorlu bir durum teşkil ediyordu. İkinci Mahmut döneminde erkeklerin sayılmasını içeren bir nüfus sayımı yapılmıştır ancak bu yeterince detaylı bir sayım değildir. Dolayısıyla Osmanlı'nın savaşa katılacak kişilere, halka ulaşması, dönemsel olarak, çok da kolay bir durum oluşturmamaktadır. Devletin ekonomik anlamda askerin bakımını zor karşılaması, bazı askerlerin çok uzun sürelerde askerde kalmaları, maaşların askerlere geç ödenmesi gibi sebeplerle askerliğe olan katılım azdı.

Ordu savaş içerisinde son derece yıpratıcı koşullar altında muharebe etmek zorunda kalıyordu. 1877- 78 Rusya Savaşı'nda ve 1912- 13 Balkan Savaşı'nda ve Birinci Dünya Savaşı'nda ordunun büyük bölümü açlık çekiyordu ve kolera, tifo ve dizanteriden ölen askerlerin sayısı yaralanarak ölenlerden çok daha fazlaydı. (Zürcher, 2003, s. 96)

Tüm bu sorunlar Osmanlı'da askerlikten kaçma durumlarının yaşanmasına sebep olmuştur. "Devletin temsilcilerinin elinden kurtulmak için "dağa çıkmak" Osmanlı Balkanları'nda ve Anadolu'da çok yerleşik bir gelenektir." (Zürcher, 2003, s. 96) Osmanlı Devleti'nin askeri olarak yaşadığı sorunlardan bir tanesi de muafiyetler durumudur. "Muaf olan gruplar kadınlar, gayrimüslimler (...), kutsal yerler Mekke ve Medine'nin sakinleri, dini görevliler ve medrese talebeleri ve çok sayıda meslek grubu" (Zürcher, 2003, s. 96-97) Osmanlı Devleti'nde askerlikten muaf durumdadır. 1909 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti askerlik kanununda birtakım değişikler yaparak "Temmuz 1909 tarihinde askerlik hizmeti tüm Osmanlı tebaası için zorunlu hale getirildi." (Zürcher, 2003, s. 101) Ancak Gayrimüslimlerin bu askerlik çağrısına çok istekli olmadıkları fikrine farklı kaynaklar üzerinden de varmaktayız. Ayrıca askerliğe alınan Gayrimüslimlere karşı güven sorununun yaşandığı ve bu kişilerin ordu içinde silahsız bırakıldığı durumunun varlığından da Zürcher, ele aldığım kaynağında, bahsetmektedir. Birinci Dünya Savaşı esnasında da zorunlu askerlikte salgın hastalık, açlık, giyim yoksunluğu gibi sorunlar yaşanmaya devam etmiştir.

Sonuç o şekilde görünmektedir ki, Osmanlılar, altmış yıllık bir süre içinde ve daha genel bir modernizasyon programının parçası olarak Prusya/ Almanya modelinde oldukça karmaşık bir askere alma sistemini yerleştirmeyi başardılar, fakat yirminci yüzyılın başlarında altyapı eksikliği ve bir sanayi tabanının olmaması nedeniyle, büyük bir gayretle yaratmış oldukları böyle bir kitle ordusu ile tam olarak başa çıkamadılar. (Zürcher, 2003, s. 104)

Balkan Savaşları'nın ardından yenilgiye uğrayan Osmanlı, askerlik sisteminde birtakım düzenlemeler yoluna başvurmuştur. Bunlardan bir tanesi 1913 yılında oluşturulan Teşkilat-ı Umumiyye- i Askeriyye Nizamnamesidir. 1913 Balkan Savaşları sonrasında oluşturulan bu nizamname, asker gücü sayısının arttırılması konusu üzerinde durmuştur ve asker sayısının arttırılması için çeşitli önlemler almayı hedeflemiştir. Bu nizamnamenin üzerinde durduğu konulardan bir tanesi askerlik muafiyetleridir ve nizamname, askerlik muafiyetlerine sınırlama getirmiştir. Ayrıca

askerliğin taşraya, köylere nüfuz etmesi de bu nizamnameyle ele alınmıştır. Bu süreçte birçok askerlik şubeleri kurulmuştur.

Bu nizamnameyle birlikte, işlevini yitirmiş redif teşkilatı lağvedildi. Onun yerine, düzenli ordunun parçası olacak yedekleri “yerel kolektif birlikler” şeklinde değil de “hizmet yükümlüsü fertler” olarak tanımlayan ve seferberlikte onları düzenli birlikler içinde sistemli bir iş bölümü çerçevesinde istihdam etmeyi hedefleyen bir yedeklik sistemi getirilmeye çalışıldı. (Beşikçi, 2013, s. 218)

Osmanlı İmparatorluğu Balkan Savaşları’ndan Birinci Dünya Savaşına ve İstiklal Savaşı’nın sonlarına kadar uzun bir savaş süreci yaşamıştır. Mehmet Beşikçi’nin “On Yıllık Savaş” (Beşikçi, 2013, s. 205) dönemi olarak ele aldığı bu dönemde zorunlu askerlik sistemi üzerine düzeltmeler yapılmış ve “Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı tecrübeleri ışığında son şeklini almıştır.” (Beşikçi, 2013, s. 206) Balkan Savaşları’ndan başlayan bu on yıllık süreçte, toplumun askerliğe hazır olması fikri, süreç içerisinde gelişmiştir.

Toplumu her an askerliğe ve harbe hazır tutma hedefiyle ona, bugün “militarizm” başlığı altında toplayabileceğimiz bir askerlik kültürü ve propagandası enjekte edilmiştir. Dolayısıyla “Her Türk asker doğar” tarzındaki sloganların kökenini bu süreçte aramak mantıklıdır. (Beşikçi, 2013, s. 206)

Osmanlı ordusunun topyekün forma dönüşmesinin, yukarıda değindiğim, Balkan Savaşları ile başlayan, on yıllık savaş dediğimiz süreçte oluştuğunu söylemek mümkündür. On yıllık savaş olarak ele alınan, Osmanlı İmparatorluğu’nu oldukça etkileyen bu savaşlar, savaş esnasında daha fazla insan seferber edilmesi, daha fazla ekonomik güce ihtiyaç duyulması gibi durumları ortaya çıkarmıştır. Topyekün savaş fikrinin geniş savaş alanlarında kullanılması, savaşların getirdiği olumsuz sonuçların en aza indirilmesi amacıyla gerekli görülmüştür. Topyekün savaşla birlikte, zaten Osmanlı’da uygulanan zorunlu askerliğin dışında, yaş, cinsiyet ve sağlık/ güçlülük olarak savaşıma uygun olan kişilerin toplanılarak orduya dahil edilmesi durumu gerçekleştirilmiş; “askerlik çağında ya da beden yeterliliğinde olmayan diğer erkeklerden ve daha önemlisi kadınlardan “harp endüstrisi” alanında ya da seferberlik şartlarında olağanüstü emek kullanımı hedefiyle yararlanmaya başlamıştır.” (Beşikçi, 2013, s. 208) Dolayısıyla topyekün savaşla birlikte artık, savaş dışı olarak görülen

sivil halkın, emek gücü/ savaş gereçlerini üretmeleri üzerinden, savaşa katılmaları durumu ortaya çıkmıştır. Bu şekilde, topyekün savaşlarla birlikte, savaş içi ve dışı ayrımı bulanıklaşmaya başlamıştır. Sağlığı/gücü, cinsiyeti, yaşı uygun olan kimseler savaşa fiilen katılırlarken; cinsiyet ve sağlık/güç anlamında yetersiz olanlar savaşa üretim aracılığı ile dolaylı olarak katılmaya başlamışlardır. Topyekün savaş fikrinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte ayrıca, sivil nüfus da, savaşa üretim aracılığıyla katılmaları sebebiyle, potansiyel tehlike olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu topyekün ordu formu ile, “savaş artık herkes için” olurken; “düşman” da her yerde karşımıza çıkabilecek, sivil hayatın içinde de var olan kimseler olarak görülmeye başlanmıştır. Topyekün savaşla birlikte ordu ile ordu gerisi arasındaki ayrım bulanıklaşırken; asker ve düşman kavramlarının çizgileri, bu kişilerin nelere tekabül ettiği, kim oldukları, belirgin hale gelmiştir.

Ayşe Gül Altınay *The Myth of the Military-Nation* isimli kitabında askerliğin ulus-devlet sürecindeki etkisine değinmiş, “bu kitapta askerliğin kültürün bir parçası olarak kurgulanması sürecini analiz etmiştir” (Sünbuloğlu, 2013, s. 16). Altınay, askerliğin kültürel alana yansıyan izini kitabında iki ana hat üzerinden ele almıştır: Bunlardan birincisi asker-millet fikrinin eğitim aracılığıyla yeniden üretilmesidir ve bir diğeri de askerliğin sınırları belli bir “erkeklik” modeli inşa ettiği görüşüdür. Aynı zamanda Altınay askerliğin Foucault’cu bir bakış açısıyla disipline edici yönlerini de ele almıştır. Serpil Sancar, “Erkeklik: İmkânsız İktidar” isimli kitabında ise askerliğin devlet ve erkeklik bilgisinin öğrenildiği yer olarak tanımlamaktadır (Sancar, 2009).

Topyekün savaş yani savaşa tüm halkın dahil olması, milli bir bütünlük, bir millete ait olma, milli beraberlik fikirlerine ihtiyaç duymaktadır. Osmanlı’da Balkan Savaşları esnasında, İkinci Meşrutiyet döneminde, bu birlik “vatandaşlık” söylemi üzerinden gerçekleştirilmiştir. “İkinci Meşrutiyet, “laik” nitelikli bir birleşik kamusal alanın varlığını tescil etmek amacıyla, vatandaşları “bölen” dini bayramların karşısına onları bir bütünün parçaları yapmak için bir dizi yeni bayram “icat” eder.” (Üstel, 2014, s. 29) Dolayısıyla İkinci Meşrutiyet döneminde icat edilen bu bayramlar, “vatandaşlık” söylemi üzerinden oluşturulmaya çalışılan milli birliğin, milli kimliğin ritüelleri olmuştur.

Osmanlı'da Birinci Dünya Savaşı'na katılan kişi sayısının Balkan Savaşları'na kıyasla, azalan nüfusa rağmen, nispeten artma durumu ile İkinci Meşrutiyet döneminde oluşturulmaya çalışılan “millet bilinci” ve “vatani görev” söylemleri arasında bağlantı kurmak mümkündür. Askerliğe olan bu katılımın artmasında, 1913 yılında oluşturulan Teşkilat-ı Umumiyye- i Askeriyye Nizamnamesi ile 1914 yılında çıkarılan Yeni Askerlik Kanunu'nun etkisi olduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra Osmanlı'nın askeri sisteminde yaşadığı sorun olan askerlikten kaçma durumları, Birinci Dünya Savaşı esnasında da yaşanmıştır. “Gerek eşkıyalarla uğraşmak, gerekse de asker kaçaklarını takip edip yakalamak için jandarma teşkilatı deyim yerindeyse yeniden tesis edilmiştir.” (Beşikci, 2013, s. 221) Bu dönemde Osmanlı'da, azalan nüfusa rağmen, askerliğe katılımdaki artış, savaşlarda ordu ile halkın birlikte hareket etmesi gibi unsurları, Osmanlı ordusunun Birinci Dünya Savaşı sürecinde topyekün forma yaklaştığı fikri üzerinden okumak yanlış olmayacaktır. “Savaşları ordularla milletler beraber yaptı...” (Beşikci, 2013, s. 222) söylemleri bu döneme aittir. Ayrıca bu dönemde, “savaştan ölmenin “ulvi”liğini” insanlara inandırmak için propaganda faaliyetleri başladı. (Beşikci, 2013, s. 222) Bu propaganda faaliyetlerinin Birinci Dünya Savaşı esnasında hem sözlü hem de yazılı olarak oluşturulduğunu görmekteyiz.

Bu dönemde bu kavramlara işleyiş amacı olarak destek veren diğer bir alan ise spor ve jimnastiktir. İkinci Meşrutiyet döneminde gerek eğitim alanında gerekse toplumsal yapıda spor ve jimnastiğe olan ilginin arttığını görürüz. Bu dönemde, her an savaşıma hazır vatandaşlar söylemine Balkan Savaşları ile birlikte milliyetçi refleks eklenerek spor ve jimnastik, ülkeyi “düşman”lardan koruyacak kişilerin sürekli olarak askerliğe hazır olmasını sağlayacak disiplin olarak görülmeye başlanır.

Niyazi Berkes Türkiye’de Çağdaşlaşma isimli çalışmasında “Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra yeni bir ordu kurulması zorunlulukları üç okulun geliştirilmesini ya da yeniden kurulmasını gerektirdi” (Berkes, 2014, s. 184) demektedir. Bu okullar mühendishane, tıbbiye ve harbiyedir. Bu durum, dönemin askeri yapısındaki değişikliklerin eğitimle olan yakın bağını ortaya koymaktadır ve bu üç okul da militer amaçlarla geliştirilmiş veya kurulmuştur. Askeri yapıdaki değişiklik, eğitim üzerinden, halihazırda var olan mühendishanelerin geliştirilmesi, tıbbiye ve harbiyelerin açılmasını zorunlu kılmış, diğer bir ifadeyle eğitim, askeri yapıdaki değişiklik sebebiyle,

yeni açılan ve geliştirilen birtakım okullar üzerinden militer özellik kazanmıştır. Dolayısıyla eğitim ile askeri yapı arasındaki ilişkinin ilk defa 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı yerine Batı ordularını örnek alan bir ordu oluşturmak ve erin ve subayın okuma yazma bilmesi gerektiğini düşünmesi sebebiyle Asakir-i Mansure-i Muhammediye örgütünü kurması ile başladığı ileri sürülebilir. Eğitimin askeriye hizmet etmesi fikrinin ilk defa bu tarihte oluşması sebebiyle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması süreci, beden terbiyesinin anlam ve kullanımında yaşanan değişimi anlayabilmek için önemli bir süreçtir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılda önem kazanan kavramlardan bir tanesi de “gençlik” söylemidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda “gençlik” kavramının doğuşunun modernleşme hareketleri ile ilgili olduğunu öne sürmek yanlış olmayacaktır. Demet Lüküslü'ye göre “sosyal kategori olarak gençlik, modernitenin bir “ürünü”dür.” (Lüküslü, 2015, s. 22-23) Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyılda Batı'da gençlerin eğitime verilen değeri görmüş ve kendi çöküşüne engel olmak için modernleşme hareketlerine başvurmuş, geleneksel eğitim sistemini değiştirme gayreti içine girmiştir. Bu fikir doğrultusunda Avrupa'da 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren beden eğitimi gençlerin mobilizasyonunu gerçekleştirmek amacıyla kullanılmıştır. Beden eğitimi alanında Avrupa'daki gelişmeleri takip eden Osmanlı İmparatorluğu'nda da beden eğitimi bir “gençlik miti”, gençlik söylemi yaratmak için kullanılmış, ülkenin geleceğinin gençlerin ellerinde olduğunu düşünmüştür. Bu sebeple gençlerin eğitime önem verilmiştir. “Bu eğitimin amacının sağlıklı, güçlü, iyi askerler yetiştirmek olduğunu söylemeye gerek yoktur.” (Lüküslü, 2015, s. 26)

Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısında beden eğitimi ve izcilik askeri ve toplumsal amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet döneminde ise Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan bu süreçten esinlenilerek beden eğitimi ve izcilik hem askeri hem de kültürel amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet tarafından gelişimi desteklenen beden eğitimi ve izciliğe söz ederken Alman jimnastiklerine değinmemiz şarttır. Alman jimnastik modelinde önemli olan iki hareket vardır: Turnen ve Slav Sokol. Bu iki jimnastik hareketi Almanya'da milliyetçi ve militarist amaçlara yaklaşan hareketler olmuşlardır ve bu iki hareket Cumhuriyet'in beden eğitimi ve spor politikalarına yön veren hareketler olmuştur. Alman Turnen jimnastikleri, Napolyon'un Alman-

ya'yı işgal döneminde Freidrich Ludwig Jahn tarafından oluşturulan jimnastik hareketleridir. Bu jimnastik hareketlerinin amacı; "Alman gençlerini zihnen ve bedenen mücadeleye hazırlamak ve lmany'a'nın birleşmesi için çalışmak" (Cora, 2013, s. 47)tır. Turnen hareketleri 1870 yılında Alman ordularının Fransızlara karşı zaferinden sonra daha militarize olmuştur. Turnen jimnastiklerinin aynı zamanda ahlak sahibi yeni Almanları yaratmak amacı vardır. Osmanlı İmparatorluğu'na ilk defa jimnastiği getiren ve Osmanlı İmparatorluğu'nda sporun gelilmesinde çok büyük katkısı olan Selim Sırrı Tarcan'ın Osmanlı Genç Denekleri'nin ilk nüshasına yazdığı yazı ve Freidrich Ludwig Jahn üzerine yayımladığı bir makale, Turnen jimnastiklerinin Osmanlı İmparatorluğu'nda sporun ve paramiliter yapılanmanın (Gençlik Dernekleri) gelişmesine katkısının çok büyük olduğunu ispatlamaktadır. (Sünbuloğlu, 2013, s. 48) Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet döneminde oluşturulan Osmanlı Genç Dernekleri, Jahn'ın Turnen jimnastiklerinin paramiliter yönünü örnek olarak oluşturulan ve Osmanlı millet-i müsellehası yaratma fikrini taşıyan bir kurumdur. İttihat Terakki'nin yönetici kadrolarının Osmanlı millet-i müsellehası yaratma fikrinde hem hayatta kalma mücadelesini içeren sosyal-Darwinist söylemin kendini koruyamayan ulusların yok olacağı yönündeki fikrinin hem de İttihatçı subayların Harbiye okullarında okumuş oldukları ordu-millet fikrinin sahibi olan Von der Goltz'un Türkçe'ye Millet-i Müseleha adıyla çevrilen kitabının etkisi vardır. Goltz, Sosyal-Darwinist söylem, millet-i müselleha fikrinin bilimsel tarafını oluşturmuştur. Goltz'un millet-i müselleha fikrinin temelinde, savaş yapma biçiminin değişmesiyle birlikte farklı bir ordu anlayışına gerek olduğu düşüncesi yatar ve topyekün savaş anlayışıyla tüm yurttaşların her an savaşa, silahlanmaya hazır olmasını ve milli ordunun gerekliliğini savunur. Türkiye'de 1930'larda ise ilk olarak Goltz Paşa'nın ileri sürdüğü topyekün savaş fikri Türk Tarih Tezi gibi çalışmaların da etkisiyle anlam genişlemesi yaşar ve askerlik ile Türk kültürü arasında yakın ilişki kurulur. Bu nedenle doğrudan askerlikle ilgili olan konular, kültür, yaşam şekli gibi gündelik hayata dair meselelerin içine de yerleşmeye başlar. Dolayısıyla politik alan olarak görebileceğimiz askerlik, bir takım kurumlar aracılığıyla gündelik, sivil yaşamın potasında kendine yer bulur. Askerlik fikrinin sivil hayatla iç içe geçtiği alanlardan biri de paramiliter nitelikteki gençlik örgütlenmeleri olmuştur.

İttihat Terakki'nin desteklediği İzci Ocağı, daha sonra faaliyete geçen Osmanlı Genç Dernekleri gibi dernekler ülkedeki askerlik çağına gelmemiş genç erkek nüfusa aske-

ri değerleri aşılamak amacı gören ve yedi yaşımdan askerlik çağına kadar olan gençleri hem ahlaki açıdan hem de bedenlen savaşıa hazırlayan kurumlar 1914 yılında izciliikten esinlenerek oluşturulan Güç Dernekleri ile başlamıştır.

Osmanlı Genç Dernekleri Türkiye’de İttihat Terakki’nin yan örgütleri olarak ilk kez II. Meşrutiyet yıllarında kurulmuştur. Bu dernekler Türk gençliğine vatan savunmasına hazırlayan paramiliter nitelikteki yapılanmalardır. Birinci Dünya Savaşı sürecinde de var olan bu paramiliter gençlik örgütleri, “izciliği daha militarist bir çerçevenin içine sokmuştur.” (Beşikci, 2013, s. 223) Genç Dernekleri, sivil kuruluşlar olmakla birlikte askeriye yapıya sahiptir ve özel kurum olarak işlemektedir. Bu dernekler amacıyla, “Osmanlılar arasında beden eğitiminin, spor faaliyetlerinin ve askeri eğitimin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.” (Toprak, 1979, s. 95) “Uzun mesafe yürüyüş, koşma, sıçrama, atlama, yüzme, (...), telgraf, telefon kullanma, at ve araba izi sürme, arazinin durumunu belirleme, köprü, çadır kurma, hendek kazma, ilk yardım, yaralı taşıma (...)” (Toprak, 1979, s. 96) genç derneklerinden öğretilen konular arasındadır.

Bu dönemde Alman eğitim modelinden etkilerek oluşturulan ve bazı Osmanlı-Türk düşünürlerinin etkilendiği ikinci beden eğitimi hareketi Slav Sokol’dur. Slav Sokol jimnastik teşkilatı, 1860’larda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’na bağlı olan Prag’da ortaya çıkmıştır. Sokol da tıpkı Turnen jimnastikleri gibi beden eğitimi aracılığıyla itaatkar, kuvvetli bireyler ve bu bireylerden oluşan bir millet oluşturma amacını taşımıştır. (Sünbuloğlu, 2013, s. 48) Türk Gücü ismiyle kurulan ilk Türk paramiliter gençlik örgütü Sokollardan esinlenerek kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nda doğrudan devlet ile ilişkili şekilde militarist amaçlarla geliştirilen beden eğitimi, zorunlu askerlik sistemi ve topyekün savaşın yaygınlaştırılmaya çalışıldığı yıllarda karşımıza çıkmaktadır.

Meşrutiyet yıllarında spor kulüplerinin sayısının artmış ve devlet spor konusunu belirli bir çerçeve içine almıştır. Bu yıllar, “(...) medreselerin haftalık ders programlarına terbiye-i bedeniye derslerinin yerleştiiği, beden terbiyesi ve spor programlarının eğitim sisteminde meşruiyetini tam anlamıyla sağladığı bir dönemdir.” (Akın, 2014, s. 55)

“(...) Modern beden terbiyesi Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kez askeri okullar bünyesinde uygulandı. 1860’ların ilk yarısından itibaren basit fiziki idmanlar ve çeşitli mücadele sporları askeri okulların programına girmişti. 1869’da uygulamaya konulan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’nin 23. maddesine göre jimnastik dersleri bütün rüşdiyeler için zorunlu hale getiriliyordu. Bu dersler genellikle vücut kusurlarını düzeltici ve iyileştirici bir amaç taşıyordu. (...)” (Akın, 2014, s. 50)

Michel Foucault, çalışmalarında iktidar kavramını insan bedeni üzerinde uygulanan bir kavram olarak değil bedenın içinden işleyen bir kavram olarak ele alır. Hapishanenin Doğuşu isimli kitabında Foucault, 17. ve 18. yüzyılda bedene ilişkin değişen bakış açısını bir asker bedeni üzerinden ele alır. Foucault’a göre 17. yüzyıldaki bir asker bedeni uzaktan tanınan biridir, gücü ve cesaretinin doğal işaretleri vardır, başı dik, karnı içeri çekik, geniş omuzlu olandır. 18. yüzyıla gelindiğinde ise asker, kendi kendini imal eden bir şey haline gelir, şekil verilen, hareketleri planlanan biridir ve hesaplı bir zorlama onu sürekli kullanıma açık hale getirmiştir (Foucault, 2015, s. 207-208). Bu dönemde beden, iktidar tarafından keşfedilir ve biçimlendirilen, itaat eden, terbiye edilen, kuvvetli beden artık söz konusudur. Foucault’ya göre birbirinden farklı olan iki sicil vardır: Ampirik ve teknik-siyasal. Ampirik sicilde işleyiş-açıklama esastır, teknik-siyasal sicil itaat-kullanım söz konusudur. Ampirik beden anlaşılabilir, teknik-siyasal beden ise yararlı bedendir. Foucault’ya göre 18. Yüzyılda iktidarın modern disiplin yöntemleri sayesinde ampirik ve teknik-siyasal sicilin birleşir. Öyleki disiplin artık itaatkar bedenleri yaratır, itaat eden birey ise faydalı olarak görülür. Dolayısıyla disiplin bir taraftan itaatkar bedenler yaratırken diğer taraftan bedenleri yararlı-üretken hale getirir. Foucault disiplin aracılığıyla oluşturulan itaatkar ve faydalı bedenleri tartışırken iki kuruma sıklıkla değinir. Bu kurumlar eğitim ve ordudur. Foucault’ya göre disiplin yöntemleri okullar ve kışlalarda geliştirilir.

Ayşe Gül Altınay “Askerlik Yapmayana Adam Denmez” (Altınay, 2013, s. 210-211) isimli çalışmasında Colmar Freiherr von der Goltz’un disiplin tanımının Foucault’nunkine benzer olduğundan söz eder. Goltz’a göre askerler disiplin yoluyla itaatkar ve dolayısıyla faydalı hale gelir ve ölüm karşısında bile itaate dayalı bir öznellik orataya koyarlar. Goltz’un disiplin tanımı ile Foucault’nun disiplin kavramı tam da bu noktada ortak düşer: disiplin itaatkar bedenler yaratırken aynı zamanda bedenleri faydalı hale getirir. Ayşe Gül Altınay yine aynı isimli çalışmasında, askerliğini tamamlamış olan erkeklerle yaptığı görüşmelerde orduda disiplinin yalnızca bedenın

içinden değil, üzerinden de işlediğini görmüştür. Askeri cezalandırma, örtük olan yöntemlerin dışında “dayak” üzerinden de ilerleyen bir süreç olarak Altınay’ın karşısına çıkmıştır. Ancak Foucault’ya göre Avrupa’da 18. yüzyıl sonu ile birlikte ceza seyirlik bir unsur olmaktan çıkmıştır (Foucault, 2015, s. 40). Foucault’ya göre cezalandırma artık sahnede sergilenir olmaktan uzaklaşarak birtakım hakların askıya alınmasıdır. Azap çekirmek bitmiştir ve eğer ceza verilecekse bunu “gözetmenler, hekimler, papazlar, psikiyatrlar, psikologlar, eğitmenler” (Foucault, 2015, s. 43-44) yapacaktır.

2.3. II. Meşrutiyet (1908- 1918) Döneminde “Beden Terbiyesi” ve “Hijyen”

İkinci Meşrutiyetin ilanından Balkan Savaşları’na kadar olan dönem, İttihat ve Terakki’nin eğitim politikasında bir arayış içinde olduğu ve yine eğitim alanında birçok kitap yayımlandığını gördüğümüz bir dönemdir ve Balkan Savaşları ile birlikte eğitim politikasının içine milliyetçi fikirler dahil olmaya başlayacaktır. Dolayısıyla sözünü ettiğimiz bu süreci İttihat Terakki’nin politik bakış açısının politik kabul edilmeyen alana, okullara yavaş yavaş nüfuz ettiğini görmeye başladığımız bir dönem olarak ele almamız yanlış olmayacaktır. Okullar eski dönemlere kıyasla bu dönemde devlet bilgisinin daha fazla görünür olduğu kurumlar haline gelmeye başlamıştır. Bu sebeple erken Cumhuriyet yıllarındaki eğitim politikası, II. Meşrutiyetteki eğitim politikasından keskin çizgilerle ayrılmamaktadır ve erken Cumhuriyet yıllarındaki eğitim politikasının temelini II. Meşrutiyette atıldığını ileri sürmek mümkündür. Sözünü ettiğimiz bu dönemlerdeki eğitim politikaları dönemsel birtakım farklılıklara sahip olmakla birlikte birbirinden doğan, birbirinden beslenen, birbirleriyle iç içe geçmiş birçok noktaları olan süreçlerdir ve bu dönemlerin en önemli ortak noktası şudur: Politik olanın biyopolitikleşmesi.

19. yüzyıl sonunda yeni insan tipi oluşturulmaya çalışılması fikri, meşrutiyet alanı olarak kendine eğitimi, okulları seçmiş ve bu dönemde “çocuğa” olan ilgi artmıştır. Bu çerçevede “Hedeflenen yeni insan dokusuna hayatiyet kazandıracak en önemli kurumlardan birisi (...) okul, özellikle ilkokuldur.” (Üstel, 2014, s. 30) ve bu dönemde çocuk, ulusa ait olan kamusal özne şekline dönüşmüştür. İkinci Meşrutiyet döneminde oluşturulmaya çalışılan “yeni insan tipi”, devlete ve kendisine karşı görev ve sorumlulukları olan, sporunu vatani görev olarak yapmakla yükümlü, vatani korumakla görevli, akla dayalı öznelerdir.

“Çocuk potansiyel bir kamusal aktör olarak, artık yalnızca ailesine ait değildir. Çocuk, kimi zaman ulusun, kimi zaman ırkın geleceğidir. Yarının üreticisi, askeri ve vatandaşdır. Kısacası çocuk toplumun geleceği olarak görülmeye başlanır. (...) Yurttaşlık ilk ve orta öğretimin ana pedagojik amacıdır. Bundan böyle nesiller yurttaşlık bilinciyle donatılmalıdır. İlkokullardan başlanarak yeni bir meşrutiyet nesli hedeflenir. Klasik Osmanlı toplumunda ailenin, akrabaların, mahalle ve cemaatin kontrolü altında bulunan ve toplumsallaşması da yine aynı çerçeve içinde gerçekleşen çocuk, 19. Yüzyılın sonlarından itibaren çocukluğunu devlete teslim eder.” (Üstel, 2014, s. 32)

Beden terbiyesi ve modern sporlar Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kez askeri okullarda⁵ uygulanmakla birlikte ilerleyen zamanlarda diğer sivil okullarda da uygulanmaya başlanmıştır. Maarif- i Umumiye Nizamnamesi’nin 23. maddesi ile ilk olarak rüşdiyeler için zorunlu hale gelen ve modern sporların bir türü olan jimnastik, 1870’de diğer bazı sivil okullarda riyazat- ı bedeniye adı altında programlara dahil edilmiştir (Akın, 2014, s. 50-51). Doğu’daki aşiret çocuklarının hükümete bağlılığını sağlamak amacıyla 1892 yılında açılan Aşiret Mektebi ‘nin programında ayak talimi dersleri yer almıştır. Aşiret Mektebi’nde ayak talimi dersleri, Selim Sırrı Tarcan tarafından verilmiştir.

“(...) Selim Sırrı’nın (Tarcan) anlattıklarından anlaşıldığı kadarıyla ayak talimi derslerinin amacı, bu “ilkel” çocuklara zaman ve mekân bağlamında disiplin duygusunu aşılama ve onları vücut sağlığına özen göstermek anlamında medeniyetle tanıştırmaktır.” (Akın, 2014, s. 52)

II. Abdülhamid tarafından açılan Aşiret Mektebi varlığını 1907’ye kadar sürdürmüştür. Eğitim süresi beş yıl olan bu okulda ilk yıllarda Arap aşiretlerinin çocukları, sonraki yıllarda ise Kürt ve Arnavut beylerinin çocukları saltanata bağlı kuşaklar olarak yetiştirilmek istenmiştir.

“II. Abdülhamid döneminde, 1892’de kurulan Aşiret Mektebi’nin amacı, Arap aşiret reislerinin çocuklarını alıp parasız okutmaktır. Daha sonra bu okula Kürt, Arnavut çocuklarıyla Uzak doğudan gelenler de alındı. Okulun amacı Osmanlı terbiyesi ile birlikte Türkçe, Fransızca ve askerlik dersleri vererek bu çocukları askeri okullara hazırlamaktır. Ancak bu eğitimden beklenen sonuç alınamayınca, 1907’de kapatıldı. (...)” (Necdet Sakaoğlu, 2003, s. 97)

⁵ Necdet Sakaoğlu (Sakaoğlu, Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi, 2003), Osmanlı’da 17. Ve 18. yüzyılda, Avrupa karşısında yaşanan yenilgiler ve sınırların içeriye çekilmesi sonrasında Avrupa’ya ayak uydurma kararı almıştır ve eğitimde ilk batı modelleri olarak askeri mühendis okulları, tıbbiye ve harbiye, siviller için de rüşdiyeler açılmıştır. Mehterhane, Canbazhane, Tophane, Kılıçhane, Tüfenkhane, Humbarahane, ordu ocaklarına da Batılılaşma etkisiyle programlarına geometri ve teknik resim dersleri girmiştir. Sakaoğlu çalışmasında, Batılılaşma çabalarının ilk önemli eğitim kurumu olarak 1773 yılında İstanbul’da Haliç Tersanesi’nde açılan Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun adındaki askeri denizcilik okuludur.

Tüm bunlar dahilinde II. Meşrutiyet döneminde beden terbiyesi ve modern sporun, sağlıklı ve vatanına bağlı bir nüfus yaratmak için kullanıldığını görüyoruz. Aynı zamanda tüm bu gelişmeler doğrultusunda, sağlık konusunun sadece pedagogların değil, dönemin siyasilerinin de üzerinde durduğu bir konu olmaya başladığını ileri sürmek mümkündür. Çalışmanın bir sonraki bölümünde detaylı olarak değineceğimiz Öğretmen Sesi Dergisi'nde de "köy yatılı mektepleri" başlıkları altında beden terbiyesi konusuna ayrıntılı olarak yer verilmiş ve köy mektepleri üzerinde fazlaca durulmuştur.

Meşrutiyet döneminde yaşanan bir başka gelişme olarak, bu dönemde oluşturulmaya çalışılan yeni vatandaşlık projesinin içine, dönemin ders kitaplarının da sürekli olarak ele aldığı gibi⁶, "vatandaşın sağlıklılaştırılması" fikri dahil edildi ve bu süreçte "insanların bedenleri bir muayene, bir müdahale alanı haline geldi; tek tek hastalıklar ve bozukluklar belirlendi, normal ve patolojik olan ayrıştırıldı (...) Yani yararlı ve uysal bedenler oluşturmaya yönelik bir sağlık bilgisi ile muayene ve tedaviye dayanan bir yönetim bilgisi iç içe gelişti." (Gürbilek, 1989, s. 39). Dolayısıyla İkinci Meşrutiyet döneminde aralarında ilişki bulunan kavramlara -topyekün savaş, vatandaşlık, çocukluk ve eğitim kavramlarına- bir de tıp kavramının eklendiğini söylemek mümkündür. Bu kavramlar, kendi içlerinde işlevsel olarak birtakım farklılıklara sahip olmakla birlikte aynı zamanda yönetsel ideolojinin aygıtları konumundadır. İkinci Meşrutiyet dönemi, Balkan Savaşları sonrasında, milliyetçi refleksin askerlik, tıp, eğitim gibi kurumlar aracılığıyla meşruiyet kazanması hedeflenmiştir. 19. yüzyıldakine benzer olarak 20. yüzyılda da tıp, içinde "vatandaşların hijyeni" fikrini de barındırmaktadır vtip ve hijyen, İkinci Meşrutiyet dönemi öznesinin oluşturulmasında önemli olan iki unsurdur.

Nevin Meriç'in tanımıyla adab-ı muaşeret, toplum içinde yaşayan insanların yemek yeme, içme, başka insanlarla iletişim kurma şekli gibi konularda uymak zorunda oldukları kurallar bütünüdür. Bu kurallar, toplumda yaşayan her bireyi güzel ahlaklı, nezaket ve görgü sahibi yapar. (Meriç, 2000, s. 15) Adab-ı muaşereti, toplumda yaşanan siyasi değişimlerine bağlı olarak siyasi yapı ile sosyal yapı arasındaki ilişki, uyum olarak tanımlamamız yanlış olmayacaktır. Osmanlı toplumunda Tanzimat son-

⁶ Füsün Üstel İkinci Meşrutiyet döneminde yayımlanan ders kitaplarına detaylı olarak ""Makbul Vatandaş"ın Peşinde" isimli çalışmasından ulaşabilirsiniz.

rası yaşanan modernleşme sürecinde gündelik sosyal yaşamın yeniden düzenlenmesi konusunda Avrupa'nın adab-ı muaşeret kuralları örnek alınmıştır. Osmanlı yenileşme hareketinde modernleşmenin askeri kurumlardan başlamasını Osmanlı devletinin 18. yüzyılda yaşadığı toprak kayıpları ile açıklamamız mümkündür. Tanzimat Fermanı 1839 tarihinde Sultan Abdülmecit döneminde Koca Mustafa Reşit Paşa tarafından okunmuştur. Fermanın Gülhane Parkı'nda okunması sebebiyle fermana Gülhane Hatt-ı Şerîf-î (Padişah yazısı) veya diğer ismiyle Tanzimat-ı Hayriye (Hayırlı düzenlemeler) denilmiştir. Bu fermanla birlikte devlet kendini siyasi, hukuki, ekonomik, askeri gibi alanlarda yenilemesi gerektiği fikri üzerinde durmuştur. Kısaca Tanzimat Fermanı, Niyazi Berkes'in de belirttiği gibi, II. Mahmut döneminde belirmiş olan düşüncelerin yazılı, resmi hali; kamuya açıklanmış sözleşmesidir. (Berkes, 2014, s. 214-215) Tanzimat Dönemi her ne kadar istenildiği başarıya ulaşmasa da çağdaşlaşmaya ve Cumhuriyet fikrinin gelişmesine uygun ortam hazırlamıştır. Bu fermanla beraber Osmanlı toplumunda Avrupai tarzda giyinme, moda ve müzik alanlarında ve evlerin dış mimarisi ve iç dekorasyonlarında gözle görülür birtakım değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Osmanlı üst tabaka yöneticileri, Avrupai tarzdaki davranış biçimlerinin, giyinme tarzının, yaşam şeklinin örnek alınmasını Osmanlı devletinin en azından bir bölümünün kurtuluşu olarak görmüşlerdir. Bu yenileşme çabaları I. Meşrutiyet döneminde haberleşme teknolojilerinin artması ile birlikte hareketlenmiş, hız kazanmıştır. Ahmet Mithat Efendi, 1894 yılında yılında Avrupa Âdab-ı Muâşeret-i kitabını yayımlamıştır. Bu kitap aracılığıyla Batı'nın popüler yaşayışına Osmanlı insanı kolay erişebilir olmuştur. Meriç'e göre bu kitabın dönemin en çok satılan kitapları arasında olması Avrupai yaşamın merak edildiğinin ve toplumsal olarak kabul gördüğünün göstergesidir. (Meriç, 2000, s. 50) Toplum hayatının değişiminde önemli konulardan birini kıyafet değişikliği oluşturmuştur. Osmanlı'da batılı gibi görünmek arzusu beraberinde kıyafet değişikliğini de getirmiştir. "Türk insanının Avrupa insanına benzer görünüşünün Atatürk'le biten tarihi, 1830'larda (..)" (Berkes, 2014, s. 195) çabalarıyla başlamıştır. II. Mahmut'un kıyafet yenilikleri sadece gündelik hayatla kalmamış askeri alanda da kendini göstermiştir. Askerlerin daha kolay savaşılabilmesi için orduda kıyafet değişikliği yapılmasını şart gören II. Mahmut, Nizam'ı Cedit Ordusu'na vücudu saran ve askerlerin kolay hareket edebilmelerini sağlayan tek tip Fransız asker kıyafetleri giydirmiştir. Fransız Devrimi zamanında Avrupa'da ilk defa kullanılmış olan fesin Osmanlı'da kabulü yine II. Mahmut döneminde olmuştur. Bu dönemde fes giymeyi dine aykırılık olarak gören gruplar olsa da fesin

Avrupa’da ortaya çıkışı ve Osmanlı’da kullanılmaya başlanmasının sebebi askerlerin savaşlarda rahat edebilmeleridir. Osmanlı’da ilk defa askeri düşüncelerle sarıkların yerine kullanılmaya başlanan fes, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde din ile özdeşleştirilecek ve yerini şapka alacaktır. Aynı zamanda II. Mahmut döneminde devlet memurlarına da Avrupai tarzda kıyafet zorunlu kılınmıştır. Meriç’e göre kadınlar bu dönemde Avrupai kıyafetleri çarşafın altına giymeye başlamış ve saç modelleri çarşafa uyacak şekilde değiştirilmiştir. (Meriç, 2000, s. 55-56) Temelini Osmanlı modernleşmesinden alan Cumhuriyet modernleşmesinde de kadının modernizasyonu mahalleden topluma kayacak, bir diğer ifadeyle Cumhuriyet döneminde kadından toplumsal hayata daha fazla katılması beklenecektir. Cumhuriyet döneminde Osmanlı döneminden farklı olarak bir eğlence kültürü oluşturulmaya çalışılmıştır. Doğum günleri, evlilik yıl dönümleri gibi kutlamalar, toplumsal alışkanlık haline getirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı’da 18. yüzyılda telefon, sinema gibi Batı medeniyetlerine ait olan araçlar etkisini Cumhuriyet’in ilk yıllarında kadınların gündelik yaşamlarında fazlasıyla göstermiştir. Kadınların toplumsal yaşamın içine katılımı arttıkça “bireysel kimliği ortaya çık(mış), moda uy(muş), çorabından saçına kendisine Batı normlarında çeki düzen ver(miştir).” (Toprak, 2017, s. 117) Bu dönemde Süs ve İnci Dergileri giyim ve kişisel bakım konularında kadınlara referans sağlamıştır.

2.4. Erken Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası

Erken Cumhuriyet yıllarında, milliyetçi bir açılım kazanan beden terbiyesi ve hijyen eğitiminin tarihsel gelişimini daha iyi analiz edebilmek için öncelikle uluslararası milli eğitim politikalarına kabaca göz atarak Avrupa’da eğitim sistemlerinin milliyetçi içerik kazanmalarının tarihsel süreçlerini ele almak ve ardından Türk Milli Eğitim ideolojisinin oluşum sürecine değinmek gerekir. Erken Cumhuriyet dönemi Türk Milli Eğitim politikasını ele almak, 1920’lerden itibaren içerik ve işlevsel olarak farklılık arz eden beden terbiyesi ve hijyeni daha iyi analiz edebilmemizi sağlayacaktır.

Eğitim çoğunlukla, dönemin politik yapısına göre şekil almış ve aynı zamanda politik yapıya da yön vermiştir. Avrupa’da ulus-devlet anlayışının gelişmesi ile birlikte, beden terbiyesi eğitimi, var olan toprakları korumak ve olası tehlikelere karşı hazırlıklı olmak için gerek duyulan savaşçıların yetiştirilmesi için kullanılmıştır.

Fransız Devrimi ile hayata geçen milli ordu (ordu millet), disiplinli milli vatandaşlar yaratma arzusunda olduğu gibi aynı zamanda milli kimlik oluşturma arzusunun önünü açmıştır. Zorunlu askerlik sistemi ile geliştirilen milli kimlik duygusu Altınay’a göre iki eksenlidir: birincisi kendini milli kimlik üzerinden tanımlayan birey, diğeri de her an düşmanlarla savaşmaya hazır olanların temsil ettiği kolektif benlik. (Altınay, 2013, s. 220) Altınay’a göre ulus-devletler başlangıçta militer ruhlu vatandaşlar yaratmak için zorunlu askerlik hizmeti ve zorunlu eğitimden yararlandılar ve devlet bu iki kurum aracılığıyla vatandaşla iletişim kurdu; soyut olan devlet kavramı, bu iki kurum aracılığıyla vatandaşın gözünde somutlaştı. Ulus-devletlerin kuruluş yıllarında ordu bir okul gibi görülmüş, okullar ise millileştirmenin bir aracı haline gelmiştir. Aynı zamanda bu dönemlerde okullar da birer ordu gibi görülmüştür.

Avrupa tarihinde, eğitimin belirli ideolojik çerçevelere göre düzenlenip ideolojik ve siyasal eğitim programı haline getirilmesi durumunun örnekleri mevcuttur. Bu örnekler, farklı farklı ülkelerdeki uluslaşma sürecinde oluşan eğitim programı örnekleridir. Bu ideolojik eğitim örneklerinden birini Nazi Almanyası oluşturur. Nazizm kendisini, “muazzam bir eğitim girişimi” olarak göstermeye çalışmış, “ilkelerini Alman halkının yüreğine ve beynine kazıyarak sonsuza dek yaşayıp benimsetmek” ve “gençliğin zihniyetini belirli bir kalıba göre biçimlendirip hakimiyeti altında tutmak” için müthiş bir çaba harcamıştır (Kaplan, 2013, s. 96). Nazi anlayışının totaliter eğitim sistemine göre öğretmen, sadece eğitimi uygulayan kişi değil, aynı zamanda nasyonal sosyalizmi yayan kişidir. Alman ulusal devletinin oluşmasını destekleyen, Hitler üzerine birçok makale yazan ve Mustafa Kemal hayranı olan ve “doğulu” halkların Avrupalılaştırılması ve de bir ileri adımı olarak yok edilmesini savunan Alman asıllı coğrafya profesörü Ewald Banse öğretmenlerden beklentisini şu şekilde dile getirmiştir: “Okulda vereceğiniz eğitimin amacı, öğrenciye bilgi yığınlarını aktarmak değil, Alman halkının sınırlarına çelik dökmektir.” (Kaplan, 2013, s. 102)

Nazi devleti, eğitimin amacı ile içeriğine yön veren ilkelerin nasyonal sosyalist dünya görüşünden kaynaklandığını, bu dünya görüşüne göre, “ulusu yaşatan ve ileri götüren güçlerin halk (Volk) topluluğu, silah taşımaya hazır oluş, ırk bilinci ve liderlik olduğunu” ilan etti. Okula yeni başlayan altı yaşındaki çocuklar bile ırkçılık- ulusçuluk ve “kan sağlığı”, devlete ve devlet liderine mutlak bağlılık, militarizm ve savaş zihniyeti konusunda eğitim görecekti. Öğretmenler, ders verdikleri öğrencilerde, ulus topluluğuna karşı sorumluluk duygusu uyandıracak ve “kalıtsal Nordik değerlerin en önde gelen taşıyıcısı olarak Alman ırkına mensup oluşlarından dolayı gurur duymalarını” sağlayacaklardı (Kaplan, 2013, s. 102)

Yirminci yüzyılda İtalya'daki eğitim reformuna baktığımızda, eğitimin dönemin faşist devlet teorisine uyum sağladığını görürüz. “Eğitim Bakanlığı’nın 1931- 32 yıllarına ilişkin faaliyet raporunda açıkladığı gibi, faşist eğitim, faşist devletin totaliter ruhunu İtalyan kuşaklarına aşılama aracıdır.” (Kaplan, 2013, s. 105)

İtalya’nın faşist okul sisteminde okulun rolü, yeni kuşaklarda siyasi bilinci oluşturmak ve onları askeri açıdan yetiştirmektir. Aileler de okullarla iş birliği içindedir ve faşizmin yeni kuşaklara aktarılmasında devlete yardımcı olurlar. Öğretmenler ise, “faşist ideolojinin sadık askerleri”dir ve öğretmenin “ruhu, tepeden tırnağa Faşist bilinçle donanmalıdır.” (Kaplan, 2013, s. 109)

19. yüzyılda modernleşmeye başlayan Japon eğitim sisteminin amacı, “Japonya’nın ulusal yüceliğini sağlamaktı ve eğitim bu ideolojiyi yeni kuşaklara aşılayarak onları “yabancı ideolojiler”in zararlı etkilerinden koruyacaktı.” (Kaplan, 2013, s. 115) İlk ve orta öğrenimden beklenen amaç, Japon milli bilincinin oluşturulması, milliyetçiliğin yaygınlaşmasıydı.

(...) ilk ve orta okulların görevi, öğrencileri, Japon olmaktan şeref duyan ve İmparator’a, Japon devletine ve Japon ulusuna karşı ödevlerini ve sorumluluklarını bilen, “gerçek” Japon vatandaşları yapmaktır.

Bu amaçla, bu ulusal değerleri yücelten ve “Devlet için eğitim” ülküsünü aşıl原因an yeni standart ders kitapları yazılmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Aynı havası içerisinde işlenecek bir ahlak dersi, okul müfredatına konmuştur.” (Kaplan, 2013, s. 115-116)

Türkiye’de milli eğitim ideolojisinin temelleri ise 1920’li yıllarda atılmıştır ve eğitime millileştirme görevinin verilmesi süreci Cumhuriyet’in ilanı ile başlamıştır. Bu dönemde eğitime millileşme görevi verildiği gibi askerlik hizmeti de eğitimin bir uzantısı olarak görülmüştür. Sosyolog Eugen Weber “Peasants into Frenchmen” isimli kitabında orduyu, köylülerden Fransız yaratan bir yer olarak ele alır ve aynı zamanda ordunun Fransızca’yı, okuma-yazmayı ve medeniyeti de öğrettiğinden söz eder. Weber’in medeniyet olarak bahsettiği beslenme, giyinme, barınma, yatma düzeni, hijyen gibi kültürel, yaşam şekline dair konulardır. (Altınay, 2013, s. 219-220) 1920’lerde zorunlu askerlikle birlikte genç ulus-devlet, yetişkin erkek nüfusa ulaşarak Türkçe okuma-yazma öğretmiştir.

1920’li yıllar emperyalizme karşı Bağımsızlık Savaşı’nın yapıldığı, İstanbul’un resmen işgal edilmesinden sonra Büyük Millet Meclisi’nin kurulduğu, halifeliğin kaldı-

rıldığı, Cumhuriyet'in ilan edildiği ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti yönetiminin kurulduğu, Komünist Partisi ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatıldığı, Kürt isyanının bastırıldığı gerilimli bir dönemdir ve Türkiye'de milli eğitim ideolojisi bu çatışmalı dönemde oluşmuştur.

Erken Cumhuriyet, ilköğretim alanında okullaşma oranının arttığı ve aynı zamanda da pedagojik içeriğin yeni kurulan ulus- devlet fikrine uygun olarak değiştirildiği bir dönemdir. Bu dönemde hazırlanışı ve uygulanışı açısından, 1923- 1939 yılları arası, ilköğretim programları altı aşamalıdır. Bunlar, Cumhuriyet döneminde, 1924 İlkokul Programı, 1926 İlkokul Programı, 1927 Köy Mektepler, Programı, 1929 İlkmektepler Talimatnamesi, olup; 1930'lu yıllarda ise 1936 İlkokul Programı ve 1938 Köy Okulları Programı olarak karşımıza çıkmaktadır. (MEB, 1993) Cumhuriyet'in ilk yıllarında hazırlanmış olan okul programları, 1930'lu yıllarda tekrar düzenlenerek yeniden oluşturulmuştur. Okul programların 1930'lu yıllarda yeniden düzenlenerek oluşturulmasında, Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi gibi çalışmaların etkisi vardır. Aynı zamanda 1932 ve 1937 tarihlerinde düzenlenen Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongreleri'nde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin "altı ok" ideolojisinin Milli Eğitim Sistemi'ne dahil edilmesi ve var olan ders kitaplarının bu siyasi yapıya uygun olarak yeniden düzenlenerek öğrencilere okutulması kararı alınmıştır.

Türkiye'de milli eğitim ideolojisi, 1920'li yıllarda, emperyalizme (...) karşı Bağımsızlık Savaşı, Büyük Millet Meclisi'nin kurulması, Osmanlı monarşisinin ve halifeliğin lağvedilmesi, Cumhuriyet'in ilanı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti yönetiminin kurulması, Komünist Partisi'nin yasaklanması, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması ve Kürt isyanının bastırılması gibi önemli olayları içeren çok çatışmalı bir dönemde oluştu. (Kaplan, 2013, s. 133)

Türkiye'de ulus-devlet inşasında, Cumhuriyet' in kurulması ardından gerçekleştirilen 1932 ve 1937 Türk Tarih Kongreleri oldukça önemli bir yer tutmaktadır. 1932 yılında gerçekleştirilen Birinci Türk Tarih Kongresi'nde Türk Tarih Tezi' nin resmi bir biçimde tanıtımı yapılmıştır. "Kongreye katılanların çoğunluğu da orta dereceli okul öğretmenlerinden oluşmuştur." (Ersanlı, 2013, s. 139) 1937 yılında gerçekleştirilen İkinci Türk Tarih Kongresi ise, Birinci Türk Tarih Kongresinin devamı niteliğindedir. "Tarih Kurumu'nun üyeleri bir yandan tezi sunmak amacıyla ayrıntılı ve geniş bir Türk tarihi yazmak istiyorlar, bir yandan da bu tarih kitabına paralel her eğitim düzeyine uygun "ders kitapları" hazırlamak istiyorlardı." (Ersanlı, 2013, s. 142) Do-

layısıyla Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongreleri, eğitimin, erken Cumhuriyet döneminde var olan siyasi yapı ile aynı çizgide ilerlemesi fikrini tasarlayıp uygulamaya koyan atılımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyet döneminde var olan ilköğretim programlarının 1930 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılmasında, yaşanan tüm bu gelişmeler etkilidir.

Erken Cumhuriyet döneminde ulusal eğitime geçiş aşamasında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun büyük önemi vardır. Mustafa Kemal, "1 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış söylevinde, 1934'e değin çıkartılacak ve hayata geçirilecek "İnkılap Kanunları"nın başlama işaretini verirken, öncelikle eğitim birliğini (Tevhid-i Tedrisat) vurgulamıştır." (Sakaoğlu, 1993, s. 22) Yasanın temel amacı, ilköğretim, orta ve lise düzeylerinde yeni kuşaklara ortak bir milli kültür vermektir. Bu amaçla tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na –Maarif Vekaleti'ne- bağlanmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte Arapça ve Farsça öğrenimi kaldırılmış, "kolej ve öteki yabancı okullarda dinsel simgeler ve amacı, değişik milliyet duygularını aşılacak olan dinsel öğretiler yasaklanmıştır." (Sakaoğlu, 1993, s. 26) Aynı zamanda bu kanun ile birlikte, azınlık okullarında Tarih, Yurtbilgisi ve Coğrafya derslerinin okutulması kararı verilmiş olup, okullarda azınlık dillerin dışında Türkçe dilinin de öğretilmesi zorunlu hale getirilmiştir. Yine bu kanunla birlikte azınlık okulları doğrudan Maarif Vekaleti'ne bağlanmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler 1928'deki Harf Devrimi'ne uygun bir ortam hazırlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu öncesinde, her okul dilediği gibi müfredat hazırlayabiliyor ve dilediği kişileri öğretmen olarak görevlendirebiliyorken, bu kanunla birlikte eğitim alanındaki her şey Maarif Vekaleti'ne bağlanarak, eğitim programları ve öğretmen olarak görevlendirilecek kişilerin seçilmesi işlemi Maarif Vekaleti tarafından yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla erken Cumhuriyet döneminde oluşturulan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Türk okullarının dışında azınlık okullarına da doğrudan müdahale etmenin önünü açan bir kanundur.

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden hemen sonra, Maarif Misakı ilan edilmiştir. Bu belge temelini Mustafa Kemal'in 1 Mart 1923 tarihinde TBMM'nin açılışı esnasında yaptığı konuşmasından almıştır ve Cumhuriyet dönemi müfredat programlarını etkilemiştir. Bu belge, Cumhuriyet'in ilk dönemindeki tüm ilkokullarda yönlendirici olmuştur. 1924 yılında hazırlanan "İlköğretim Müfredat Programı", Maarif Misakı'nın etkisi ile hazırlanmıştır. Maarif Misakı'nda altı çizilen önemli noktalardan biri,

“milliyetçi, halkçı, inkılapçı, laik Cumhuriyet yurttaşları yetiştirmek” (Kanbolat, 2005, s. 112) fikridir.

Maarif Misakı’nın da etkisiyle, 1924 tarihinde 43 kişilik bir program heyeti ilkokul, ortaokul ve lise ders programlarını değiştirmiştir. Bu değişikliğin yapılmasında pedagojik amacın yanı sıra, ideolojik olarak eskinin, Osmanlı dönemine ait olanın, yok edilmesi amacı vardır. “Söz konusu heyet, öncelikle kitaplardan Osmanlı dönemi ideolojisine bağlı olan görüşleri “ayıklayarak” yerine Cumhuriyet’in temel ilkeleriyle uyumlu görüşleri koymuştur.” (Üstel, 2014, s. 129) Heyetin oluşturduğu bu görüşler, 1924 İlköğretim Müfredat Programı’nı ortaya çıkarmıştır. 1924 İlköğretim Müfredat Programı Ders Cetveline bakılırsa, bu programla birlikte öğrencilere en fazla, Alfabe, İmla, Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzıssıhha, Musiki, Terbiye-i Bedeniye dersleri verilmiştir. (Sakaoğlu, 1993, s. 69-74) Aynı zamanda 1924 İlköğretim Ders Çizelgesi’nde, Osmanlı dönemindeki “Malumat-ı Medeniye” dersi, “Malumat-ı Vataniye” olarak isim ve içerik değişikliğine uğramıştır. Malumat-ı Vataniye dersinin amacı, millete, vatana karşı olan görevlerin ilkokul, ortaokul ve lise öğrencisi olan kız ve erkek çocuklara öğretilmesidir.

1926 tarihli İlköğretim Müfredat Programı ise, Cumhuriyet’in ilanını izleyen dönemde oluşturulması açısından önem taşımaktadır. 1926 tarihli İlköğretim Müfredat Programı’nın amacı Üstel’in ifadeleriyle:

Cumhuriyet’in ilanını izleyen dönemde eğitim sisteminde öğretim ve ders programlarının gelişimi, (...) yeni devletin ilkeleri ve inkılaplar doğrultusunda bir taraftan millileşmek, diğer taraftan da medenileşmek hedefleri yönünde ve Batı’da ortaya çıkan çağdaş reformist eğitim hareketlerine uygun yeni (...) öğretim metod ve tekniklerinin alınmaya başlaması faaliyetleri olarak özetlenebilir. (Üstel, 2014, s. 130)

1926 tarihli İlköğretim Müfredat Programı’na, 1924 İlköğretim Müfredat Programı’ndan farklı olarak, “jimnastik” dersleri eklenmiştir. Daha önce belirttiğim gibi, İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren gerek eğitim alanında gerekse toplumsal yapıda spor ve jimnastiğe olan ilginin artması söz konusudur. İkinci Meşrutiyet’le başlayan, “her an savaşılmaya hazır vatandaşlar” fikrine, Balkan Savaşları sonrasında milliyetçi refleks eklenmiş ve spor ve jimnastik, ülkeyi “düşman”lardan koruyacak kişilerin –özellikle çocukların- sürekli olarak askerliğe hazır olmasını sağlayacak disiplin olarak görülmeye başlanmıştır. 1926 tarihli İlköğretim Müfredat Programı ile Milli Eğitim Dersleri içine dahil olan “jimnastik”, okullarda hem medenileşmek hem

de “vatan için savaşmaya hazır olmak” fikirleri ekseninde kullanılmıştır. İlkokullarda “(...) genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmek” (Vekaleti, 1930, s. 2) arzusunu taşıyan 1926 Programı’nda Malumat-ı Vatanîye Dersinin adı, tekrar değiştirilerek, Yurt Bilgisi olmuştur. Bu dönemde Yurt Bilgisi Dersi, yurttaş yetiştirmek ve genç nesli vatana intibak ettirmek amaçları üzerinden öğrencilere okutulmuştur. 1926 tarihli İlköğretim Müfredat Programında, Yurt Bilgisi Dersinin amacı şu şekilde belirtilmiştir:

Onda devlet, milliyet ve aile tesanüdüne iptina eden bir ahlakîyet hissi tevhit ettirmek ve yaşatmak.

Çocuğa içinde yaşadığı cemiyette kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirmek, onu, demokratik bir devlette vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında esaslı bir fikre sahip etmek.

Çocuğa en geniş mana ile yurdunu ve milliyetini sevdirmek (...)

Çocuğu devlet teşkilatı ve hükümet makinası hakkında esaslı fikirlere ve malûmata sahip etmek. (Vekaleti, 1930, s. 78-79)

Aynı zamanda 1926 tarihli “İlköğretim Müfredat Programı”nda yer alan Tarih, Coğrafya, derslerinin içerikleri de şu şekilde belirtilmektedir:

Tarih Dersi: “Türk milletinin mazisi hakkında malumat verip onlarda milli şuur uyandırmak.” (Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, 1930, s. 2)

Coğrafya Dersi: “Türk vatanını sevdirmek. Vatanın muhtelif yerlerinde yaşayan insanları birbirine tanıtmak, (...), aralarındaki rabıta ve irtibatı arttırmak. (...)” (Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, 1930, s. 71)

1927 tarihli “Köy Mektepleri Programı”nda ise yurtseverlik fikri ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu programda diğer programlardan farklı olarak, köy kızlarının ev ve aile hayatı hakkında bilinçlendirilmesi, köy kızlarının medenileştirilmesi fikirleri üzerinde durulmaktadır. (Köy İlköğretim Müfredat Programı, 1930, s. 2-3)

“Yeni bir nesil yetiştirmek” fikri üzerinde duran 1929 tarihli İlköğretim Talimatnamesi’nde, ilköğretimin kendine özgü olan amaçları belirlenmiştir. Bu talimatnamede ilköğretimdeki eğitimin yegane amacının Türk vatani fikirlerinin öğrencilere aktarılması olduğu dile getirilmiştir. Bu talimatnamede üzerinde durulan husus şudur:

Genç neslin mektebe ilk girdiği günden itibaren içtimai kudret ve kabiliyetçe müterakki bir inkişafı yetiştirerek milli cemiyete ve Türk Cumhuriyeti'ne ruhen ve bedenen en faydalı bir tarzda intibak etmeye azami ehliyet kazanması. (Kanbolat, 2005, s.117)

1936 tarihli İlkokul Programı'na, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin eğilimi doğrultusunda ileri derecede siyasi bir içerik verilmiştir." (Sakaoğlu, 1993, s. 63) Bu programın hazırlanmasında bakanlık, eğitimcilerin görüşlerine yer verirken aynı zamanda "devletçi politikaların bir sonucu olarak devletin bütün kurumlarının görüşlerine de başvurma yolunu seçmiştir." (Kanbolat, 2005, s. 138) Dolayısıyla 1936 İlkokul Programı, hem eğitimcilerin hem de eğitim dışı olan birtakım kurumların fikirlerine başvuru olarak oluşturulmuştur. Maarif Vekaleti'nin isteğine cevaben Büyük Erkanı Harbiye Reisliği, hazırlanacak olan ilkokul programının "vatan, millet, ordu ve askerlik sevgisi, milli tarihi iyi bilmek, cesur, azimli ve irade sahibi olmak, disiplinli ve teşkilatçı olmak" (Üstel, 2014, s. 139) esaslarına uygun olması gerektiğinin altını çizmiştir. "Kültür Bakanlığı, diğer bakanlıkların görüşünü aldıktan sonra program hazırlamayla ilgili olarak 1935 yılının Ağustos ayında bir komisyon oluşturmuştur." (Kanbolat, 2005, s. 139) Komisyon, tüm bakanlıkların ortak görüşü olan, Cumhuriyet Halk Partisi programındaki esaslar ve yeni pedagojik gelişmeler doğrultusunda 1936 tarihli İlkokul Programı'nı hazırlamıştır. 1935 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi Programı'nda "Ulusal Eğitim" başlığı altında, okullarda verilecek olan ulusal eğitimin esas düsturlarından bahsedilmiştir. Bu programda, okullardaki esas amacın yurttaş yetiştirmek olduğu vurgulanarak, Türk ulusu ve Türk devletinin üstün olduğu bilincinin bütün çocuklara bir ödev olarak aşılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda eğitimin her türlü yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve Yurtçu olması gerektiği dile getirilmiştir. Her öğrencinin Türkün derin tarihini bilmesi gerektiği ve Türk dilinin ulusal dil olduğunu fikrinin kabul edilmesi üzerinde durulmuştur. (Cumhuriyet Halk Partisi Programı, 1935, s. 32-35) 1936 İlkokul Programı'nın amaçlarından bir tanesi, 1935 Cumhuriyet Halk Partisi Programı doğrultusunda, "kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmek" (Cumhuriyet Halk Partisi Programı, 1935, s. 63)'tir. "Milli terbiye" gerek 1935 Cumhuriyet Halk Partisi Programı'nda gerekse 1936 tarihli İlkokul Programı'nda üzerinde sıklıkla durulan konulardan biridir. Eğitimin amaçlarından bir tanesi olarak ele alınan "milli terbiye", Türk dili ve tarihinin, milli duygunun, Türk cemiyetinin evladı olma fikrinin kazanılması anlamına gelmektedir. Bu fikrin kazanılmasında bayram kutlamalarının önemli yeri vardır. "Milli bayramların kutlanması ile Türk dili

ve tarihi, Türkiye coğrafyası, yurttaşlık bilgisi, hayat bilgisi dersleri de her fırsatta bu duygunun kuvvetlenmesine yardım edecektir.” (Üstel, 2014, s. 139) İcat edilen Cumhuriyet bayramlarının ve okullarda derse başlamadan önce, Türk vatani ve Türk milleti ile ilgili okutulan antların milli duygunun oluşturulması açısından oldukça önemli bir yeri olmuştur. İcat edilen milli bayramların kutlanması yolu ile çocuklarda, bayramların geçit resimlerinin, renklerinin, imajlarının görsel olarak kodlanarak milli hafızanın oluşması ve saklanması amacı gerçekleştirilmiştir. 1936 tarihli İlkokul Programı’nda belirtildiği üzere Yurt Bilgisi Dersi, sadece milli kurumları tanıtmakla değil; “her Türk vatandaşının milli vazifeleri uğrunda en yüksek fedakarlığı yapması ve icap ederse canını da feda etmesi tabii bulunduğunu telkin edilmesi” (İlkokul Programı, 1936, s. 20) ile görevlidir. Bu programın bazı maddeleri şu şekildedir:

Millet mefhumunu ve Türk Milletinin karakterini, ululuğunu, kudretini çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve ordusunu sevdirmek, saydırmak, bizim için askerliğin önemini kavratmak;

Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin mahiyetini, Türkiye’de nasıl kurulduğunu, bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü, Türkiye’nin hayatı ve istikbali için ne kadar önemli ve zaruri bulunduğunu talebeye kavratmak ve onları Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakar birer yurttaş olarak yetiştirmek;

Kanun mefhumunu talebeye kavratmak, kanuna ve Devlet otoritelerine itaat duygusunu ve itiyadını vermek, talebeye vazife ve hak mefhumlarını kavratmak ve Türk vatandaşlarının vazifelerini ve haklarını ve bu vazifelerle hakların önemini kendilerine telkin etmek. (İlkokul Programı, 1936, s. 103)

1930’lu yıllarda köye ve köy okullarına olan ilgi ve düzenlemeler artmıştır. Kültür Bakanlığı’nın Sonkanun 1937 tarihli dergisinde, köy okullarında yapılması gereken düzenlemeler ile ilgili birtakım maddelere yer verilmiştir. Maddeler halinde sıralanan köy okullarının yeni pedagojik hedefleri, köylerde cumhuriyet rejiminin görünür kılınmasına yöneliktir. Eğitim aracılığıyla, köy halkına Cumhuriyet rejiminin yurttaşlık bilincinin verilmesi ve bu sayede, köy halkının devlete ve altı ok ilkesine itaat etmeleri amaçlanmıştır. Kültür Bakanlığı Dergisi’nde Genel Kurmay Başkanlığı’nın, oluşturulması hedeflenen Köy Okulları Programı’nda yer alması gerektiğini düşündüğü hususlar şu şekilde özetlenmiştir:

Her sene 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlanmalıdır.

Beden eğitimine önem verilmeli, jimnastik ve oyunlar planlanmalı, milli marşlar söyleyerek yürüyüşler yaptırılmalı, tüfeklerle nişancılık oyunları oynatılmalıdır.

Arkadaşlık ve düşmanlık konusunda bilgiler verilmelidir.

Düşman kimdir? Casus nedir? Kimdir? Ne yapar? Bunlardan nasıl korunmalıdır? Gibi konular eklenmelidir.

Türk Bayrağı, Türk Sancağı hakkında bilgiler verilmelidir.

İstiklal Marşı'nı her çocuk bilmeli, söyleyebilmeli, işittiğinde yapılacak saygı duruşunu bilmelidir.

Kahramanlık kitapları okutulmalı, askerlikte ve savaşlarda kahramanlık gösteren ve çocuklarını savaşta şehit veren köy ailelerinin öğrenmesi gerektiği öğretilmelidir. (Kültür Bakanlığı, 1937, s. 63-68)

Diğer tüm Bakanlıkların ortak görüşleri dahilinde 1938 yılında, Köy Okulları Programı hazırlanmıştır. Bu program, “köydeki çocuklara öğretilmesi gerekenler” fikri üzerinde temellenmektedir. Hazırlanan bu programda, pedagojik eğitim ilkesi olan “yakından-uzağa ilkesi” kullanılmıştır. Bu ilke ile öğrencilere, yakınında olan sıra arkadaşını sevmek fikri üzerinden “vatanını/ulusunu sevmek” fikri öğretilmiştir. Öğrenciler eğitimin yakından- uzağa ilkesi aracılığı ile, vatan/ ulus sevgisini “sıra arkadaşları” üzerinden içselleştirerek “vatan sevgisi” ile genelleştirmişlerdir.

Kardeşlik, bir aradalık fikirleri yine 1938 tarihli Köy Okulları Programı'nda üzerinde durulan konular arasındadır. Bu dönemde, 1930'larda, okullarda verilen spor ve jimnastik dersleri daha fazla militarist bir şekle bürünmüştür. 1912- 1913 Balkan Savaşları ile başlayan “düşman, öteki, nefret” söylemleri, 1930'larda üst seviyeye çıkmıştır. Programda yer alan konular arasında “köyde insani ve medeni hayat” konusu da vardır. Yeni olan Köy Mektepleri müfredat Programı'na (Köy Mektepleri Müfredat Programı, 1938), Türkçe, hayat bilgisi, hesap dersleri eklenmiştir ve müfredatta köy kızları için ev işleri dersinin de programa ilave edildiği belirtilmiştir. Çalışmak için okullardan 3. sınıfta ayrılan çocukların Türkiye tarihi, coğrafyası, Türk vatandaşlarının hak ve vazifeleri hakkında bilgi sahibi olabilmeleri için üçüncü sınıfa “Yurt Bilgisi” dersinin eklenmiştir.

1938 tarihli Köy Okulları Programı, köylerde hem medenileşme hem de Türkleşme fikirlerini aynı anda barındıran bir belgedir. Kemalist fikrin, Türk ulusunun devamı için kadınlara/ annelere verdiği önemin ip uçlarını 1938 tarihli Köy Okulları Progra-

mı'nda görmekteyiz. Öyleki bu program, kız çocuklarına verilecek olan ev işleri derslerinin altını çizmiştir. Ev işleri derslerinde kız çocukları, modern Türk aile yapısının niteliğini kavrayarak, aile kurumu üzerinden, Türk ulusunun devamını sağlayacak kişiler olarak eğitileceklerdir. Aynı zamanda Köy Okulları Programı'nda devlet kendini, köy güvenliğini sağlayan muhtar ve gece bekçileri üzerinden somutlaştırmış, çocuklar üzerindeki görünürlüğünü arttırmıştır.

Yaşanan tüm bu gelişmeler doğrultusunda 1930'lar, millileşme politikasının eğitim ve benzeri alanlarda en fazla uygulandığı yıllar olmuştur. Tüm bu aşamalarda dönemin iktidarı olan Cumhuriyet Halk Partisi ve Mustafa Kemal, modern Türk ulus-devletinin kurulmasında belirleyici olmuşlardır. Kemalizmin yeni Türk ulus-devletinin resmi ideoloji seçilmesi ile birlikte Türk milli eğitim ideolojisi Kemalizmin izini taşımıştır. Mustafa Kemal'e göre, "Türk milleti kahramanlıkta olduğu kadar, istidat ve liyakatte de bütün milletlerden üstündür" bu üstünlük "ırksal karakter"i de içine alır." (Kaplan, 2013, s. 136) Kemalizmin bu milliyetçi yaklaşımı, hukukçu ve dönemin Adalet Bakanı olan Mahmut Esat Bozkurt tarafından Ödemiş'te verilen bir söylevde şu şekilde dile getirilmiştir:

"(...) Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da, düşman da dinlesin ki, bu memleketin efendisi Türktür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır. Dünyanın en hür memleketindeyiz. Bunun adına Türkiye diyorlar. (Kaplan, 2013, s. 136)

Milli bir eğitim programının benimsenmesini⁷ mühim bulan Mustafa Kemal'e göre eğitimin amacı, "yeni kuşakları Türk milletine ve devletine sadık olarak yetiştirmek ve onları Türk milleti ile devletine düşman olanlarla mücadeleye hazır hale getirmektir." (Kaplan, 2013, s. 140) Mustafa Kemal'e göre eğitim araçsaldır ve eğitimin amacı, "medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden pratik ve kullanılabilir bir cihaz haline getirmektir." (Kaplan, 2013, s. 140)

Evrensel enternasyonal teoriler yerine milli değerlere önem veren Mustafa Kemal, milli değerlere saygılı, itaatkar yurttaşların yetiştirilmesi için öğrencilerin milliyetçi öğretilmeden geçirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Mustafa Kemal'a göre mevcut devlet düzeninin eleştirilmesi doğru değildir. Bu sebeple öğrencilere eleştirel bakış

⁷ Osman Kafadar milli bir eğitim sisteminin benimsenmesi konusunu "topyekün milli terbiye" olarak ele almaktadır. (Kafadar, 1997)

açısını kazandıran evrensel eğitimin önüne geçilmesi gerekir ve öğretmenler bu kurala uymakla yükümlüdür. Mustafa Kemal'e göre öğretmenler irfan ordusunun liderleridir ve asker ordusu ile irfan ordusu arasında birliktelik sağlanmalıdır. Mustafa Kemal irfan ordusuna asker ordusu kadar önem vermiştir. Mustafa Kemal'e göre irfan ordusu, asker ordusunu yetiştirir; ona niçin öldüğünü veya niçin öldürmesi gerektiğini öğretir.

1930'larda öğretmenlere yüklenen politik misyonun izini, 1939 yılında Elazığ Kız Enstitüsü'ne atanan Sıdika Avar üzerinden sürmemiz mümkündür. Elazığ Kız Enstitüsü, 1939 yılında Sıdika Avar'ın öğretmen olarak atandığı, içinde hem paralı hem de parasız kısmı bulunan, Dördüncü Umum Müfettişi Korgeneral Abdullah Alpdoğan'ın Bakanlığa önerisi üzerine açılmış olan bir okuldur. Elazığ Kız Enstitüsü, Dersim katliamından sonra Mustafa Kemal'in isteği üzerine kurulmuş olup, bu okulun ücretsiz yatılı kısımlarına 1938 Dersim katliamında aileleri yok edilen çocuklar, ücretli yatılı kısımlarına ise memur çocukları yerleştirilmiştir. Enstitü'nün paralı ve parasız kısımları arasındaki fark, Sıdika Avar'ın anılarını yazdığı "Dağ Çiçeklerim" adlı kitabında oldukça fark edilmektedir (Avar, 2009). Sıdika Avar kendi anılarında, Elazığ Kız Enstitüsü'nü "medeniyet hamlesi" olarak tanımlamaktadır. Bu okul, eğitim üzerinden medenileştirme fikrini gerçekleştirmeye çalışmıştır.⁸ Açılış yılı 1939 olan Elazığ Kız Enstitüsü'nde pedagojik eğitimin esas amacı, kız öğrencilerinin bir iş sahibi olması değil, "ev hanımı" yetiştirmektir. Enstitüde, kız çocuklarına, aile yaşamı, medenileşme politikası, annelik, hijyen gibi konularda eğitim verilerek, gelecekte oluşturulması hedeflenen müstakbel çekirdek Türk ailesinin temeli atılmaya çalışılmıştır. Kemalist fikre göre Türk ulusunun devamı için, öncelikli olarak kadınların/ annelerin eğitilmesi gerekmektedir. Bu amaçla kadınlar, ailelerinden ayrı oldukları yatılı okullarda, Türklük fikri ile eğitilerek ve evlerine geri gönderileceklerdir. Evlerine geri gönderilen kadınlar, yeni Kemalist rejimin izini ev düzeni, sofrası düzeni gibi kültürel yaşam şekline ilişkin konular üzerinden sürdürecektir, köylerine "medeniyet" aşılayacaklardır. Bu sebeple enstitüde eğitim verilen kız çocukları, pedagojik eğitimin amacı değil; "aracı" niteliğindedir. Sıdika Avar'ın anılarının yazılı olduğu Dağ Çiçeklerim isimli kitabın "Donsuz Gelin" (Avar, 2009, s. 85-91) başlıklı bölümünde Elazığ Kız Enstitüsü'nden mezun olup köyüne dönen Fincan Şahin isimli öğrenciden söz

⁸ Aynı zamanda Elazığ Kız Enstitüsü'nün Türkleştirme politikasını sürdürdüğünü savunan birtakım kaynaklar da bulunmaktadır.

eder. Fincan, köyüne döndüğünde teyzesinin oğlu ile evlenmiştir. Sıdika Avar da Fincan'ı görmek için Fincan'ın evine gider. Avar, Fincan'ın evinin temizliğinden övünerek söz eder, Fincan'ın kendi elleriyle yaptığı karyolasını görünce gurur duyar. Fincan, yer yatağı yerine kendi elleriyle karyola yapmıştır. Avar için yatağın yerden kalktığını görmek, Fincan'a Kız Enstitüsü'nde verilen eğitimin sonucudur. Enstitüde aldığı eğitim sonucunda Fincan, evini tertemiz yapmıştı. Kendisi ve sofrası tertemizdi ve kıyafetini değiştirmişti. Avar, Fincan'ın artık şalvarının görünmediğinden söz eder. Köylü kadınlar şalvarı olmadığı için her ne kadar Fincan'a “donsuz gelin” deseler de münevver halka ulaşmış, Kız Enstitüleri'nde okuyan kızlar evlerine modern ev işi bilgisini, temizliği, yeni giyim tarzını ve düzeni sokmuşlardı. Bayraktar'ın, AÇEV'in anne-çocuk eğitimleri üzerine yaptığı araştırmasında bu eğitimin amacının “kadınlara yatırım yaparak, onları hakikatin görülmek istenen yüzünü oluşturan bir fantezi ekseninde, ailelerini yeniden kuracak özneler olarak çağırarak (...)” (Bayraktar, 2011, s. 79) olduğunu söylemesine benzer olarak Kız Enstitüleri'nin de temel pedagojik amacının bu olduğunu ileri sürmemiz yanlış olmayacaktır.

İsmet İnönü'nün 5 Mayıs 1925 tarihinde Muallimler Birliği'nde öğretmenlere yaptığı söylevde “milli terbiye” konusu üzerinde durmuş, yekpare bir millet oluşturma'nın öneminden söz etmiştir. İnönü'ye göre: “Bu yekpâre milliyet içinde yabancı harslar hep erimelidir.” (Yücel, 1994) Bununla birlikte “siyasi Türk milleti”ni yekpâre, “olgun” bir ulusa dönüştürmenin yolu milli eğitimidir. Milli eğitimin genel amacı, “yabancı harslar”ın erimesi ya da özümlemesi ve böylece yekpâre Türk ulusunun inşa edilmesidir.” (Kaplan, 2013, s. 25) Erken Cumhuriyet döneminde siyasi elitlerin milli eğitimde gerçekleştirmek istediği politikayı teorik olarak Erving Goffman'ın “damgalama” kavramı üzerinden açıklamamız yanlış olmayacaktır. Goffman, toplumsal düzlemde birbirinden farklı olduğunu ileri sürdüğü üç damgalama⁹ tipinden söz eder. Bu damgalama biçimleri şu durumlarda gerçekleşir:

(...) Öncelikle (1) bedenin korkunçlukları -muhtelif fiziki deformasyonları- gelir. Sonra (2) zayıf irade, baskıya müstahak ya da doğal olmayan tutkular, sapkın ve katı inançlar ve ahlaksızlık olarak algılanan bireysel karakter bozuklukları gelir; bunlar, örneğin ruh bozukluğu,

⁹ Erving Goffman için “damga”, sabit, değişmez bir şey değildir. İlişkiselikte ortaya çıkar ve damgalama her türlü toplum ve grupta farklı bir ilişkisellik içinde gerçekleşir. Goffman için üç temel damga tipi mevcuttur: bedensel ve fiziki engellerden oluşan, kişilik özellikleri (alkolik, eşcinsel, akıl hastası, işsiz vb) ve etnik veya sınıfsal damgalardır. Erving Goffman, *Damga Örselenmiş Bir Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Ankara, 2014

hapis yatmak, bağımlılık, alkolizm, eşcinsellik, işsizlik, intihara girişim ve radikal siyasi davranışlar gibi bilindik bir listeden çıkarılır. Son olarak da (3) ırk, ulus ve din gibi etnolojik damgalar vardır; bunlar, soy bağıyla aktarılabilir ve eşit bir biçimde bir ailenin tüm mensuplarına bulaşabilir. (Goffman, 2014, s. 33)

Aynı zamanda Goffman, damgalanmaya maruz kalan kişilerin uğradığı “adaptasyon hizalandırma” sürecinden söz eder. Bu süreci kısaca, (1) soyma, kişinin sahip olduğu kültürden arındırılması, (2) yeni bir kimlik giydirme, (3) eski kimliğin unutturulması/reddi olarak tanımlamamız mümkündür. Ancak Goffman’a göre, eski kimliğin unutturulması ona aynı zamanda eski kimliğini yeniden hatırlatır.

(...) Damgalı kişinin özel durumu şudur: Toplum ona büyük grubun bir üyesi olduğunu söyler. Bu da onun normal bir insan olduğu anlamına gelir ama aynı zamanda toplum, damgalı bireye onun bazı açılardan “farklı” olduğunu ve bu farklılığı reddetmesinin boşuna olacağını da söyler. (...)

Dolayısıyla damgalı kişiye, bir yandan herkes gibi biri olduğu söylenirken diğer yandan da “-miş, -miş” gibi yapmasının ya da “kendi” grubuna ihanet etmesinin pek akıllıca olmayacağı söylenir. (...) Kısacası ona hem herkes gibi olduğu hem de herkes gibi olmadığı söylenir (...) Bu çelişki ve maskaralık, damgalı kişinin kaderidir. (...) (Goffman, 2014, s. 174-175)

Erken Cumhuriyet yıllarında “yabancı” kabul edilen kültürlerin eritilmesi görevinin verildiği alan/ kurumlardan biri okullardır. İnönü’nün Muallimler Birliği’nde yaptığı konuşmada belirttiği gibi, eğitim, yekpare Türk ulusunu inşa etmekle yükümlüdür. Bu ideolojinin en belirgin şekilde yürütüldüğü okullardan birisi Elazığ Kız Enstitüsü’dür. Elazığ Kız Enstitüsü’nde uygulanan politika, temelini 1935 yılında İsmet İnönü tarafından kaleme alınan Kürt Raporu’ndan almıştır. Bu rapor, Türk camiası içinde kaynaştırmak istenilen kimseleri Kürtçe yerine Türkçe konuşur hale getirmek için, köyünden, ailelerinden, evinden ayırarak, köy çocuklarını alıp yatılı mekteplere yerleştirmeyi öngörmektedir. Elazığ Kız Enstitüsü’nde eğitim gören çocuklar (1) eski Kürt kimliklerinden arındırılmış/ soyma (bu okula getirilen çocuklar ilk olarak eski kıyafetlerinden arındırılır, “bitli” olduğu kabul edilen saçları kesilir, eski kıyafetleri ve saçları yakılır), (2) yeni bir Türk kimliği, yeni bir okul forması giydirilir (çocuklar Amerikan donu ile tanışır, mendil kullanır) , (3) eski Kürt kimlikleri unutturulur, yekpare bir Türklük fikri içselleştirilir. “Bunların çoğu, isyanla ilgili olayların yaşandığı köylerin kız çocuklarıydı. Güzeli de; çirkini de; kabası da; âsisi de nihayet insan yavrusuydu. Bu yaralı küçük gönüller sevgi ve şefkatle tedavi edilmeli, Türklük’le kaynaştırılmalıydı.” (Avar, 2009, s. 32-33)

Fakat çocuklarda içselleştirilen yeni kimlik olan Türklük, “damgalı” olarak görülen eski Kürt kimliğinin tamamen unutulması anlamını taşımamaktadır. Yeni Türk kimliği, her ne kadar Kürtlüğün inkarını taşısa da aynı zamanda ona, “tam olarak Türk olmadığını” da hatırlatır. Goffman’ın damgalamanın çelişki ve maskaralığı ve damgalı kişinin de kaderi olarak tanımladığı durum budur.

1930’lu yıllarda Elazığ Kız Enstitüsü’nün medenileşme amacına benzer olarak faaliyet gösteren diğer bir kurum Halkevleri’dir. Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından 1932 yılında, eğitim, kültür ve spor alanlarında çalışmalar yürütmek amacıyla yetişkinler için kurulan eğitim merkezleridir. Yetişkin eğitimi 1930’larda Almanya, İtalya, Orta Avrupa gibi ülkelerde önemsenen bir konu olmuştur ve ardından Türkiye’de de yetişkin eğitiminin önemli olduğu fark edilmiştir. 1930’lar boyunca yetişkin eğitiminin önemli olduğu vurgulanmaya devam edilmiş ve Cumhuriyet Halk partisi yöneticileri “yetişkinlerin eğitimi ile desteklenip tamamlanmayan bir eğitim sisteminin, hiçbir zaman milliyetçi hedeflere ulaşamayacağını (savunmuştur)” (Karaömerlioğlu, 2017, s. 59) Cumhuriyet Halk Partisi bu görüş doğrultusunda Halkevleri’ne yetişkinlerin eğitilmesi yoluyla Kemalist bir millet yaratma görevi vermiştir.

1930’lar, devlet dışında kalan kurumların kapatıldığı ve yerine Halkevleri gibi devlet denetiminde olan kurumların açıldığı ve Cumhuriyet Halk Partisi ile devlet arasındaki ilişkinin neredeyse özdeşleştirildiği bir dönemdir. 1930 yılında Serbest Fırka’nın halk tarafından fazlaca ilgi görmesi Cumhuriyet Halk Partisi tarafından tedirginlik yaratmıştır ve Kemalist fikrin özellikle nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylüler tarafından yeterince bilinmediği, desteklenmediği düşünülmüştür. Bu dönemde kapatılan diğer kurumlar arasında Türk milliyetçiliğini yaymak amacıyla açılışı 1912 yılında yapılan Türk Ocakları da vardır. Türk Ocakları, devletten bağımsız hareket ettiği gerekçesiyle 1930’larda kapatılmıştır ve Türk Ocakları’nın kapatılan binalarında Cumhuriyet Halk Partisi ideolojisini halka duyurmak amacıyla Halkevleri açılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi özellikle nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylülerin desteğini alabilmek için Halkevleri’nde köycülük faaliyetlerine çok önem vermiştir. Halkevleri, köylü halkın Kemalist fikri benimsemesini sağlamak ve nüfusun önemli bir kısmı olan köylülerin siyasi desteğini alabilmek için köycülük söylemine önem vermiş, köy ve köylülere ait değerler yüceltilmiştir. 1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Buhran’ın etkisinin devam ettiği yıllarda köylülerin taleplerinin karşı-

lanmasının önemli olduğunu vurgulayan köycü ideoloji, “esas” Türk’ün köylü olduğunu savunuyor ve bunun üzerinden milliyetçi bir tarihsellik yaratmaya çalışıyordu (Karaömerlioğlu, 2017, s. 14). Bu doğrultuda Halkevleri’nin Köycülük Kolları ise “köylerin toplumsal, kültürel ve hijyenik açıdan gelişimini sağlarken, şehirliler ve köylüler arasında karşılıklı saygı ve dayanışmayı geliştir(iyordu).” (Karaömerlioğlu, 2017, s. 60) Bu amaç doğrultusunda Halkevleri Köycülük Kolları’ndan köylere giderek tiyatro gösterileri sunması, köylüyü “aydınlatması” beklenmiştir. Halkevleri Köycülük Kolları’nın asıl amaçladığı şey kültürel olarak gelişmiş, eğitilmiş Türk köylüler yaratmaktır. Aynı zamanda Halkevleri, kitleleri dönüştürmenin yanı sıra yeni rejimin ideolojisini yaymak konusunda aydınların desteğinin kazanılması amacını da taşımıştır. Bu dönemde aydınların Kemalist inkılabı karşı kayıtsız kaldığı düşünülmüş ve aydınların, yeni ideolojiyi yaymak ve ülkeyi dönüştürmek için halkın içine girmeleri, halkla tanışmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Halkevleri ise aydınlarla halkın, şehirlilerle köylülerin tanışabileceği bir alan olarak düşünülmüştür. 1932-1935 tarihleri arasında yayın yapan dönemin önemli dergisi kabul edilen Kadro Dergisi’nde de aydınların yeni rejimi halka yaymak konusunda kayıtsız davrandıkları konusuna sık sık değinmiş ve Kemalist rejimi halka anlatmak amacını kendilerine görev edinerek yayın hayatına başlamışlar, bunu Türk aydınlarının en önemli görevi olarak görmüşlerdir. “Kadro Dergisi Mustafa Kemal’e yakın birtakım eski sosyalist aydınlar grubunun yayınladığı bir dergidir.” (Sunar, 2004, s. 511) Kadro Dergisi’nin ideoloğunu Şevket Süreyya Aydemir yapmıştır. Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin, Şevket Süreyya Aydemir dergide önemli görevler üstlenen diğer isimlerdir. Kadro Dergisi’nin sahipliğini ise Mustafa Kemal’e ve Cumhuriyet Halk Partisi ideolojisine bağlı olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu üstlenmiştir. Kadrocular, ulusal tarih ve dil yaratmanın gerekliliğini ve dönemin modernleşme politikasının ve toplumsal değişimin aydınlar tarafından halka uygun dille anlatılması gerekliliğini savunmuşlardır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu “Yaban” (Karaosmanoğlu, 2018) isimli kitabında yeni rejimin ideolojisinin köylü halk tarafından bilinmediğini ele alır. Bu kitapta yedek subay olarak I. Dünya Savaşı’nda görev alan Ahmet Celal’in savaşta kolunu kaybetmesi ve savaşamaz hale gelmesi sebebiyle köyüne geri gönderilmesi ve ardından Ahmet Celal’in köyündeki yaşam sürecine yer verilir. Kolunu kaybederek köyüne geri dönen Ahmet Celal, köylü halk tarafından yeterince ilgi, değer görmediğini düşünür. Halbuki onlar için savaşta kolunu kaybetmiştir. Ahmet Celal’e göre köylü halk Mustafa Kemal’in ideolojisinin önemini bil-

memektedir. Ahmet Celal'e göre köylü bilgisiz ve yoksuldur. Bu sebeple onlara Mustafa Kemal'in başlattığı Kurtuluş Savaşı'nın önemini anlatır. Ancak köylü Ahmet Celal'in onlara anlattıklarına inanmaz ve Salih Ağaya itaat ederler. Köylünün “yaban” olarak adlandırdığı Ahmet Celal kendini yalnız hisseder.

1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte geç Osmanlı döneminde kurulmuş olan spor klüplerinin bazıları faaliyetlerine yeniden başladı. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Osmanlı ve Cumhuriyet arasında bir kopuşun olmadığı gibi beden terbiyesi ve spor da 1920'lerde, Osmanlı'daki işlevleriyle, “iyi ve güçlü vatandaş” yaratmak amacıyla kullanılmaktadır. “Yani beden terbiyesi ve spordan beklenen öncelikle gençleri sıhate kavuşturması ve ahlaki olarak kötü addedilen huylardan korumasıdır.” (Akın, 2014, s. 56)

1930'lar, Türk milliyetçiliğinin inşasına damga vuran yıllardır ve ulus- devlet fikri, bu yıllarda oluşturulan Türk Tarih Tezi ve Güneş ve Dil Teorisi üzerinden eğitim alanına dahil edilmiştir. Birinci ve İkinci Türk Tarih Tezleri, eğitimin, erken Cumhuriyet döneminde var olan siyasi yapı ile aynı çizgide ilerlemesi fikrini tasarlayıp uygulamaya koyan atılımlar olarak erken Cumhuriyet 1930'larda karşımıza çıkmaktadır.¹⁰ Bu dönemde, ulusun güçlü olması anlamına gelen bedenin iyi, güçlü, sağlıklı ve “normal” olmasının ancak beden terbiyesi ve hijyenle gerçekleştirilebileceğine ilişkin inanış hakimdir ve bu dönemde, devletin, nüfusun sağlığına ilişkin ilgisinin artmıştır. Bunun en somut örneği, 1930 yılında oluşturulan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (T.C. Resmi Gazete, 1930, s. 8895-8910) ve 1938 yılında oluşturulan Beden Terbiyesi Kanunu (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1941, s. 7-11)'dur. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile nüfusun sağlığının korunmasına yönelik yollar aranmıştır. Beden Terbiyesi Kanunu ile de beden terbiyesi ve spor tamamen devlete bağlanmış ve her birey boş zamanlarını spor yapmakla ve bir spor kulübüne üye olmakla görevlendirilmiştir. Ulusun devamı ve beden terbiyesi ve hijyenle¹¹ arasında kurulan bağ, bu kanunlarla somutlaşmaktadır.

“Beden terbiyesi” 1930'larda ilkokullarda öğrencilere müfredat içinde verilen dersin adıdır ve bu ders, spor, jimnastik gibi aktiviteler üzerinden öğrencilere aktarılır. Be-

¹⁰ Erken Cumhuriyet 1930'larda oluşturulan Türk Tarih Tezi hakkında detaylı bilgi için (Ersanlı, İktidar ve Tarih Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929- 1937), 2013)

¹¹ Çalışmanın başlığı olan “hijyen”, bünyesinde “sağlık” konusunu da barındırmaktadır.

den terbiyesi derslerinin amaçlarının arasında; öğrencilerde aidiyet hissi yaratmak, her an savaşımaya hazır güçlü/ sağlıklı/esnek bedenler yaratmak, disiplin amacıyla “medeni” bedenler yaratmak ve emir almayı- itaat etmeyi bilen uysal vatandaşlar yaratmak gibi unsurlar vardır.

1930’larda beden terbiyesi ve spora olan ilgi halk nezdinde artmıştır ve beden terbiyesi ve spor devlet politikası içine dahil olmuştur.¹² Beden terbiyesi ve spora olan ilgi bu dönemde oluşturulan Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi gibi çalışmalarda da kendini ortaya koymuştur. 1930’larda beden terbiyesi, gençleri askerlik öncesi savaşa hazırlamak, çocuk bedenlerini güçlü, esnek, savaşçı bedenlere dönüştürmek amacıyla, Türk ırkının üstünlüğü ve sporun Türk ırkına ait olduğu fikirleri üzerinden öğrencilere anlatılmıştır. 1938 yılında kabul edilen Beden Terbiyesi Kanunu, bu yıllarda devletin beden terbiyesine karşı ilgisinin arttığının en somut ispatlarından biridir. Beden Terbiyesi Kanununun Müzakere Zabıtları’nda (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1941, s. 4) beden terbiyesinin yanında fikir terbiyesinin de önemli olduğundan ve Cumhuriyet’in sporu yeniden dirilttiğinden/ önemli hale getirdiğinden, bunun akabinde bu dönemde birçok spor sahalarının devlet tarafından satın alındığından ve dört yıl sonra bu spor sahalarının faaliyete geçeceğinden söz edilmiştir. Aynı zamanda “Ata sporu” olarak adlandırılan atıcılığa ve kış ve dağ sporlarına değinilmiştir. Kış ve dağ sporları, Türk milletinin soğuk kış mevsimlerine ve zorluklara karşı dayanıklılığını arttırması amacıyla önemsenmiştir. Aynı zamanda müzakere zabıtlarında, tüm spor işlerinin, Beden Terbiyesi Kanunu ile resmi olarak devlete bağlandığından söz edilmiş ve belediye ve mahalli idari kurumlar da spor işleri ile ilgili masrafları karşılamakla zorunlu tutulmuştur.¹³ Böylelikle devlet kurumlarının beden terbiyesine ayırdığı ekonomik bütçe artmıştır.

(...) Beden terbiyesi ile vücudu kuvvetlendirmek, güzelleştirmek, gençlerimizi, ferdlerimizi hayat savaşı için, kudretli bir hale getirmek istiyoruz.

(...) Türk milleti esasen kuvvetlidir. Cihanda “Türk gibi kuvvetli” demenin elbette bir sebebi vardır. Türk milleti kuvvetini yalnız kendi ırkından almış değildir, kuvvetini yalnız ırkî husu

¹² Bu durumda 1912- 13 Balkan Savaşları ile başlayan Türk milliyetçiliğinin, erken Cumhuriyet 1930’larda en üst seviyeye çıkmasının etkisi vardır. 1930’larda beden terbiyesi ve hijyen, yaşanan siyasi ortama göre yeniden düzenlenerek yeni metod ve anlamlarla Milli Eğitim dersleri üzerinden öğrencilere sunulmuştur.

¹³ Beden Terbiyesi Kanunu, devlet, belediyeler ve mahalli idari birimlerin bütçelerinin önemli bir kısmını, spor işlerine ayırmak zorunluluğunu getirmiştir.

siyetine de borçlu değildir. Türkler bütün sporları yapmış ve onlarla vücudunu kuvvetlendirmiş bir millettir. Tarihe bu kadar şanlı zaferler verebilmek için onu, o zaferleri elde edenlerin her halde çok kuvvetli olması lâzım gelirdi. Diğer milletlere üstün kuvvetleri ve daima şuurlu kafaları sayesinde bugün medeniyet âleminin bile iftihar ettiği, bir çok meydan muharebelerinde zaferler kazanmıştır.

(...) Bugün vilâyetlerimizin bir çoğunda spor sahaları hazırlanmıştır ve hazırlanmaktadır. (...)

Vilâyetlerden Afyon, Aydın, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Elâzığ, Eskişehir, Isparta, İzmir, Karşıyaka, Kastamonu, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Samsun, Adana, Sivas, Tekirdağ, Trabzon, Zonguldak, kazalardan; Bandırma, Ayvalık, Nazilli, Eyüp, Beşiktaş ve ayrıca Fenerbahçe ve Mecidiye köy gibi yerlerimizin sahaları alınmıştır. (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1941, s. 4)

Cumhuriyet Halk Partisi'nin spor işlerine el koyması ve kendisine bağlı kılması Müzakere Zabıtları'nda şu şekilde ele alınmıştır:

Memlekette spor ve beden terbiyesi kelimeleri kullanılmaya başlayalı pek az zaman olmuştur. (...) Fakat bu kelimeler ortaya çıkar çıkmaz o kadar mütehassıslar, âlimler ve hattâ allâmeler çıktı ki, spordan, beden terbiyesinden beklediğimiz millî gaye tamamen kaybolmuş, ortalık bir anarşi halini iktisap etmiştir. Bu vaziyet dolayısıyledir ki Partimiz buna el koymuş bulundu. Fakat Partimizin de merkezinde birkaç sene devam eden tetkik bunun Hükûmet eline terkedilmesi gibi bir gayeyi intaç etti ve nihayet intikal etti. Spor, asabî, ruhî ve adalî fonksiyonlar arasında muvazene yapar, spor bu suretle aynı zamanda bedeni ve millî verimlerini yükseltecektir. Bu cihetle sporun gayri mesul ve bilhassa başı bozuk ellerle idaresi hiç doğru değildir. Çoğtan Hükûmetin eline geçmesi lâzımdı. Dünyada bütün milletler spora ve bedenî terbiyeye verilmesi lâzımgelen ehemmiyeti vermektedirler. (...) (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1941, s. 5)

Erken Cumhuriyet yıllarında spor, bireysel değil, grup çalışmasına yöneliktir. Spor, bireysel yarışlar, bireysel hırsların barındığı bir alan olarak görülmemekte, topluluk temelli katılımı destekleyen bir alan olarak görülmektedir. Bu anlamda spor, birlik beraberlik, ortaklık yarattığı sürece kıymetlidir. Beden terbiyesinin amacı, fikri ve ahlaki terbiyedir. Fikrin terbiyesi, dönemin politik yapısına uygun düşüncelerin geliştirilmesi, fiziki terbiye ise savaşlarda yaşanan zorluklarla mücadele etmeyi başaracak olan sağlam bedenlerin oluşması için gerekli görülmüştür.

Dahilpe Vekili Şükrü Kaya (Muğla) - (...) Her rejim kendine lâayık bir vatandaş tipi bulmuştur ve onu arar. (...) Bizim Atatürk rejiminin Kemalist inkılâbının rejiminin adamı güzel vücutlu, sağlam düşünceli cesur vakur, hakkını ve fikrini her yerde müdafaa eder, neşeli ve cid-

di olmaktan ibarettir. (...) Bu beden terbiyesinden maksat, fikrî, seciyevî ve ahlâkî terbiyedir. (...) (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1941, s. 6)

Beden Terbiyesi Kanunu ile beden terbiyesi resmi olarak devlete bağlanmış ve her vatandaş spor yapmakla görevlendirilmiştir. Gençler ise boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmekle ve bir spor kulübüne üye olmakla görevlendirilmiştir. Bu kanunla birlikte her vilayet, beden terbiyesi bölgesi olarak görülmüştür. Bu kanun, “Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü”nün kurulduğu bilgisini duyurmuştur. Bu kanun ile, köy, kasaba, şehir ve mahallelerde beden terbiyesi mükellefiyeti çağında olan elli kişiden fazla oluşan nüfus varsa buralarda beden terbiyesi kulüplerinin; beden terbiyesi mükellefiyet nüfusu elli kişi altında olan yerlerde ise spor gruplarının kurulması; beden terbiyesi mükellefiyet çağında olan nüfusu beş yüz ve üstü olan kasaba ve şehirlerde ise kasaba ve şehir kulüplerinin açılması kararı alınmıştır. Dönemin Halkevleri’ne ise, beden terbiyesi genel direktörlüğünün hazırladığı beden terbiyesi programına uymak şartı ile, “jimnastik, eskrim, güreş, yürüyüş, salon oyunları ve milli rakslar gibi beden terbiyesi hareketlerini yaptırabil(me)” (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1941, s. 9)¹⁴ yetkisi verilmiştir.

Madde 1 - Yurddaşın fizik ve moral kabiliyetlerinin ulusal ve inkılâbî amaçlara göre gelişimini sağlayan oyun, jimnastik ve spor faaliyetlerini sevk ve idare etmek maksadile Baş vekâlete bağlı ve hükmi şahsiyeti haiz bir Beden terbiyesi genel direktörlüğü kurulmuştur (2).

Madde 4 - Gençler için kulüplere girmek ve boş zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburîdir. Hangi yaştaki vatandaşların ne kadar müddetle ve hangi mevsimlerde spor mükellefiyeti altında bulunacakları ve ne gibi devair ve müesseselerde beden hareketlerinin tatbiki lâzım geleceği İcra Vekilleri Heyetince tayin olunur (3). (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1941, s. 7)

Beden Terbiyesi Kanunu ile devlet kurumları dışında kalan fabrikalar, ticari müesseseler gibi özel kurumlar, bu kurumlarda işçi olarak çalıştırılan personel sayısına göre, kurumların içine kendi işçilerinin kullanacağı spor tesisi açmak ve beden terbiyesi öğretmeni istihdam etmekle zorunlu tutulmuştur. Bu kanunun 21. Maddesine ile devlet, denetimini özel istihdam alanları üzerinde de arttırma çabası sürmüştür. Aynı zamanda Ankara’da bir Beden Terbiyesi Yüksek Enstitüsü kurulması kararı alınmıştır.

¹⁴ Düzeltmeler bana ait. Beden Terbiyesi Mevzuatı, s. 9

Memur ve işçi sayısı beş yüzden fazla olan müesseseler, fabrikalar, ticaret evleri, ve sair kurumlar kendi memur ve işçilerine beden terbiyesi yaptırmak için genel direktörlüğün teklifi ve istişare heyetinin kararı üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından verilecek karara göre jimnastik salonu, spor alanı, yüzme havuzu ve saire gibi tesisleri yapmağa ve uzman beden terbiyesi öğretmeni veya antrenörü tutmağa mecburdurlar (1). (Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü, 1941, s. 10)

1930’larda, zorunlu askerliğin dışında her gencin Milli Eğitim Sisteminin beden terbiyesi dersleri üzerinden savaşçı bakış açısını öğrenir duruma gelmesi amaçlanmıştır. 1930’lardaki beden terbiyesi derslerinin İkinci Meşrutiyet döneminde var olan paramiliter gençlik örgütlerinden ayrılan noktasını, milliyetçi- savaşçı fikrin bizzat Milli Eğitim dersleri üzerinden, okullarda zorunlu eğitim olarak okutulması oluşturur. Bu şekilde askerlik öncesi her genç, beden terbiyesi dersleri aracılığı ile ırkın üstünlüğünü dispozitif haline getirerek içselleştirmiş olduğu iktidarın “gömleğini” üzerine giyer.¹⁵ Bu durum bizi, Michel Foucault’nun yaşam ve politikanın iç içe geçmeye başlaması anlamına gelen biyopolitika kavramına götürmektedir. Erken Cumhuriyet yıllarının öznesi, disiplinli ve kimliğini sahiplenen öznedir. Foucault’ya göre “Bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının ekonomik süreçlere göre ayarlanmasıyla güvence altına alınmıştır.” (Foucault, Cinselliğin Tarihi, 2012, s. 100)

Biyoiktidar iki düzlemde işler: Bir yandan, bir makine olarak ele alınan bireysel bedenin “terbiyesi, yeteneklerinin arttırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkârlığının koşut gelişmesi (...)” amaçlanır (ki bu, Foucault’ya göre bedenin *anatomo-politikasıdır*). Öte yandan, biyoiktidar insanın biyolojik niteliklerinin de denetlenmesini amaçlar. (...) doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi gibi koşulları düzenlemeyi hedefler (bu ikinci düzlem de *nüfusun biyopolitikasıdır*). (Yardımcı & Aslan, 2008, s. 139)

Bedenin terbiyesi, içerisinde toplumsal tarihsellik¹⁶ barındırır. Bedenin terbiye ediliş şekli ise bu toplumsal tarihselliklere göre değişiklik gösterir. Biyo-iktidar, yaşamın içinde oluşturulan bu farklı tarihselliklere odaklanır ve nüfusu bir müdahale alanı olarak kabul eder. Nüfusun düzenlenmesi (sağlık, üreme, doğum/ ölüm oranları, yaşam süresi gibi konularda), kapitalizmin ihtiyaç duyduğu itaatkar, uysal ve çalışkan bedenlerin oluşturulması için önemlidir. Beden bu anlamda modern toplumsal tarih-

¹⁵ 1826 yılında İkinci Mahmut tarafından Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla filizlenmeye başlayan asker- millet fikri, 1930’larda yaşamın her alanına nüfuz etmiş ve askerlik, iktidar bilgisi içinde yaşamın her alanına serpiştirilmeye başlanmıştır.

¹⁶ Foucault’a göre bu tarihsellikleri sorunsallaştırmak mühimdir.

selliklerin sahneleneceği alanlar olması sebebiyle önemli hale gelir. Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde beden terbiyesi ve hijyen, hem biyopolitik hem de disiplinci iktidar yönetim şekilleri üzerinden okumasını gerçekleştirebileceğimiz kavramlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nda, II. Mahmud'un eğitim, sağlık, ordu gibi alanlarda nüfus politikalarını kullanmaya başladığı dönemden 1950'lere kadar, biyopolitika ve disiplinci iktidar birlikte, nöbetleşe ilerlemiştir.

Doğum, yaşam süresi, hastalıklar gibi konuların devlet politikalarının içine dahil edilmesi modernleşme süreci ile birlikte gelişmiştir. Modernleşme ile birlikte yaşam üzerinde egemenliğini genişleten bir yönetim şeklinin yani diğer ifadeyle biyopolitikanın oluşması söz konusudur. Bu yeni yönetim biçimine göre insan, üreme, hastalık gibi biyolojik konularda müdahale edilebilir; toplum ise birtakım istatistikler üzerinden dalgalanmalarla ortaya konulan ve rakamlarla ifade edilen bir alan olmaya başlar. Böylelikle biyopolitika “nüfus hareketlerine müdahale ederek toplumsal alanı yönetmenin ve bedenleri kuşatarak normalleştirmenin ifadesidir.” (Arpacı, 2015, s. 276) Modernleşen süreçte iktidar; yaşam, bedenler ve nüfus üzerinden ilerler. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla, diğer bir ifadeyle geç Osmanlı döneminden erken Cumhuriyet dönemine uzanan süreçte bedene ve nüfusa yönelik biyopolitik stratejiler gelişmiştir. Modernleşen Türkiye’de bu süreç, insan bedenine ilişkin ilginin arttığı, devletin kamu sağlığı ve hijyeni ile ilgili politikalar ürettiği, doğum ve ölüm oranlarında birtakım düzenlemelerin yapıldığı bir dönemdir. Arpacı’ya göre modernleşen Türkiye’de biyopolitik süreç üç söylem üzerinden ilerlemiştir: kalabalık ve sağlıklı bir nüfus yaratma, ulusun devamını sağlayacak sağlıklı-güçlü askerler yaratma ve ekonomik kalkınmayı sağlayacak sağlıklı işçilerin temini. Aynı zamanda Türkiye’de modernleşmenin biyopolitikasını iki metafor üzerinden ele almak mümkündür: makine-beden ve bitki-beden. Makine-beden, modernleşmeye, medenileşmeye, çalışmaya, disipline tekabül ederken bitki-beden, toprağa, nüfusun iyileştirilebilirliğine gönderme yapar. Aynı zamanda bitki-beden, zararlı otlardan koparılıp ayıklanan yekpare hale getirilen nüfus anlamına gelmektedir. (Arpacı, 2015, s. 277-278) Bu tartışma bizi Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde belirmeye başlayan öjenizm tartışmalarına götürür. Türkiye’de öjenizm, nüfusa yönelik politikalarında kendine yer bulmuş ve Türkiye’deki tarihselliğini II. Meşrutiyet dönemindeki çağdaşlaşma hareketlerinden almıştır. Türkiye’de, çökmekte olan devleti kurtarma çabaları Batı’yı örnek alan bir modernleşme hareketinin benimsenmesi fikrini ortaya çıkarmış ve bu hareket

doğrultusunda nüfusa yönelik birtakım iyileştirmeler yapılmaya başlanmıştır. Nüfusun iyileştirilmesine yönelik yapılan birtakım ıslahatlar nüfusun sağlıklılaştırılmasının yanı sıra sağlıklı olanın sağlıklı olmayanla ayrıştırılmasına da sebep olmuştur. Türkiye’de öjenik tartışmalar her ne kadar 1930’larda fazla olsa da temelini, II. Meşrutiyet döneminde üzerinde durulan ve yalnızca güçlü olanın hayatta kalabileceğini ileri süren Darwinizm fikrinden almıştır. Türkiye’de “otuzlu yıllarda ilk, orta, lise tarih kitapları Darwinist ve evrimci kuram ışığında insanın soyağacı üzerine bilgilerle başlıyordu.” (Toprak, 2012, s. 368) Türkiye’de biyopolitik yönetim şekli ile birlikte devletin kamu sağlığına ve hijyene ilişkin ürettiği politikaların iç içe geçmesi durumunu “hıfzıssıhha” kavramı üzerinden okumamız mümkündür. Erken Cumhuriyet döneminde kamu sağlığının korunması için gerekli görülen sağlıklılaştırma politikalarının tamamı hıfzıssıhha kavramını tanımlar. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930) devlet tarafından kamu sağlığının siyasetin bir parçası haline getirilmesini somutlaştırmamız için önemlidir. 1930 tarihinde kabul edilen kanun, nüfusun tamamını kapsayan bir sağlıklılaştırma hareketidir. Bu kanun, devletin, nüfusun tüm kesimi için hijyen sağlama ve sağlıklılaştırma ilgili konuları kendine görev edindiğinin resmi halidir. Kanunda çocukların sağlığının korunmasının önemi üzerinde sıklıkla durulmuştur. Kanunda, Arpacı’nın da belirttiği gibi kişinin ve devletin beden sağlığına özen göstermesi, ilerlemenin yegane koşullarından biri olarak görülmüştür. (Arpacı, 2014)

1930’ların Milli Eğitim sisteminde, Türk Tarih Tezi’nin öne sürdüğü, ulus, birliktelik fikri, 1930’ların Milli Eğitim Yayını olan ve öğretmenler için on beş günde bir çıkarılan, öğretmenlerin derslerde hangi konuları nasıl işlemesi gerektiğini ele alan “Öğretmen Sesi” Dergisinde sık sık karşımıza çıkmaktadır ve derginin yayımlanış amaçlarından birinin ulus- devletin inşası sürecinde ihtiyaç duyulan toplumsal bedenin, beden terbiyesi ve hijyen dersleri üzerinden oluşturulması arzusudur. Bu arzu, erken Cumhuriyet yıllarında düzenlenerek yeniden basılan birtakım ders kitapları, Milli Eğitim yayını olan birtakım dergiler üzerinden görünür hale gelmiştir. Bu sebeple beden terbiyesi ve hijyenin, ulus devletin inşası sürecinde militarist yapıya bürünmeleri, en iyi bu ders kitapları ve dergiler üzerinden gözlemlenebilir.

Modern anlamda beden terbiyesi ve sporu, askeri hazırlık sürecinin bir parçası olarak kurgulama fikri, 19. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmış bir yeniliktir. Monarşilerin hem politik hem

de askeri anlamda çökmeye başlaması ve ulus-devlet fikrinin ortaya çıkışı, beraberinde klasik ordu ve savaş anlayışında büyük değişiklikleri de beraberinde getirmişti. (Akın, 2014, s. 126)

Erken Cumhuriyet döneminde, Öğretmen Sesi Dergisinde, kişinin -öğrencinin- hijyeni/sağlığı “cemaatin sağlığı” için korunması gereken bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencinin hijyeni, geleceğin askerleri olacak olan çocukların sağlıklı ve güçlü olabilmeleri için korunması gereken bir şeydir ve bu görev en çok Kemalist çekirdek ailelerin ev hanımlarına/ annelere verilmiştir. Çalışmada “temizlik” yerine “hijyen” kavramının tercih edilmiş olması, erken cumhuriyet yılları Milli Eğitim sisteminde ele alınan “temizlik” konusunun sadece temizlikle ilgili değil, daha geniş bir anlama (sağlık, askerlik, ulus-devlet, medenileşme gibi anlamlara) tekabül eden bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Beden terbiyesi ise spor, jimnastik gibi dersler üzerinden, güçlü bedenlerin ulusun hizmet ve kullanımına sunulması için okullarda, özellikle ilkokulda, verilen dersler arasındadır.

Öğretmen Sesi Dergisinde, öğrencilere çeşitli oyunlar üzerinden emir- komut alma sistemleri öğretilmektedir. Öğrencilere bu oyunlardaki iş bölümleri, bölük, tabur gibi militarist söylemler üzerinden aktarılmaktadır. Ayrıca beden terbiyesi derslerinde öğrencilere “devletin büyüklüğü” fikri; yollar, kanalizasyonlar, gece bekçileri, jandarmalar üzerinden anlatılmaktadır. “Osmanlı’nın hareketsiz ve hantal olduğu” fikrinin, Cumhuriyet’in beden terbiyesi dersleri aracılığı ile modern, esnek, hareketli ve dinamik bir yapıya büründürüldüğü anlayışı, öğrencilere oynatılan oyunlar esnasında öğretmenler tarafından vurgulanması istenen bir durum olarak Öğretmen Sesi Dergisi’nde karşımıza çıkmaktadır. Beden terbiyesi derslerinde oynatılan oyunlar aracılığıyla öğrenciler arasında kardeşlik –bu kardeşlik, Türk ulusuna ait kişiler arasındaki ırksal birliktelik anlamına gelmektedir-, vatandaşlık görevleri gibi unsurlar öğretilmektedir. Öğretmen Sesi Dergisi’nin de üzerinde sıklıkla durduğu gibi, erken Cumhuriyet Milli Eğitim Sistemi, pedagojik olarak “yakından uzağa, somuttan soyuta ilkesini” benimsemektedir. Günümüzdeki pedagoji eğitimde bu ilke kullanılmaya devam edilmektedir. Bu ilkeyle birlikte, “sıra arkadaşımı sevmek” olarak öğrencilere öğretilen kardeşlik fikri, yurttaşlık fikrine –yakından uzağa ilkesi-; “mahallemi sevmek” olarak öğrencilere aktarılan fikir ise vatani sevmek fikrine –somuttan soyuta- tekabül etmektedir. 1930’ların pedagojisinde kullanılan bu ilkeler John Dewey’in eğitim alanındaki “Türkiye Raporları” (Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, 1939) üzerinden oluşturulmuştur. Dewey raporunda Türkiye’de evlerdeki haşerelerin

çokluğundan ve Türkiye’deki sıhhat işlerinin iyileştirilmesi gerektiğinden, bunun için hıfzıssıhha derslerinin bir an önce verilmeye başlanmasından söz etmiştir. Aynı zamanda Türkiye’de bir çocuk bakıcısı mektebinin kurulmasının tasarlanması gerektiği ele alınmıştır. Bu mekteplerde çocuk bakımı bilgisi ile yetiştirilecek olan genç kadınların, evleri hıfzıssıhha açısından (sağlık, hijyen) kontrol etmesi amaçlanmıştır. Bu görevin kadınlara verilmesi, kadınların evlere daha kolay girebilmeleri ve annelerin çocuklara, erkeklere nazaran, daha yakın olduğu fikri ile temellendirilmiştir. (Dewey, 1939, s. 26-27) Dewey’in bu bakış açısını, ileride oluşması hedeflenen ulus-devletin kadınlara olan bakış açısının ilk yansıması olarak görmek yanlış olmayacaktır.

Elif Ekin Akşit, erken Cumhuriyet’te kadınlara verilen, öğretilen rollerin ulus-devlet kurma sürecinin yarattığı şiddetin sonucu olduğunu dile getirmektedir.¹⁷ “Cumhuriyet adına orta sınıf ev kadınlığına hapsedilen kadınlar (...) giyinme, yemek pişirme, ev döşeme ve konuşma biçimlerinde başka bilgilerin, başka var olma biçimlerinin cumhuriyetin vitrini bu evlere sızmasına izin ver(mişlerdir).” (Akşit, 2012, s. 13)¹⁸ Savaşlar, savaş gerisinde kalan sivil nüfusu, özellikle kadınları, birtakım görevleri yerine getirmekle zorunlu kılmıştır. Çalışmanın ana gövdesini oluşturan “Öğretmen Sesi Dergisi” sayılarında, erken Cumhuriyet yıllarında kadınlara, geleceğin askeri olacak olan çocuklarını terbiye etmek, onların sağlıklarından ve hijyeninden sorumlu olmak görevlerinin verildiğini görürüz. Cumhuriyet’in kadınlara verdiği bu görevler, çoğunlukla ev içinde¹⁹ sınırlı kalır. Kadınlar, çocukların yiyeceği sağlıklı gıdaların teminininden, gıdaların hijyeninden ve pişme sürelerinin yeterli olup/olmamasının tespitinden, Cumhuriyet’in “modern yaşam şeklinin ve dönemin politikasının ev içine dahil edilmesinden”²⁰, yemeğin servis edilme şeklinden, çocuklarına neyi yedirip neyi yedirmeyeceğinin tespitinden sorumlu tutulmuşlardır. Ulus- devletin kadınlara, diğer ismiyle annelere, yüklediği görevler hijyen, sağlık gibi başlıklar altında birleşmiş ve bu başlıkların görünür olduğu yer çoğunlukla “mutfak” olarak karşımıza çıkmıştır. Aynı zamanda Elif Ekin Akşit’e göre “(...) ilk kuşak Cumhuriyet kızlarının

¹⁷ Kız Enstitülerinin tarihi ve ulus devlet anlayışında kadının rolleri hakkında detaylı bilgi için (Akşit, Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi, 2012)

¹⁸ Düzeltmeler bana ait.

¹⁹ Ev içindeki bu alan çoğunlukla “mutfak” olmuştur.

²⁰ Erken Cumhuriyet yıllarında eğitim, dönemin politik yapısının çocuklara aktarılması ve çocuklardan da ev içine, asıl hedef olan “annelere”, aktarılması amacı taşımıştır. Çocuğun eğitimi, annelerin eğitilmesi için önemsenmiştir. Annelerin eğitimi, “müstakbel çekirdek Türk aile yapısı”nın yaratılması için önemli görülmüştür.

eğitiminde önemli olan onlara iş bulmak değil cumhuriyetin yeni ideolojisini benimsetmek, mümkün olduğu kadar yaymak ve yeni kuşakları bu doğrultuda yetiştirmekti.” (Akşit, 2012, s. 144)

(...) Yiyecekler, yemekler ve onları hazırlama, sunma hatta yeme biçimleri, velhasıl bir mutfak “milli” olarak etiketlemek için kullanılabilecek her türlü unsur, millilik iddiasına konu olduğu andan itibaren ulus kurgusunun da parçası olur. (Onaran, 2015, s. 72)

Dolayısıyla erken Cumhuriyet yıllarında kadınlık, ulus- devlet, mutfak, hijyen, sağlık arasında, her ne kadar bu kavramların birbirinden farklı birtakım manaları olmakla birlikte, yakın bir bağ, iç içe geçmişlik bulunmaktadır.

(...) Savaşacak erkekleri doğurup terbiye etmek de kadınların yükümlülüğüdür. Savaş ve işgaller anneliği fedakârlıklarla pekiştirirken, savaş yoksulluğu aslında kadın yoksulluğudur. Savaşı körükleyen militarist öğretilerin gençlere belletilmesi de kadınlara düştüğünden, annelik deneyiminin savaş zamanlarında tektipleşmesi makbuldür. (...) Savaşlar can alır ancak doğurganlığı başat beden politikası olarak dayatır. Savaşlarda kadınlardan orduya destek faaliyetleri yürütmeleri, tutumlu ve ölçülü yaşamaları, hastabakıcılık- hemşirelik etmeleri, “ıffet” ve “namuslarını” koruyup, cephedeki erkeklerin savaşma kabiliyetini ve moralini bozmamaları beklenir. (Yılmaz, 2019, s. 42-47)

3.ÖĞRETMEN SESİ DERGİSİ'NDE “BEDEN TERBİYESİ” VE “HİJYEN”

Bu çalışmada, eğitim sistemindeki ulus-devlet fikrinin, Milli Eğitim Yayını eğitim dergisi olan Öğretmen Sesi Dergisi üzerinden izi sürülmüştür. Milli Eğitim tarafından on beş günde bir çıkartılan öğretmen kılavuz kitabı niteliğinde olması sebebiyle çalışmada materyal olarak bu dergi kullanılmıştır. Dergi aracılığıyla, öğretmenlere devletin eğitim üzerindeki planı anlatılır ve öğretmenler bu dergide belirtilen konuları öğrencilere aktarır. Dergi, devlet ile öğretmenler arasında köprü kurarak iktidarın politikasını çocuklardan başlayarak ailelere aktarma amacı taşımıştır. Öğretmen Sesi Dergisi, öğrencilerden başlayarak ailelerde, vatandaş- yurttaşlık bilincini oluşturmayı hedeflemiş ve öğrenciler ve dolaylı olarak ailelere vatandaşlık görevlerini öğretecek bilgileri aktarmıştır. Gümüsoğlu'nun aynı dönemde yazılmış olan farklı bir süreli yayın olan Ülkü Dergisi'nin de benzer amaçlar ile kaleme aldığından bahsederek derginin yayın amacını şu şekilde özetlemiştir: “Buna göre münevver, halka gidecek ve halkın bilincinde kalıcı değişim sağlayacaktır.” (Gümüsoğlu, 2005, s. 147)

Erken Cumhuriyet yıllarında Milli Eğitim sistemine dahil edilmiş olan ulus-devlet fikrinin izi, Öğretmen Sesi Dergisinin de bu iki kavram üzerinde çokça durması sebebiyle, “beden terbiyesi” ve “hijyen” kavramları üzerinden sürülmüştür. Öğretmen Sesi Dergisinde izi sürülen “beden terbiyesi” ve “hijyen” kavramları, birbirinden farklı birtakım özellik ve işleyişe sahip olmakla birlikte birbiriyle iç içe geçmiş kavramlardır. Bu her iki kavram da erken Cumhuriyet döneminde üç ortak noktaya hizmet eder: Ulus- devlet inşası, sağlıklı/ güçlü her an savaşımaya hazır nesiller yetiştirmek ve medenileşme/ modernleşme fikri. Dergi sayılarında ele alınan “beden terbiyesi” başlığı, içerisinde sağlık/ tıp, spor, askerlik, milliyetçilik/ ulus- devlet, temizlik, disiplin, medenileşme/ modernleşme gibi alt başlıkları barındırmaktadır. Dergide izini sürdüğümüz diğer başlık olan “hijyen” ise içinde mutfak, temizlik, kadın/ müstakbel annelik, medenileşme/ modernleşme, milliyetçilik/ ulus- devlet, sağlık/ tıp gibi

alt başlıklar barındırmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, taranan dergiler, bu ana başlık ve alt başlıklar üzerinden ele alınarak Cumhuriyetin yeni bir toplum yaratma ideolojisinin milli eğitim sisteminde nasıl uygulandığı araştırılacaktır. Cumhuriyet'in nasıl bir "yeni vatandaş stereotipi" yarattığı ve arzuladığı konusu, çalışmanın üzerinde durduğu en önemli sorudur.

Öğretmen Sesi Dergisi, Cumhuriyet döneminde yayımlanan eğitim dergilerinden biridir. Diğer eğitim dergilerinden bazıları şunlardır; Fikirler, Emekli Öğretmen Dergisi, İmece, Okul ve Öğretmen, Okul ve Ulus, Tedrisat Mecmuası, Uyanış, Pedagoji, Yeni Kültür, Yeni Adam, Yeni Öğretmen, Yeni Türk Mecmuası Dergileridir. Fikirler Dergisi, 1947-1950 yılları arasında İzmir Halkevi tarafından yayımlanan bir dergidir ve dergi sahibi Vedide Baha Pars'tır. İmece Dergisi, ilk sayısı 1961 yılında çıkan köy enstitüsü dergisidir. Yeni Türk Mecmuası, İstanbul Eminönü Halkevi tarafından 1932-1943 yılları arasında yayımlanan bir dergidir. Derginin amacı, Türk dimağını halka ulaştırmaktır. Abdülhak Hamit derginin yazı işleri müdürlüğünü yürüten ilk kişi olmuştur, ardından Agâh Sırrı Levend, ardından da Yavuz Abadan yürütmüştür. (Gündüz, 2017, s. 187-201) Çıkarılan tüm bu dergiler, Cumhuriyet'in yoğun bir halk eğitimi yürüttüğünün ispatıdır.

Öğretmen Sesi Dergisi'nin, yapılan çalışma boyunca ulaşılabilen ilk sayısı 15 Eylül 1934 tarihli yıl 5, sayı 2'dir. Derginin derleyicisi ve sahibi Salim Siret Kenres'tir. Öğretmen Sesi Dergisi, 15 İkinci Teşrin (Kasım) 1935 tarihli, yıl 6, 37- 23 sayısına kadar Muallim Sesi ismi ile yayımlanmış olup bu tarihten itibaren Öğretmen Sesi Dergisi ismini almıştır. Dergide yapılan bu isim değişikliği, dönem iktidarının "öz Türkçe" kelimelerin kullanılması ile ilgili uyguladığı politikayla paralel ilerlemiştir. Dergi isim değişikliğini, ilgili sayısında "(Muallim Sesi) Öz türkçe karşılığı olan (Öğretmen Sesi) oldu." (Öğretmen Sesi, 1935, s.1) ifadesiyle okurlarına duyurmuştur. On beş günde bir çıkan dergi, onuncu neşir yılı olan 15 Ekim 1939 tarihinde ayda bir yayımlanmaya başlamıştır. Derginin ulaşılabilen son sayısı 15 Mayıs 1949 tarihli yıl 19, 37- 170 sayıdır. Çalışma boyunca Öğretmen Sesi Dergisinin toplamda 66 sayısı incelenmiştir.

Öğretmen Sesi Dergisinde, Salim Siret Kenres, Makbule Mehmet, Mürvet Hasip, Emine Nuri, Perran Nazım, Zeki Tunaboğlu, Hikmet Celil, İ. Hakkı Sunat, Kemal

Demiray, Hasip A. Aytuna, Kemal Demiray gibi yazar ve eğitimciler görev almıştır. Salim Siret Kenres “İlmekteplerde Ders Örnekleri” isimli kitabında öğretmenlere, çocukların üzerinden “ecnebi” kıyafetlerinin çıkarılıp atılmasını bir görev olarak vermiştir. Kenres, bu kumaşlar yerine yerli malının üretilip kullanılması gerektiğini dile getirmiştir. (Siret, 1933, s. 86) Kenres, aynı zamanda Türkiye’de “Yurttaşlık Bilgisi” ders kitaplarının yazarıdır. Yurttaşlık Bilgisi kitapları Türkiye’de Milli Eğitim sisteminde Türkçülüğün benimsenmesinde önemli görev gören ilköğretim resmi ders kitaplarıdır. Dergide bulunan ağırlıklı olarak Türkçülük ile ilgili olan şiirlerin çoğu Zeki Tunaboylu tarafından kaleme alınmıştır. Tunaboylu, bu şiirlerin bazılarını Fransızca’dan çevirmiştir. Halil Zeki Tunaboylu 1906 yılı Bulgaristan doğumludur. İlk ve orta okulunu Bulgaristan’ın köyünde bulunan Özel Türk Okulu’nda bitirmiştir. 1923 yılında geldiği Türkiye’de Edirne Muallim Mektebi’nde eğitimine devam etmiş ve ailesi de bu tarihte Türkiye’ye taşınmıştır. İlk olarak Balıkesir Sındırgı’ya öğretmen olarak atanmış, ardından 1931 yılında Balıkesir Savaştepe Köy Enstitüsü’nde öğretmenlik yapmaya devam etmiştir. Öğretmenliğin yanı sıra çocuk şiirleri de yazmıştır. 1949 yılında Zonguldak’ta vefat etmiştir. (Türkiye Ünlüleri İnternet Ansiklopedisi, 2016) Derginin yazarlarından olan Kemal Demiray ise 1912 Balıkesir doğumludur. 1948-71 yılları arasında Balıkesir Lisesi ve Gazi Eğitim Enstitüsü’nde öğretmen olarak çalışmıştır. Okullar için ders ve yardımcı milli eğitim ders kitapları hazırlamıştır. (Biyografya, 2016)

Dergilerin her sayısında “Türkiye muallimlerinin mesleki fikirlerini neşreder” üst yazısı vardır. Aslında dergi, öğretmenlerin kendi planını anlatmaları, her bir öğretmenin kendi tecrübesini paylaşmasının yanında, daha çok öğretmenlere nasıl olmaları gerektiği, nasıl bir eğitim planı izlemeleri gerektiğini aktaran mesleki yol haritası vazifesi taşımıştır. Bu aktarım, dönemin siyasi partisi ideolojisine paralel ilerlemiştir.

Dergi sayılarındaki öğretmenlere okutmaları için verilen okuma metinleri çoğunlukla Fransızca’dan çevrilmiştir. Dergi sayılarında, Batılı ülkelerdeki eğitim sistemi hakkında bilgi verilir. Öğretmen Sesi Dergisi, çeşitli batı ülkelerinin yayını olan eğitim dergileri ile iletişim kurar. Almanya ve Fransa gibi ülkelerde yaşanan uluslaşma süreçlerinin ve milliyetçilik etkisinin eğitim alanına olan adaptasyon, uyarlaması hakkında Batılı eğitim yayınlarından destek alır.

İkinci Meşrutiyet dönemi, “tebaadan vatandaşlığa”, “mutlakiyetten meşrutiyete” geçişin yaşandığı bir dönemdir ve bu dönemde “yeni bir özne- yeni bir beden” oluşturulması çabası vardır.²¹ Mutlakiyetten meşrutiyete geçişin yaşandığı bu dönemde, özellikle Meşrutiyet pedagogları “birey- vatandaşa değil, topluluk -vatandaş anlayışına dayanan yeni bir “özne” kurgulamışlardır.” (Üstel, 2014. s.73) Bu dönemde ortaya çıkan “yeni vatandaş” stereotipi, dönemin askeri, eğitim, toplumsal konularda yaşanan değişimlerden etkilenecek çıkmıştır ve dönemin askeri, eğitim, toplumsal konuları her ne kadar birbirinden ayrı görev ve işlevlere sahip olsa da birbirleriyle iç içe geçmiş alanlardır. Askeri yapıdaki bir değişim eğitim alanını etkilemiştir, eğitim alanı yeni bir toplumsallık yaratmıştır. “Yeni özne”, dönemin zorluklarına ayak uyduracak, uzun süren savaşlara fiziksel olarak hazırlıklı olacak topluluk- vatandaştır. Bu yeni öznenin ve bedenin tahayyülünde etkili olan kavramlar arasında “hijyen” ve “disiplin” başta gelir. Üstel’in de ele aldığı gibi, “hijyen” ve “disiplin” kavramları, İkinci Meşrutiyet döneminde eğitimde kullanılmaya başlanan ve Batı’dan ithal edilen, ödünç alınan kavramlardır. Hijyen kavramı, akla dayalı hareket eden, kamusal-ulusal yarar çerçevesinde gerekçelendirilen, devlete ve bedenine karşı ödevleri olan vatandaş; disiplin kavramı da “asker- millet” anlayışıyla birlikte spor/beden terbiyesi dersleri üzerinden şekillendirilen bedenlerin askerlik için her an hazır bulunması fikriyle İkinci Meşrutiyet ders kitaplarında yer almıştır. “Hijyen” ve “disiplin” kavramlarının Türkçü- milliyetçi fikir ekseninde şekillendirilerek kullanılmaya başlanması ise 1912- 13 Balkan Savaşları sonrasında gerçekleşmiştir. Hijyen ve beden terbiyesi erken Cumhuriyet döneminde Öğretmen Sesi Dergisinde de sıkça kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla erken Cumhuriyet döneminde, Cumhuriyetin vatandaşını yaratması amacını taşıyan “beden terbiyesi” ve “hijyen” kavramlarının temeli İkinci Meşrutiyet’e, bilhassa Balkan Savaşları’ndan sonraki döneme kadar uzanmaktadır.

Erken Cumhuriyet yıllarında, Öğretmen Sesi Dergisinde, kişinin/öğrencinin hijyeni-sağlığı “cemaatin sağlığı” için korunması gereken bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Beden terbiyesi ise spor, jimnastik gibi dersler üzerinden, güçlü bedenlerin ulusun hizmet ve kullanımına sunulması için okullarda, özellikle ilkokulda, verilen ders-

²¹ İkinci Meşrutiyet dönemi, yavaş yavaş yeni bir özne, vatandaş anlayışının ortaya çıktığı, toplumsal yenileşme/ değişme, çağdaşlaşma hareketlerinin yaşandığı bir dönemdir.

ler arasındadır. Bu dönemde karşımıza çıkan beden, eğitim aracılığıyla vatandaşlaştırılan bedendir ve birtakım vatani ödevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Erken Cumhuriyet yıllarında öğrencilere ders olarak okutulan “Beden Terbiyesi” dersi, konu itibariyle bünyesinde spor, sağlık- tıp, hijyen, mutfak, askerlik, uluslaşma konularını da içermektedir. Bu dönemdeki spor yalnızca spor, sağlık yalnızca sağlık anlamını taşımamakta; aynı anda hem toplumsal hem de biyolojik anlamlara tekabül etmektedir. Bu dönemde spor konusu, çoğu zaman sağlık konusuna; sağlık konusu ise çoğu zaman spor, milliyetçilik, müstakbel annelik gibi konulara nüfuz etmektedir. “Beden Terbiyesi” dersi ana başlığı altında bir araya gelen diğer başlıklar, ilgili dönemde, birbirlerinden farklı birtakım özellik ve görevlere sahip olmakla birlikte birbirleriyle iç içe geçen ve aynı üç ortak amaca hizmet eden konular olarak çalışma boyunca ele alınacaktır. Bu konular: Modernleşme-medenileşme, ulus-devlet inşası ve her an savaşımaya hazır asker bedenler yetiştirmek fikridir. Bu sebeple çalışma boyunca “Beden Terbiyesi” dersini ele alırken bu dersin yalnızca spor ile ilgili olan kısmını değil, bu dersin konu yelpazesinde olan sıraladığımız diğer konu başlıklarını da inceleyeceğiz. Erken Cumhuriyet yıllarında milli eğitim dersi olan “Beden Terbiyesi” sadece sporla ilgili olan bir ders değildir; bir uluslaştırma süreci dersidir. “Beden Terbiyesi” dersi aracılığıyla çocuk bedenlere esneklik kazandırılır ve çocuklarda adaptasyon hizalandırması yaratılır. “Beden Terbiyesi” dersi ana başlığı altında ele alacağımız tüm bu alt başlıklar aracılığıyla Öğretmen Sesi Dergisi’nde ele alınan beden terbiyesi kavramının izini süreceğiz.

3.1. Öğretmen Sesi Dergisi’nde Sağlık

Öğretmen Sesi Dergisi üzerinden ele aldığımız “Beden Terbiyesi”, sağlık, hijyen/temizlik, kadın/ müstakbel annelik, modernleşme/medenileşme, güçlü askerlerin yetiştirilmesi, mutfak gibi konuları bünyesinde barındıran bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu alt başlıklar birbirinden farklı özellik ve işleyişe sahip olmakla birlikte, birbiriyle iç içe geçmiş, ortak belirli üç amaca hizmet eden yapıda okurların karşısına çıkmaktadır. Dolayısıyla dergi sayıları üzerinden izini sürdüğümüz “Beden Terbiyesi” dersini; “sağlık” “hijyen”, “annelik/ kadın”, “ulus-devlet”, “mutfak” konularını içinde birer alt başlık olarak barındırması sebebiyle, bu alt başlıkları teker teker inceleyerek ele alacağız.

Erken Cumhuriyet yılları milli eğitim sisteminde karşımıza çıkan, tasarısı yapılan beden, ulus-devletin gerekli gördüğü birtakım kuralları kendine görev edinen, sağlıklı-güçlü her an savaşmaya hazır olan, temelini İkinci Meşrutiyet döneminin “topluluk-vatandaş”²² anlayışından alan bir kavramdır. Ele aldığımız bu dönemdeki beden kavramının izi, ulus- devlet, tıp, askerlik gibi birbirinden farklı birtakım özellikleri olan ancak benzer birtakım amaçlar etrafında birleşen kavramların incelenmesiyle sürülebilir. “Ulus devletin inşası, toplumsal bedeni siyasetin başlıca nesnesi haline getirmiştir. Homojen bir toplum yaratma arzusu, nüfusun biyolojik varlığına yönelik politikaları çoğaltmış (kamu sağlığı, kamusal hijyen, beden terbiyesi vs.); ulus devletler kendine özgü nüfus ve beden politikaları üretmiş ve uygulamıştır.” (Arpacı, 2014, s. 129) Ulus inşa sürecinde Cumhuriyet rejimi, güçlü nesillerin yetiştirilmesi, nüfusun artırılması için bedene olan ilgisini, beden üzerindeki otoritesini arttırmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda, güçlü nesillerin yetiştirilmesi için kamu sağlığıyla yakından ilgilenmiş ve bununla ilgili birtakım önlemler almıştır. Bunlardan biri 1930 yılında yayımlanan “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930)’dur. Bu kanunun birinci maddesi, milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklarla mücadele etmeyi ele almaktadır. 1930’larda devletin kamunun sağlığıyla ilgili hazırladığı kanunların yanı sıra okullar da kamu sağlığının korunması, hastalık ve böceklerle mücadele edilmesi amacıyla hizmet etmiştir. Eğitim aracılığıyla öğrencilere verilen hijyen derslerinin, ailelerden başlayarak topluma yayılması planlanmıştır. Öğretmen Sesi Dergisi’nde “hıfzıssıhha” kavramı üzerinde durulmuş ve öğrencilere sağlığın, hijyenin korunması ile ilgili dersler verilmiştir.²³ Özellikle ilköğretim birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerine sağlığın korunması ile ilgili sık sık hikayeler okutulmuş, piyesler oynatılmıştır. Dergide öğrencilere temizlik, mikrop ve böceklerle -özellikle bitle- mücadele yollarını öğretmek amacı ile “Sinekler” isimli iki perdelik bir piyesin oynatılması, öğretmenlere tavsiye edilmiştir.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun etkisiyle Öğretmen Sesi Dergisi’nde, suların devlet tarafından kontrol altına alınması ve öğrencilere su, kanalizasyon yolları hakkında

²² Topluluk-vatandaş kavramı, ırkın, ulusun devamı için birtakım konuları kendine görev edinen vatandaş anlamında kullanılmaktadır. Topluluk-vatandaşlar ulusun devamı için beslenmesine ve sağlığına dikkat eder, doğurganlığı nüfusunun devamı için gerekli görür.

²³ Öğretmen Sesi Dergisi’nde “hıfzıssıhha” kavramı, derginin 1930’lu sayılarında beden için kullanılan bir kavramken 1940’lı sayılarda anlam genişlemesi yaşayarak aynı zamanda akıl ve ruh sağlığı için de kullanılmaya başlanmıştır.

bilgiler verilmesi, sağlığı tehdit eden zehirli gazlar konusunda da öğrencilerin bilgilendirilmesi konuları bu dergilerde ele alınan konular arasındadır. Devlet ve belediyeler sağlığı korumakla yükümlü olan kurumlar olarak öğrencilere aktarılmıştır. 1930 tarihli 1580 Belediye Kanunu’nda “deniz hamamları ve her nevi yıkanma müesseseleri açmak, açılmasına ruhsat verilenlere nezaret etmek” (Belediye Kanunu, 1930, s. 8) belediyenin görevleri arasında tanımlanmıştır.

15 Aralık 1935 tarihli dergide, “İkinci sınıfta hayat bilgisi ders örneği- İçilecek Sular” başlığı altında içinde mikrop bulunan sular ele alınmıştır. Öğretmenlerden, böyle mikroplu suları içmemeleri, böyle suların içilebilmesi için kaynatma, süzgeç gibi yöntemlerle suların mikroplardan arındırılmasının öğrencilere anlatmaları istenmiştir. Özellikle salgını hastalık dönemlerinde, suların kaynatma, süzgeç yöntemleri ile içilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Aynı tarihli sayıda, sağlık konusu temizlik konusu ile birlikte ele alınmıştır: “Ağzımızı kapayalım ve ancak burnumuzla nefes alalım. (Neden?) Mümkün olduğu kadar açık havada yaşayalım. Evlerimizi havalandıralım. (...)” (Aydınlık Basımevi, 1935, s. 200)

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile birlikte, milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklarla mücadele etmeye yönelik politikalar izlenmiştir. Okullarda, sağlığın korunmasına yönelik politikalar ele alınmıştır. Eğitim aracılığıyla öğrencilere verilen sağlık, hijyen derslerinin topluma yayılması amaçlanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde genç nesillerin sağlığını ve hijyenini korumakla görevlendirilen kişiler kadınlar-anneler olarak görölmüştür. Derginin diş sağlığı konusunun ele alındığı sayılarında anneler çocukların, özellikle kız çocukların dişlerinin fırçalanmasından sorumlu olmuş ve bu hususta dişleri beyaz olması gereken kişiler anneler ve kız çocukları olarak belirlenmiştir. Dergide annesi gibi beyaz dişleri olan kız çocuğu söylemlerine yer verilmiş, bu söylemler görsellerle desteklenmiştir. Öğretmen Sesi Dergisi’nde, suların devlet tarafından kontrol altına alınması, öğrencilere su, kanalizasyon yolları hakkında bilgiler verilmesi, sağlığı tehdit eden zehirli gazlar hakkında öğrencilerin bilgilendirilmesine yönelik metinlere yer verilmiştir. Bu örnekler aynı zamanda öğrenciler nezdinde, “devlet” kavramını somutlaştırmak için verilmektedir.

Sağlık konusunun dergi sayılarında ele alındığı diğer başlıklar ise “Vitaminler”, “Yemek Nasıl Yapılmalı”, “Dişler Nasıl Fırçalanmalı”dır. “Yemek nasıl yapılmalı”

konu başlıkları altında özellikle kız çocuklarına yemek yapım teknikleri anlatılmıştır. Bu anlatı, “bir sebze sağlığa en yararlı olacak şekilde nasıl pişirilmeli” sorusu üzerinden temellendirilerek çocuklara, öğrencilere aktarılmıştır.

Dergi sayılarında ele alınan “Sıhhat Bakımı” konu başlıkları altında, ünitelerinde, bitlerden kurtulma yolları öğrencilere anlatılmıştır. Talebelerin saçlarındaki bitlerin hala tam olarak yok olmadığından bahsedilerek bitin, uzun süre yatakta kalan, aktif-çalışır vaziyette olmayan, dolayısıyla birtakım “yurttaşlık” görevlerini yerine getiremeyen²⁴, temizliğine itina etmeyen kişilerde oluşacağı fikri ele alınmıştır. 1940 tarihli Öğretmen Sesi dergi sayılarında ise, “temiz olan” ve “olmayan” arasında yapılan ayrıştırma arttırılmış ve temizliğini gerektiği gibi yapmayan kişilerin “iğrençliği”nden söz edilmeye başlanmıştır. “Bit” problemi, erken Cumhuriyet ulus- devlet fikrinin en önemli, modern, sorunlarından bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bitlerle mücadele, erken Cumhuriyet yıllarının “baş düşmanı” olarak dergi sayılarında ele alınmıştır.

1938 tarihli Beden Terbiyesi Kanunu ile birlikte, beden terbiyesi ve spor tamamen devlete bağlanmıştır ve her birey, boş zamanlarını spor yapmakla ve bir spor kulübüne üye olmakla görevlendirilmiştir. Beden Terbiyesi derslerinde, jimnastik spor gibi etkinlikler üzerinden öğrencilerin küçük bedenlerinin, esnek ve savaşçı bedenlere dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Spor derslerinde öğrencilere “sıçramak, koşmak, yüksekte atlamak, nişan almak” gibi etkinlikler yaptırılmış ve öğrencilere oynatılan oyunlar, bölük, tabur gibi militarist söylemler üzerinden oluşturulan grup halinde oynatılmıştır. Dergi, bu söylemlerin neler olması gerektiğini özellikle ele almıştır. Askerliğin, militarist fikrin içselleştirilmesi söz konusudur. Öğrencilere emir- komuta almak öğretilmiş ve spor dersleri aracılığıyla, disiplin yoluyla hizaya getirilen bedenlerin, emir- komuta aracılığıyla uysal bedenlere dönüşmesi amaçlanmıştır.

Öğretmen Sesi Dergisi’nin 15 Aralık 1934 tarihli sayısında sağlıklı olmak, sanayide değil de tarımda insan gücüne duyulan ihtiyaç sebebiyle gerekli görülmüştür. Ekinlere su vermek gibi işlemlerin ancak sağlıklı kimseler tarafından yapılabileceği ve bu

²⁴ Çünkü erken Cumhuriyet, Osmanlı döneminden farklı olarak “hareketi”, “devinimi” vaad eder. Cumhuriyetin, vatani için çalışmaya, yurttaşlık görevlerini yerine getirmeye tahammülü yoktur.

sebeple sağlıklı olunması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu dönemde sağlık, tarımda insan gücüne duyulan ihtiyacın yerine getirilmesi için gerekli görülmüştür. Kişilerin sağlığı, tarım gücüne katılmak ve devam ettirmek için gereklidir. Türkiye’de köylü meselesi 1920’lerden itibaren çok önemli bir konu olmuştur. Bunun sebeplerinden biri Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçişte köylü nüfusun Osmanlı nüfusa göre çok daha fazla olmasıdır. Bu sebeple ülkeyi yönetenler siyasal anlamda köylülük meselesini ele almak ve kendi politikası içine katmak zorunda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Balkan’larda yaşanan köylü isyanları köylü meselesinin Türkiye’de önemsenmesine sebep olan faktörlerden biri olmuştur. Kemalist yönetici seçkinler, tarımsal düzenin bozulması sorununun farklı birtakım büyük sorunlara yol açabileceğini düşünerek köylü meselesine yönelmişler ve bu sebeple köylülük meselesine değinen bir halkçılık anlayışını benimsemişlerdir. “Orda, bir köy var uzakta, gitmesek de, görmesek de, o köy bizim köyümüzdür” şarkısı bugünlere kadar dillerden düşme(miştir).” (Karaömerlioğlu, 2017, s. 12) Aynı zamanda köycülüğü benimseyen bir halkçılık anlayışı Cumhuriyet Halk Partisi’nin altı-ok ideolojisinden birini oluşturmuştur. “Köycülük, dünyada şehirleşmenin ve sanayileşmenin hakim olduğu bir dönemde köy hayatının ve değerlerinin önemine yapılan vurgular toplamıdır.” (Karaömerlioğlu, 2017, s. 14) Türkiye’de köycülüğün aynı zamanda ülkede milliyetçi bir kitlesel taban yaratması beklenmiş ve sosyalist ideolojilere karşı bir dayanak olarak görülmüştür. Bu bağlamda köycü ideoloji, “‘gerçek’ Türk’ü köylerde arayan milliyetçi bir mit yaratma sürecini teşvik (etmiştir).” (Karaömerlioğlu, 2017, s. 14) Köycülüğe tek-parti döneminde bu kadar vurgu yapılmasının altında birtakım korkular yer alır. Bu korkulardan en önemlileri arasında geleneksel toprak sisteminin çökmesi ve topraksız köylü sayısının çoğalarak şehirlere göç etmesi vardır ve köyden şehirlere göç eden nüfusun oluşturacağı işçi sınıfının siyasal gücünden korku duyulmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve Balkanlar’da meydana gelmiş olan kitlesel köylü hareketleri de bu korkunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bütün bu korkuların altında yatan esas konu nüfusu fazla olan köylü sınıfının iktidara karşı tehdit bir güç oluşturabileceği endişesiydi. Bu sebeple Türkiye’de tek-parti döneminde eğitim gibi birtakım kurumlarda köycülüğün önemi vurgulanmış ve devlet, bulduğu her fırsatta ve alanda tarım gücünün öneminden bahsetmiştir. Bu sebeple Öğretmen Sesi Dergisi’nin 1934 tarihli sayılarındaki tarıma yapılan önemli vurguları, Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde oluşturulan köycü söylem üzerinden okumamız doğru olacaktır.

1934 Tarihli dergide, “Sıhhat İşleri” başlığı altında okullarda mektep hekimlerin ve hasta bakıcıların olduğundan söz edilmiştir. Devlet, okullarda “hasta” olan çocukları tespit ederek gerekli gördüğü çocukları doktora, hastahanelere sevk etmiştir. Çocukların sağlık kontrolleri; “diş sağlığı”, “kilonun ölçülmesi”, “boyun ölçülmesi”, “göz sağlığı” konuları üzerinden ilerletilmiştir. Maddi durumu iyi olmayan ve “sağlıksız olan” çocukların ecza masrafları belediyeler tarafından karşılanmış ve bu çocuklara okullarda her sabah kaynatılmış süt dağıtıldığı dergide ele alınmıştır. 1934 yıllarında devlet, okullarda çocukların sağlıklı hale getirilmesi için önlemler almış ve uygulamıştır. Bu eğilimin sebebinin sağlıklı nüfusu artırma amacına yönelik olduğunu söylemek mümkündür:

Çocuk mektebe başlarken mektep hekimi tarafından muayeneye tabi tutulur. Her talebe için bir fiş mevcuttur. Bu fişe çocuğun sıhhi vaziyeti muntazam yazılır. Hastabakıcı teneffüşhanede, sınıfta çocukları tarassut eder; sıkletini alır, boyunu ölçer, dişlerinin sıhhatine nezaret eder. Lüzum hissedince çocuğu doktora, dişçiye veya göz doktoruna sevkeder. Fakir talebin doktor veya ecza ücretleri hususi bir nevi sigorta tarafından verilir. Bu maarif için sigortaya para yatıran belediyedir. (Muallim Sesi, 1934, s. 11)

Aynı zamanda derginin 15 Aralık 1936 tarihli sayısında “modern bir okulda teneffüste diş temizliği” başlığı altında bir görsele yer verilmiştir. Bu görselde iki ayrı sırada, toplamda 6 çocuk, önlerinde duran küçük kaplar yardımı ile dişlerini fırçalamaktadır.

Öğretmen Sesi Dergisi’nde ele alınan dönemin “beden terbiyesi” derslerinin pedagojik amaçlarından biri, dik, dinamik, güçlü ve modern duruşlu bedenler yaratmaktır. 15 Mayıs 1936 tarihli Öğretmen Sesi Dergisi’nde “beden terbiyesi” ders başlığı altında ilk defa “ilaçlar”dan söz edilmiştir. Bu sayıda, geleceğin askerleri olarak görülen düz duran, dik, kaslı, güçlü çocuk bedenler yaratmak için kas güçlendirici ilaçlar kullanmanın faydalı olacağından söz edilmiştir. 1936 tarihli dergiye göre, mükemmel çocuk bedenlerini inşa etmek, artık eğitim, tıp alanlarının işi olarak görülmüştür. Derginin bu sayısında kas yapısına, anatomiye olan ilgi artmış ve eğitim ve tıp alanları ortak bir amaca hizmet etmişlerdir: Geleceğin askerleri olan dik duruşlu, güçlü çocuk bedenleri yaratmak.

Şekil ve krokiler göstermek suretile fena durmanın nelere sebebiyet vereceği gösterilmeli böylece çocuklar kamburlaşmış bir sırta, birbirinden farklı omuzlara mani olan terbiye bedeniye dersinin de lüzumunu hissedecek ve onu sevecekler. Bazı çocuklar, kemikleri kuvvetlensin diye doktor ilâcı kullanırlar. Bir zamanlar çocuklara (glycerophosphate) yedirmek moda olmuştu. Böyle bazı gıdalar kemikler için faydalıdır. Çünkü çocukluk zamanında kemikler daha tamamen teşekkül etmiş olmadıklarından bunları beslemek istifade temin eder. (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 277)

Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında sağlık alt başlığı altında topladığımız konuların çoğu zaman hijyen, spor gibi konularla iç içe geçtiğini ve bu konuların birbirinden farklı birtakım özelliklere sahip olmakla birlikte birbirleriyle iç içe geçmiş, ortak amaca hizmet ettiğini belirtmiştik. Bu ortak amaç ise; ulus- devlet inşası, her an savaşmaya hazır güçlü asker bedenler yetiştirmek ve modernleşme- medenileşme fikridir. Öğretmen Sesi Dergisi (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref, 1937, s. 185) sayısında öğrencilere okutulması için ele alınan “Kemiklerin hıfzıssıhhası” ders başlığı altında hem sağlık hem spor konularından söz edilmiştir. Bu başlık altında, öğretmenlerden, çocuklara kemiklerini güçlendirmeleri için kemikli gıdalar yemeleri, süt içmeleri, dik oturmaları ve jimnastik yapmaları gibi konuları öğütlemeleri istenmiştir. Çocuk bedenlerin, jimnastik gibi sporlarla daima dik, güçlü tutulması gerektiği ve bedenin gerginliğini bozduğu, ona zarar verdiği için ispirotolu içkilerden uzak durulması gerektiği ele alınmıştır. Çocuk bedenlerine olan ilginin yoğun olduğu bu dönemde içki, düşman olarak görülmüştür.

Derginin 1937 sayılarında milli eğitimde, salgın hastalıklar için öğrencilere aldırılan tedbir ve bilgilendirme artmıştır. Salgın hastalıklarla mücadele konusu, derginin 1937 tarihli sayılarından itibaren “Mektep Çocuğunun Sıhhati” başlığı altında uzun uzun ele alınmıştır. Dergide, okullarda salgın hastalıkların tespit edilerek hasta çocukların diğer çocuklardan ayrılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Öğretmen Sesi Dergisi (Aydınlık Basımevi, 1937, s. 592) tarihli sayısında, ilk defa, çocukları hastalıklardan korumak fikri ele alınmıştır. Öğrencileri “aşılama”nın salgın hastalıklardan korunmak için önemli bir yöntem olduğu üzerinde durulmuştur. Derginin ilgili sayısında, binlerce çocuğun aşılandığından söz edilmiştir. Sağırılık, kulak iltihaplanmaları ve boğaz ağrılarına dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durulmuş ve difteri hastalığına değinilmiştir. Dergide, salgın hastalıklarla mücadele yollarından birinin mektepleri kapatmak olduğu ancak bu yöntemin doğru olmadığı üzerinde durulmuştur. Bu dö-

nemlerde mektepleri kapatmaktan ziyade, “(...) Salgın hastalık zamanlarında mektep doktorunun çocukları muayene edip hasta olanları anlaması ve ona göre tedavi etmesi çok mühimdir.” (Aydınlık Basımevi, 1937, s. 592) Salgın hastalıklarla mücadelede, sınıfı havalandırmanın önemi üzerinde durulmuştur.

Derginin 1937 sayılarında insan bedenine, beslenmesine olan ilgi artmıştır. Fazla yemek yiyen kişiler için eleştirel söylemlere yer verilmiş, ayrıştırma yapılmıştır. İçki tüketene ve sarhoşa ve sporu kararında yapmayana öfke vardır. Sporun, hareketin fazlası zarar olarak görülmüştür.

1937’ler verem hastalığı ile mücadelenin yoğun olduğu yıllardır. Derginin 1 Aralık 1937 sayısında veremden korunma yolları ele alınmıştır. Bu yıllarda hastalık sadece hastalık değil, aynı zamanda alkol gibi istenmeyen, toplumsal olarak “pis” kabul edilen şeylerin kullanılması, tüketilmesi sonucunda oluşan, ortaya çıkan bir şey olarak görülmektedir. Dolayısıyla hastalık hem biyolojik olarak -mikroplar vs yolları ile bulaşan- hem de toplumsal olarak “kötü” kabul edilenin yapılması sonucunda oluşan bir şey olarak görülmektedir. Bu anlamda hastalık, hem biyolojik hem de toplumsal anlamlara gelmektedir.

Veremden nasıl korunmalı? a. Verem çok defalar zayıf ve yıpranmış vücutlarda olur. Vücudü kuvvetten düşüren ve zayıflatan bütün âmiller vereme yer hazırlarlar. Bu nokta üzerinde durmalıdır. Fazla yorgunluk (sürmenaj), uykusuzluk, neşvünema krizleri ve içki vereme yol açan araçlardır. b. Basillerin intişarına mâni olmak; tozla mücadele etmek lâzımdır: Islak süpürme; perdeler ve pervazlardaki tehlikeler. Yollarda toza maruz kalmış maddelerden yapılan yemekleri iyi pişirmek. Bebeklere verilecek sütlerin takimi. Nihayet, ziyanın, temiz havanın mikropları öldürme ve uzviyeti kuvvetlendirmek hususundaki rolleri. c. Son zamanlarda keşfolunan aşılar sayesinde yeni doğan çocukları veremden koruyabiliyoruz. Aşı hakkında birkaç söz söylenir. Aşı, herhangi bir hastalığa karşı az veya çok bir zaman vücudün muafiyet kazanması için yapılan iştir. (...) Veremle mücadele, aynı zamanda, pis ve gayri sıhhi evlerle ve içki ile mücadele demektir. (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref, 1937, s. 157-158)

Erken Cumhuriyet yılları milli eğitim yayını olan Öğretmen Sesi Dergisi’nde 1937’lerde başlayan ve dergide öğrencilere anlatılması için konu başlığı olarak ele alınan alkol karışıklığı konusu 1938’lerde de ele alınmaya devam edilmiştir. Bu dönemde dergide “Deveran Hıfzıssıhhası” konu başlığı altında vücutta kanın serbestçe

hareket etmesinin öneminden, kanın serbestçe dolaşmasını engelleyecek sıkı korseler, jartiyerler, kemerlerin kullanılmaması gerektiğinden söz edilmiştir. Fazla yorulmamak şartı ile çalışmak, egzersiz yapmak, jimnastik yapmak ve yol yürümenin vücut içinde kan dolaşımını daha iyi sağlayacağından çocuklara önerilmiştir. Derginin 1938 yılları sayılarında hareket etmenin gerekliliği, derginin diğer sayılarına göre daha fazla üzerinde durulan konular arasına girmiştir. Bunda 1938 yılında kabul edilen Beden Terbiyesi Kanunu'nun büyük etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Alkol ve tütün kullanımı ise, “zararlı” olarak çocuklara anlatılmaya devam eden konular arasındadır. “(...) Alkol damarları gevşetir, gevşeyen damarlar kanı taşıyamaz hale gelir, kalp vazifesini göremez onun için fazla içmemelidir. Tütün kalbin zehridir, tütün kalp adalelerinin liflerini öldürür.” (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref, 1938, s. 239)

Çocuk bedenlerinin sağlıklılaştırılmasına yönelik dergi üzerinden sürdürülen politika, derginin bazı sayılarında çocuklara piyesler üzerinden aktarılmıştır. Derginin 1938 sayılarında çocuklara fazla yemek yemenin zararlarından bahsedilmiştir. Bu konu derginin 1938 sayılarında göze çarpan, altı çokça çizilerek öğrencilere aktarılan konular arasındadır. Derginin 1938, 1 Şubat sayısında bu konu “Oburluk” (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref, 1938, s. 279) isimli tek perdelik bir piyes üzerinden ele alınmış ve bu piyeste “fazla yemek yiyen” bir çocuk eleştirilmiştir.

Dönemin sağlıklaştırma politikası, diş sağlığıyla da ilgilenmeyi gerekli kılmıştır. Dergide “Yediklerimizi Nasıl Hazmediyoruz?” Konu başlıkları altında dişlerin bakımının nasıl yapılması gerektiği uzun uzun ele alınan konular arasındadır. Hazım sistemini koruyabilmek için az yemek yenmesi gerektiği, oburluktan kaçınılması ve ispirtolu içkilerden uzak durulması konuları dergide ele alınmıştır. Okullarda çocuklara, diş fırçalama yöntemi uygulamalı ders olarak tatbik edilmiş, çocuklara dişleri sabah akşam fırçalamanın öneminden söz edilmiştir. Diş sağlığı ile ilgili olan, TC. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti sağlık propagandası neşriyatında olan levha, mekteplere sokulmuş ve dergide basılmıştır. Tüm bu uygulamaların, okullarda “ders” olarak öğrencilere aktarılması ile, erken Cumhuriyet'in arzulanan yeni toplum, yeni vatandaş imgesi yaratılmak istenmiştir.

Derginin 1938 tarihli sayılarında, “Beden Terbiyesi” derslerinde, çocukların nefeslerinin belirli aralıklarla ölçülmesi gerektiği ele alınmıştır. Böylelikle ciğerleri kuvvetli olan çocuk ile zayıf olan çocuk tesbit edilmesi tasarlanmıştır (Matbaai Ebuzziya, Nuruosmaniye, Şeref, 1938, s. 403). Bu sayede “sağlıklı olan” çocuk ile “sağlıksız olan” arasında ayırıştırma yapılmıştır. Sabahları çocuklara derin nefes aldırarak egzersiz yaptırılmasının öneminden söz edilmiştir. Aynı zamanda çocukların göz sağlığı, dergi sayılarında “Gözün Hıfzıssıhhası” başlığı altında sık sık ele alınan önemli konular arasındadır. Sınıfta bulunan çocukların gözlerinin öğretmenler tarafından sık sık kontrol ettirilmesi gerektiği ve öğretmenlerden gözleri “normal olan” ile “normal olmayan” öğrencilerin saptanması istenmiştir. Nezle, beyin nezlesi gibi birtakım hastalıklardan korunma yollarının anlatılması, dergide öğretmenlere verilen görevler arasındadır. 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930)’nun etkisinin, derginin tüm 1930’lu sayılarında olmasıyla birlikte, 1938’li yıllardan itibaren “genç nesli sağlıklılaştırmak” fikrinin etkisi ve vurgusunun arttığını söylemek mümkündür.

Erken Cumhuriyet yılları milli eğitim sisteminde öğrencilere okutulan “Beden Terbiyesi” dersinin konularından birisi olan sağlık- genç nüfusu sağlıklılaştırma konusu, sadece biyolojik anlamıyla değil, aynı zamanda toplumsal birtakım anlamlara da denk düşmektedir. “Beden Terbiyesi” derslerinde yaptırılan egzersizler aracılığıyla, ileride asker olacak olan çocuk nüfusun sağlıklılaştırılması istenmektedir. Ancak tahayyül edilen bu çocuk nüfusunun sağlıklılaştırılması politikası tek başına yeterli görülmemekte; geleceğin askerleri olan bu genç nüfusun aynı zamanda yaşam şekli olarak bedenlen sağlıklı ve elastik olması beklenmektedir. Bu sebeple “Beden Terbiyesi” derslerinin konu olarak içinde barındırdığı sağlık- sağlıklılaştırma konusu sadece biyolojik anlam taşımamakta, modern bedenlerin birer yaşam şekli olarak dönüştürülüp değiştirilmesi anlamına da gelmektedir. Cumhuriyet’in bu modern bedenleri, yaşam pratiği ve vatani görevi itibari ile bedenine ve dolayısıyla sağlığına, temizliğine dikkat eder, her sabah birtakım egzersizler yaparak güne başlar, beslenmesine ve az yemek yemeğe dikkat eder, diş bakımı ve temizliğine özen gösterir, her sabah ve akşam dişlerini muntazam fırçalar, egzersizlerle gerginleştirdiği “mükemmel” bedenlerini gerektiğinde ulusun hizmetine gözü kapalı sunar.

Dergide, “İlk Devrede Hayat Bilgisi Ders Örneği SIHHAT PROJESİ” başlığı altında İngiliz ilk okullarından birinde tatbik edilen “sıhhat haftası”ndan söz edilmiştir. Çocuklara aktarılan bu projede, “Beden Terbiyesi” ana başlığı altında sağlık ve temizlik alt konularının birlikte ele alındığını söyleyebiliriz. İngiliz okulunda öğrencilerin sağlık ve temizlik kurallarını bir yaşam şekli olarak uygulaması amaçlanmıştır. Sıhhat haftasında asıl amaç, toplumsal bir kültür yaratmak, toplumsal davranış biçimleri oluşturmaktır:

İngiliz ilk mekteplerinden birinde öğretmen ve annelerin yardımı ile sıhhat haftası yapılmıştır. Bu hafta zarfında verilen müsamereler ve konferansların çocuklara pek büyük tesiri dokunduğu anlaşılmıştır.

1. Vücut sıhhati:

Her gün eller, dişler, tırnaklar ve saçlar muayene edilip temiz çocuklara mükâfat verildi. Mektepte tırnak, el ve diş fırçaları, yüz havluları, mendiller satıldı.

Sınıf bir ev haline sokuldu. Netice itibarile çocuklara ellerini yıkamayı ihbar etmek mecburiyeti gittikçe eksildi. Her çocuk tendürüst ve toplu olmaya gayret etti. Duvarlara resimler asılıp resimlerin altına çocukları temizliğe teşvik edecek cümleler yazıldı. Meselâ:

I. Kuşlar bile kendilerini yıkarlar.

II. Yaprakların, yıkanmak için yağmura ihtiyaçları vardır.

III. Kedi yavruları, kendi kendilerini yıkarlar.

IV. Köpek yavruları yıkanır.

Büyük çocuklara üzeri cuma, cumartesi, pazar gibi haftanın günleri yazılı olan havlular yaptılar. Her çocuk bir havluyu bir gün kullanıp kirliye attı. Çocuk annelerinden müteşekkil bir cemiyet bu havluların yıkanmasını üzerine aldı.

(...)

III. Bizim için çalışan insanlar:

Çocuklar, klinik ve hastahanelere götürüldüler.

V. Süt:

(...) Bir müddet çocukların gıdalarına süt ilave ettikten sonra neticeyi anlayabilmek için çocuklar, teker, teker tartıldılar. Muhtelif fasılalarla çocukların boyları ölçüldü.

V. Temiz hava:

Muntazam açık hava egzersizleri esnasında temiz havanın faydaları anlatıldı. (...)

IX. Elbiseler:

Elbiselerin vücudun teneffüs etmesine mâni olacak derecede sıkı olmalarının zararları ve bazı kumaşların diğerlerinden daha ucuz olmalarına rağmen daha fazla ısıtıcı olması görüldü. (...) Bu suretle mektepte temizlik sıhhat konuşulurken birçok başka faaliyetlere de yol açılmış oldu. (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref, 1938, s. 496-497)

Öğretmen Sesi Dergisi 1939 tarihli sayıları, hastalıkların temel sebebinin “mikrop- lar”dan kaynaklandığını ileri sürmesi ve “mikroplarla mücadele” yolları üzerinde titizlikle durması sebebiyle göze çarpmaktadır. Bu dönem dergi sayılarında “sinek- lerle mücadele”, “bitle mücadele” konuları üzerinde çok fazla durulmuştur. Ev kadı- nı, evi sineklerden koruyacak kişi olarak kabul edilmiştir. Sinek ve bitle mücadele konusu, sağlık ile ilgili olmakla birlikte aynı zamanda mutfak ve hijyen konuları ile ilgilidir ve bu konu milli eğitimde çocuklara piyesler eşliğinde anlatılmıştır. Mutfak- ların sineklerden arındırılması, sineklerden arındırılmış alanların “hijyenik” kabul edilmesi ve bu görevin Cumhuriyet’in ev kadınlarına verilmesi durumu söz konusu- dur. Bu sebeple sinek ve bitle mücadele konularının 1939’ların önemli bir sorunu olduğunu söylemek mümkündür. Milli eğitim, bu sorunla mücadele etme alanların- dan biri olarak görülmüş ve okullarda bu konu bazı piyeslerle ele alınmıştır. “Sinek- ler” isimli piyes buna örnek olarak verilebilir. Bu piyes, dört sineğin bir eve girme- siyle başlamış ve “Sinekle savaş Kurumu Azalarından” iki kişinin sineklerden ko- runmak amacıyla yaptığı açıklamalarla sona ermiştir. Piyeste, ev içinde sağlığın bir alt başlığı olarak hijyenden –çünkü tezin ileri sürdüğü fikre göre sağlık kavramı, içinde hijyen alt başlığını barındırmaktadır- sorumlu olan kişi kadın, yani anne olarak belirlenmiştir ve mutfakta yemeklerin üzerini kapatmayan kadın, sağlığı ve hijyeni koruyamadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir: “Birinci sinek- Aman, ne savsak insanlar! Hiçbir ev kadını böyle şeyleri ihmal eder mi?” (Tunaboğlu Z. , 1939, s. 277-279)

1 Mayıs 1936 tarihli Öğretmen Sesi Dergisi’nde zatürre, tifo hastalıklarından söz edilmiştir. Aynı zamanda sineklerin mikropları taşıdıklarından ve verem, kolera, tifo, difteri gibi hastalıkları yaydıklarından söz edilmiştir. Bu dönemde sineklerle ve bula- şıcı hastalıklarla mücadele söz konusudur.

Sinekler evimizdeki her şeyi kirletirler. Kokmuş, kirli yerlere konarlar. Oradan en temiz yi- yeceğimize gelir konarlar. Bu suretle mikropları taşırlar. Verem, Kolera, Tifo, Difteri, veba gibi hastalıkları tirişin, tenya gibi bağırsakta yapışanların yumurtalarını hortumları, ayakları ve pislikleriyle taşırlar. Bunun için sinekleri yok etmek lazımdır. Bunun için çöplerimizi

açıklara atmamalı, gördüğümüz sineği öldürmeliyiz. Sinekleri öldürmek için sinek kaparları, fayda gibi püskürtülen ve sinekleri öldüren sular vardır. Fakat başlıcası sinekleri herkesin el-birliğiyle öldürmesi ve yumurta bırakmadan yok etmesi lazımdır. (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 271)

Derginin 1939 tarihli sayılarında mikroplu hastalıklardan, mikropların vücuda nasıl gireceğinden, ağız, deri ve barsak mikroplarından, kuduz hastalığını meydana getiren mikroptan söz edilmiştir. Hastalıkların ana kaynağı mikrop olarak ele alınmıştır. Bu dönemde de milli eğitimin çocukların diş sağlığına olan ilgisi devam etmiştir:

Diş bakımı için altı şart vardır.

- 1- Her gün bir bardak süt içmek
- 2- Meyva suyu içmek veya bol meyva yemek.
- 3- Güneş banyosu yapmak yahut balık yağı içmek.
- 4- Fazla şeker yemekten çekinmek.
- 5- Günde üç defa dişleri yıkamak
- 6- Altı ayda bir diş doktoruna muayene ettirmek. (Aydınlık Basımevi, 1939, s. 244)

Derginin aynı tarihli sayılarında, “Dördüncü Sınıfta Tabiyat Bilgisi” (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 316) konu başlığı altında, diş bakımından, dişlerin her yemekten sonra fırçalanması gerektiğinden söz edilmiştir. Yemek saatlerinin düzenli olmasından, 4 saat aralıklarla yemek yenmesinden, yemek yerken fazla sıvı tüketilmemesinden, yemek yerken gıdaları fazlaca çiğnemek gerektiğinden, her yemekten evvel ellerin yıkanması gerektiğinden, sofraların temiz olmasından, tabaklar ve bardakların temiz yıkanmasından, temiz gıdaların tüketilmesinden söz edilmiştir. 1939’larda hem dönemin salgın hastalıklarıyla mücadele edilmeye devam edilmiş hem de Cumhuriyet’in yeni toplumsal modern yaşam biçimi oluşturulmak istenmiştir. Bu sebeple “sofraların temizliği” veya “yemek yemeden önce ellerin yıkanması” konusundaki temizlik sadece sağlık- tıp veya sadece temizlikle ilgili değil; aynı zamanda yeni bir toplumsal değişimin yaşanması ve adab-ı muaşeret kurallarının oluşturulmasıyla ilgilidir.

Öğretmen Sesi Dergisi’nin 15 Ekim ve 1 Haziran 1939 sayılarında, ilk defa, “akıl hıfzıssıhhası” isimli bir konu ele alınmıştır. Dönemin milli eğitim sistemi, bu konu ile birlikte, eski eğitim sistemi ile yeni eğitim sistemi arasına keskin bir çizgi çekerek Cumhuriyet’ten önceki eğitim sisteminin akıl hıfzıssıhhası, bir diğer ismiyle akıl

sağlığı konusuna önem vermediğini ileri sürmüştür. Akıl hıfzıssıhhası, çocuğun psikolojik sağlığını da milli eğitimin içine dahil eden bir konudur ve dolayısıyla bu dönemde çocuk psikolojisine olan ilgi artmıştır.

Akıl Hıfzıssıhhası Milli Komisyonu akıl bozuklukları etrafında bir çok tetkikler yapmış, bunların coğrafi mevkilerini tesbit etmiş ve akıl hastalığına musap olanları tedavi için tedbirler almıştır. (...) 1922 de Milli Komisyon çocuklar için psikolojik klinikler açtı, okullarda psikolojik servisler tesis etti. (...) (Güven Basımevi, 1939, s. 4)

Ruh sağlığı konusunun okullara girmesi ile birlikte, Öğretmen Sesi Dergisi'nde 1939'lara kadar yapılmış olan "hastalık" tanımlamasında anlam genişlemesi yaşanmıştır. Dergide artık hastalığın sadece biyolojik değil, psikolojik boyutu da ele alınmaya başlanmıştır. Hastalık artık sadece biyolojik değil; ruhsal, psikolojik kökenlidir. Salgın hastalık gibi etkenlerin yanında artık endişe ve korku birer hastalık sebebi olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Bu dönemde vücut hıfzıssıhhası ile akıl hıfzıssıhhası, diğer ismiyle "beden terbiyesi" ile "akıl terbiyesi", birbirinden ayrılmaz olarak ele alınmaya başlanmıştır ve milli eğitim artık, çocukların sadece bedenlerinin terbiye edilmesi ile değil, aynı zamanda "akıllarının" terbiye edilmesi ile de ilgilenmek zorundadır. Buradaki "akıl" kelimesi dergide, hislerin/duyguların/ahlakın terbiye edilmesi olarak ele alınmıştır.

Eski terbiye şimdiye kadar hep çocuğun dimağı üzerinde uğraşmış, onun şahsiyetine kıymet vermemiştir. Halbuki insanlar zekâlarından ziyade hislerinin tesirleri altında yaşarlar. Bu böyle olunca okulun vazifesi çocuğun yalnızca kafasını inkişaf ettirmek değil, aynı zamanda onun hislerini de terbiye etmektir. Okul bu işle uğraşırken, şüphesiz, bir takım ruh bozukluklarıyla karşılaşması gayet tabiidir. (...) (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 512)

Milli eğitimde ele alınan "hastalık" kavramının anlamında yaşanan genişlemeyle birlikte okul artık "normal- anormal", "ahlaklı olan- olmayan" ayrıştırmasının yapıldığı bir kurum olmuştur. Okul, çocukların psikolojisiyle ilgilenmeye başlarken aynı zamanda çocukları psikolojik, ahlak açıdan da değiştirmeye/ dönüştürmeye müsait olan bir alan haline gelmiştir. Psikolojinin, okul müfredatına dahil olmasıyla birlikte okul ve okulun dönemin siyasi partisi ile paralel sürdürdüğü politikası, çocuk üzerindeki etki alanını ve nüfuzunu genişletmiştir. Çocuk artık, ruh sağlığının "normal"

olarak nitelendirilebilmesi için, “1) kendileriyle münasebette bulunduğu insanlarla ; 2) otoritelerle ; 3) kendi kabiliyetinin derecesile” (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 512) iyi bir anlaşma içinde olmak zorundadır.

Öğretmen Sesi Dergisi’nin 1939 tarihli sayılarında, “aile”, “akraba”, “birlik/ beraberlik” kavramlarına yapılan vurgu artmıştır. Derginin ilgili sayılarında “Evimiz ve Ailemiz” konu başlıkları altında, ailenin önemi, aile fertlerinin vazife ve ödevleri üzerinde durulmuştur. Bu dönemde, “annemiz mutfakta”, “babamızın işleri” gibi başlıklarla oluşturulması arzulanan “Türk çekirdek aile yapısı”, derginin diğer sayılarına göre, daha fazla altı çizilen konular arasında olmuştur. 1939’ların dergi sayılarında sağlık, “yuva kurmak” için gerekli görülen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde nüfusun sağlıklılaştırılmasının yanında, nüfus sayısının artırılması politikası da sürdürülmüştür. Nüfusun sağlıklılaştırılması, nüfus sayısını arttırmak ve nüfusun ekonomik üretim içine girmesi 1939’ların politikası olmuştur. Derginin 1939 tarihli sayılarında bu üç konuya yapılan vurgu oldukça fazladır. 15 Ekim 1939 tarihli dergide, “gürbüz” olarak nitelenen bir çocuğun sinek ısırmasıyla sıtma hastalığına yakalanması, çalışamaması ve aile kurmaması konusu görsellerle desteklenerek ele alınmıştır. Sivrisineklerin üremesini durdurmak için su birikintilerini kapatmak, geceleri cibinlikle uyumak, pencere ve kapılara sineklerin içeriye girmemesi için tel koymak, sıtma mücadele dispanserinden gerekli ilaçları almak dergide öğütlenen konular arasındadır. Ancak bu öğütleri uygulayan kişiler sıtma hastalığından kurtulacak, dergide bu kişiler “erkek” olarak resmedilmiştir, sağlığına ve yuvaya kavuşacaklardır. Derginin 37- 89 sayılı ek nüshasında görselle belirtildiği gibi, sağlıklı olmak ve aile kurmak, özellikle “erkeklerle” verilmiş bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivrisineklerin sebep olduğu hastalıklar arasında sıtma, malarya hastalıkları sayılmış ve çoğu mide hastalığının (Güven Basımevi, 1939, s. ek nüsha)²⁵ “temiz olmamaktan” ve “mikroplardan” kaynaklandığı ele alınmıştır.

Salgın hastalıklardan kurtulma ve korunma yöntemleri, derginin 1940 tarihli sayılarında da ele alınmaya ve çocuklara ders olarak okutulmaya devam etmiştir. Derginin 1940’lı sayılarında hastalıklardan korunmak için çocuklara düşen “görevler” üzerin-

²⁵ 15 Ekim 1939 sayılı Öğretmen Sesi Dergisi’nde mide hastalıkları arasında; hava yutmak, hazımsızlık, mide humması, eritme güçlüğü, sürgün, barsak veremi, basur memeleri, kara humma (tifo), parati-foid humması, kolera, kanlı basur hastalıkları sıralanmıştır.

de durulmuş ve “sağlıklı” ve “sağlıksız” ayrımı belirgin olarak ele alınmaya başlanmıştır. Hastalıkların “bulaşıcılığı” ilk defa 1940’lı dergi sayılarında ayırım yaratıcı şekilde kullanılmıştır. Bu dönem dergi sayılarında, tıbbi ilaca verilen önemin artmış ve tıp bilimi kendini daha fazla göstermiştir. Çocuklar, ilaçlar ve ilaçların hangi hastalıklarda ne kadar dozda kullanılması gerektiği bilgisiyle eğitilmiştir. Dergide, “hasta olan”ın karantinaya alınarak “sağlıklı olan” ve özellikle çocuklardan uzak tutulması fikri hakimdir. Derginin 1940’lı sayılarında “hastalık” artık, ayırıştırıcı, karantinaya alınması gereken bir şey olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Evdeki hastalara nasıl bakmalıyız? (...) Hastalık bulaşıcı ise çocuklar içeri alınmamalı. (...) Hasta odası süpürülmemeli, ıslak bir bezle tozlar toplanmalıdır. Odadan çıkan süprüntü yakılmalıdır. Hastaya bakan, dışarı çıkarken önlük veya gömleğini hastanın odasında bırakmalı ve dışarda ellerini sabunla yıkadıktan sonra ona buna değmelidir.”

Eğer hastanın hastalığı bulaşıcı ise çocuklar kabil olduğu kadar hasta odasına girmemeli ve hasta ile temas etmemelidirler. Şayet hastanın bir yerine değmek zorunda kalırlarsa derhal ellerini güzelce sabunla yıkamalıdır. (...) (Güven Basımevi, 1940, s. 140)

Derginin 1940’lı sayılarında, verem hastalarına jimnastik yaptırılması gerektiği ele alınmıştır. Sağlığı korumak, artık her çocuğun her insanın görevidir.

Hastalığa tutulmamanın çareleri: Vücudu kuvvetli tutmak. Hasta kimselere ait eşyaları ellememek. Bunlara sürünmemek. Öksüren ve aksıran kimselerden sakınmak. Odaları iyi havalandırmak. (...) Çocuklar başka birinin kalemini ağızlarına sokmamalı. Başkalarının ellediği şeker ve yemekten almamalıdır. Kirli bir banyoda yıkanmak, hastanın terkettiği yatakta yatmak, ve onun ellediği eşyayı kullanmak, başkalarının kullandığı bir havluyu kullanmak tehlikelidir. (Güven Basımevi, 1940, s. 141)

İlgili sayıda karşımıza, çocuklar için tehlikeli olarak görülen iki kavram çıkmaktadır: “Hasta olan” ve “başkaları”. Çocukların, sağlıklı olması için sadece “hasta olan”dan değil, “başkaları- tanınmayan”dan da uzak durması gerekir. Hastalık, “hasta” olan ve “başkaları” ile temas kuranların yakalandığı bir şey olarak ele alınmıştır.

1944 tarihli Öğretmen Sesi Dergisi’nde “sağlık” kavramı, içine birçok farklı anlamı da dahil etmiş ve sıtma hastalığına karşı devlet önlem olarak ücretsiz ilaç dağıtımında bulunmuştur:

Gençliğimizin ve Sağlığımızın Devamı

(...)

5- Semlenme sebepleri: Beden temizliğine dikkat etmemek, sıhhate zararlı yiyeceklerle beslenme, ihtiyaca yetişmeyecek kadar az nefes alma, kapalı yerlerde işsiz, güçsüz yaşama ve beden mümaresesi noksanı ki beden içinin kirlenmesine sebep olur ; alkol iptilâsı ; frengi, hususiyle peklilik nihayet bütün entanî hastalıklar. Öfke, kin, kıskançlık, korku, (...), sıkıntı ve ahlâki kusurlar.

6- İç guddelerimiz ve ödevleri:

Derekiye: Boynun ön tarafındadır. Fikre çabukluk veren umumî olarak beden beslenmesinde mühim bir tesir yapan guddedir. Bu gudde; işini normal bir surette yaparsa insanı sıhhatli, adeleli, çevik, atik, düzenli ve duygulu bir halde iyi ve müsavi bir huyda bulundurur. (...)

(Tan Matbaası, 1944, s. 3)

3.2. Öğretmen Sesi Dergisi'nde Spor ve Askerlik

Çalışmada ele alınan “Beden Terbiyesi”, 1930’larda ilkokullarda verilen derslerden birisini oluşturmaktadır. Erken Cumhuriyet yıllarında “Beden Terbiyesi”, günümüzün spor dersidir hemen hemen ancak bu ders sadece spor değildir. Bir uluslaşma sürecidir aynı zamanda ve modernleşme/ medenileşme gayesi taşımıştır. “Beden Terbiyesi” dersinde, jimnastik ve birtakım egzersizler üzerinden öğrencilerin “küçük” bedenlerinin güçlü, esnek ve savaşçı asker bedenlere dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Bu sebeple erken Cumhuriyet yıllarının “Beden Terbiyesi” dersinin, içinde barındırdığı “spor” konusu, özellikle “askerlik” konusu ile çok sıkı bir ilişki içindedir ve çalışmanın bu bölümünde spor konusu, askerlik konusu ile birlikte ele alınmıştır.

Spor derslerinde öğrencilere koşmak, sıçramak, tırmanmak, gittikçe yükselen merdivenlerde yürümek veya koşmak, yüksekte atlamak, nişan almak, sığması güç yerlere girip çıkmak gibi etkinlikler yaptırılmış ve emir- komuta sistemi öğretilmiştir. Öğrencilere yaptırılan bu spor dersleri Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında şekillerle uygulamalı olarak ele alınmıştır.

Öğretmen Sesi Dergisi’nde öğretmenler, Batı ülkelerinde milli eğitim alanında yaşanan gelişmelerden haberdar edilmiştir. Derginin (Aydınlık Basımevi, 1935, s. 179) tarihli sayısında, Faşist İtalya’da 1932- 1933 yılı içinde ele alınan eğitim planının, sadece ekonomik değil, ulusun terbiyesi ile ilgili hususları da barındırdığı duyurul-

muştur. İtalya’da 1935’lerde “Beden Terbiyesi”, yaşanan uluslaşma sürecini pekiştirmek ve “ulusu terbiye etmek” amacıyla kullanılmıştır.

Erken Cumhuriyet yılları 1936 yılı Öğretmen Sesi Dergisi’nde çocukların hareketli olması vurgulanmıştır. “Hareketli çocuk bedenleri”, Cumhuriyet dönemini Osmanlı’dan ayıran bir şey olarak ele alınmıştır. Cumhuriyet’le birlikte artık “hareketsizliğin düşmanı olan yavrular” (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 230) yetişmiştir. 1936 tarihli Öğretmen Sesi Dergi sayısında ise çocuklara jimnastik hareketlerinin eskiden beri askeri bir nizamda yaptırıldığını ve çocukların bedenlerinin yeterince serbest bırakılmadığı ele alınmıştır. Çocukların beden hareketlerini serbest bırakmaya müsaade etmeyen, “çocuğu koşmak, eğlenmek sıçramak haklarından mahrum ederek” (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 267) onu askeri nizama sokan bu jimnastik biçimi eleştirilmiştir. 1 Mayıs 1936 tarihli olan bu sayı, jimnastiğin askeri nizamının eleştirildiği nadir bir sayıdır. Bu dönemde, bir kültürün beden hareketleri ile gelecek nesle bırakılabileceği ele alınmıştır. Kültürün devamını sağlayan terbiyevi bir yöntem olarak görülmüştür. Beden ve beden bakımının öneminin öğrencilere anlatıldığı bir dönemdir.

Terbiyeyi en geniş manasile alırsak: bir kültür mirasını ideal bir şekle sokarak onu eski nesilden yeni nesle nakletmeğe diyoruz. Bu miraslar, dil anane, din, ilim ve çalışma metodları ile birçok yaşama tarzlarını ihtiva eder ki bu faaliyet içinde beden hareketlerinin kıymetini ilk elde görünüş ve vaziyet hususiyetlerini nesilden nesile nakletmek olur.”

Vücut güzelliğine hareket vasıtasile erişmenin nasıl mümkün olduğunu müteaddit misaller bize isbat etmiştir. İşte bu suretle bir nesilde elde ettiğimiz güzellikleri gene aynı vasıta olan beden hareketleriyle yeni nesle nakledebiliriz.”

Şunu unutmamak lâzımdır ki hayat mücadelesinde muvaffak olmak için lazım olan enerji, vücut mukavemetlerini ancak iyi bakılmış ve yükselmiş vücut kudretile elde etmek mümkündür. (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 267)

Erken Cumhuriyet yıllarında “Beden Terbiyesi” derslerinde öğrencilere yaptırılan hareketler oyun, spor ve jimnastik olarak ayrılmaktadır. 1 Mayıs 1936 tarihli Öğretmen Sesi Dergisi’nde bu üç grubun, oyun, spor ve jimnastiğin, beden terbiyesi için

ayrı ayrı işlev ve önemi vardır. “Beden Terbiyesi” dersi, öğrencilere oyunlar, spor ve jimnastik aracılığıyla verilmiştir. Dergide, “Beden Terbiyesi” dersinin milli eğitim müfredatına “zorunlu ders” olarak geçirildiği ele alınmıştır: “Bugün biz de bütün dünya ile beraber beden faaliyetlerinin kıymetini anlamış bulunduğumuzdan ilk mektep müfredatına, oyun, spor ve jimnastikleri beraberce mecburi kıldık (...)” (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 267)

Vücut hareketlerinin, dimağ faaliyetlerine yardım edebilmesi için muayyen ihtiyaçlara cevap vermesi şarttır. Her şeyden evvel şunu biliyoruz ki vücuda yarayabilmesi için kanın muayyen miktarda gıda ve oksijeni ihtiva etmesi lazımdır (...) (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 267)

Bu sayede dergide, “Beden Terbiyesi” konu olarak içine “gıda” konusunu da eklemiş olur ve “Beden Terbiyesi” dersi kapsamında olan oyun, spor ve jimnastik konularına “mutfak” konusu da dahil olur.

Aynı tarihli dergi üzerinden, okullarda “Beden Terbiyesi” dersi kapsamında öğrencilere uygulatılan jimnastiğin, ritmik ve hareket jimnastikleri ve vaziyet jimnastikleri olarak ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Dergide vaziyet jimnastiklerinin eskiden kullanılan jimnastik türü olduğu ve ritmik ve hareket jimnastiklerinin ise yeni jimnastik türü olduğu ele alınmıştır. Yeni jimnastik türü, eski olarak addedilen vaziyet jimnastik türüne göre “hareket” barındırmaktadır. Çalışmada daha önce de ele aldığımız gibi, erken Cumhuriyet yıllarının Osmanlı dönemine göre “hareket- dinamik” barındırdığı ve erken Cumhuriyet döneminde bedenlerin, eski döneme göre daha serbest bir yapıda olduğu, Cumhuriyet’le birlikte serbest yapıya kavuştuğu Cumhuriyet yıllarının iddiaları arasındadır. Dolayısıyla “yeni” olarak kabul edilen “ritmik ve hareket jimnastikleri” içinde “hareket” barındırması sebebiyle, Cumhuriyet dönemini Osmanlı döneminden ayıran unsurlardan biridir.

1 Mayıs 1936 tarihli Öğretmen Sesi Dergisi’nde, yeni kabul edilen jimnastiğin, eski dönemlerde yapılan jimnastiğe nazaran daha hareketli olduğunu ve vücudu daha serbest kıldığını ele almıştır. Yeni dönem jimnastik hareketlerinde “dört ayak üzerinde yapılan tırmanma ve sürünmeler çok yer almıştır.” (Öğretmen Sesi Dergisi, 1936) Ancak tüm bunların yanında öğretmenlere, disiplin edici hareketlerin ihmal etmemeleri öğütlenmiştir. “Disiplin hareketleri çocukları dinlemeye dikkate ve muayyen

kumandalarla harekete alıştırır. Binaenaleyh bunlar çocuklara okul nizamını öğretirler.” (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 268) Öğretmenler çocuklara jimnastik hareketlerini birtakım komutlar üzerinden yaptırırlar, böylelikle hem çocuk bedenlerinin gerginlik ve dikliği sağlandığı hem de komut almayı öğrenerek disiplin kazandıkları ileri sürülmüştür.

II İnci Sınıf

Ünite: 23 Nisan Bayramı

I- Disiplin, Çeviklik ve Nefes Temrinleri (Dinlenme)

İkişer ikişer tabur halinde sahaya gelen çocuklar el ile tutulan muayyen bir ritm veya şarkı ile bir müddet yürütülür. Durduktan ve muayyen bir istikamete döndükten sonra “dikleş” kumandası verilir ve selamlanırlar. Günaydın:

23 Nisan bayramı ve faaliyeti çocuklara hatırlatılacak. Okulun süslenmesi (bir gün evvel) Akşama evinize gelip ertesi gün erkenden okula gitme ve resmi geçit faaliyeti.

2- Kolları kaldırarak, uzanarak ve gerinerek topuk kaldırma.” (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 268)

1936 yılında yayımlanmış olan dergi sayılarında, çocuklara bedenlerinin güçlendirilmesi için jimnastik hareketleri yaptırıldığı ele alınmıştır. Bu dönemde jimnastik, oldukça önemsenen bir konu olmuştur. Dergide jimnastik hareketlerinin, bayrak, asker gibi kavramlarla birlikte uygulatılması öğretmenlere iletilmiştir. 1936 yılının jimnastik hareketleri, kendisinin eski dönemlere göre daha serbest yapıda olduğunu iddia etmiş ancak bir yandan da öğrencileri askeri nizamla alıştırmıştır. Jimnastik, askerlik fikri üzerinden ders olarak anlatılmıştır ve “askerlik” fikrinin, geleceğin birer asker evladı olacak olan bugünün çocuklarında, dispozitif hale getirilmesi, içselleştirilmesi istenmiştir.

Vücudu daha kuvvetli çalıştıran tatbiki hareketler

1,2- Aman burada neler varmış. Her mektepten çocuklara, bayraklar, atlı polisler, gökyüzünde

tayyareler. (...)

2- Yüzü koyun yatış vaziyetinde kollar yanda gövdeyi germek. Tayyare işlemeye başlar. (Kuvvetli sırt hareketi) Dinlenme fasılalarıyla tekrar edilir. Bu esnada eller çenenin altına konur.

(...)

7- Minder veya yatakta takla atmak (karın hareketi)

(...)

Bitirme hareketleri

1- Çocuklar artık alanda iş bitti. Şimdi tabur olup şarkı ile askerler gibi yürüyerek caddelerden okula gideceğiz. (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 268-269)

Jimnastik derslerinin askerlik fikri ile iç içe ele alındığını derginin 1936 yılına ait başka bir sayısı üzerinden tekrar görmekteyiz. Aynı zamanda 1936 yılında jimnastik derslerinin, milliyetçi bir yapıya büründüğünü söylemek mümkündür:

Ankarada jimastik Şenlikler

Ders mevzuu: Askerlik Oyunu

Çocuklar bugün sizle askerlik oyunu oynayacağız. İster misiniz? ...

Düşman memleketimize girmiş çocuklar... biz onları memleketimize sokmak istemeyiz... değil mi? Öyle ise uzun adım atın, çabuk yetişip düşmanları öldürelim.

(Çocuklar tünel yaparlar)

Silahlarınızı elinize alın ve şöyle tutun. hah!..

Bakın şimdi önümüze çit çıktı, bunu atlayarak geçelim.

(...)

Çabuk çabuk atlayın. Ve derhal muntazam, düzgün adımlarla eşinizle yürüyün.

(...)

Bakın bir su var önümüzde, hem pek dar. Çabuk atlayarak geçelim. Çabuk olalım.

(...)

Çömelme vaziyetinde evvelâ yavaş, gittikçe hızlanarak yürünür.

Düşmana ateş edeceğiz. Benim gibi nişan alır, ateş.

(...)

Artık düşmanı öldürdük, geri dönelim. Ama başka yoldan. Bakın bir köprü var. Çok dar. Tek tek geçelim. Düşmemeğe dikkat edelim.

(...)

Şehire döndük. Sevinen insanlar gibi derin Efes alın. Kollarınızı sevinenler gibi açın. Oh.. deyin. (yayınevi sayfası eksik, 1936, s. 277)

Dergide, “Küçük Çocuklara Beden Terbiyesi” başlıkları altında, öğrencilere, yüksekten atlama, sıçrama, dönerek sıçrama, vücudu esnetme, gerginleştirme hareketlerinin yaptırıldığını görmekteyiz. Tek ayak üstünde durma, yükseğe zıplama oyunları ile öğrencilerde beden kontrol ve disiplinin sağlanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda “Beden Terbiyesi” derslerinde aklın ve bedenin birlikte terbiye edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. “Beden Terbiyesi” derslerindeki egzersizler hem vücuttaki fiziki bozukluklara hem de “ruhî inkişâfa ve atiklik, itimat, cesaret, azim, birlikte çalışma itimadı nefis gibi ahlâkî meziyetlerin inkişâfına yardım eder.” (Aydınlık Basımevi,

1936, s. 53) Bu durum, “Beden Terbiyesi” dersinin anlam, kapsam ve etki alanını genişletmiştir.

Öğretmen Sesi Dergisi 15 Nisan 1937 tarihli sayısında, “Yurt Bilgisi” konu başlığı altında derginin eski sayılarında da karşımıza çıkan “düşman” söylemi ve “askerlik” fikri daha belirgin olarak ele alınmıştır. Çocuk bedenlerini askeri anlamda disiplin etmek “Yurt Bilgisi” dersinin amaçlarından biri olarak dergide karşımıza çıkar. “Yurt Bilgisi” dersleri ile birtakım milli fikirlerin çocuklara öğretilmesi amaçlanmıştır.

Bu dersin gayesi çocuğa hak ve vazifelerini tanıtmak, içinde yaşadığı devletin teşkilâtını öğretmek, milli müesseselerimizin (fabrikalar, kara ve deniz nakliyatı, bankalar, cemiyetler) tetkikile iktisadî gücümüz hakkında bir fikir vermektir. Milli müesseselerimizi çocuklara öğretirken bunların niçin kurulduklarını, zayıf ve kuvvetli taraflarını ve nihayet ideal olarak almaları lâzım gelen durumu da anlatmalıdır. İctimaî teşkilâtın halk seviyesile de muvazi gittiğine işaret edilmeli, daha modern teşkilât için daha yüksek bir medeniyet seviyesine çıkmamız lâzım geldiği söylenmelidir. (...) Meselâ ders askerlik vazifesine aitse çocukların ailelerinden askere alınanlar olup olmadığı ve bunların kaç yaşlarında askere alındıklarına askerliklerini nerede ve ne kadar müddetle ve nasıl yaptıklarına dair sualler sorulur. Niçin askerlerin silâh taşıdıkları, talim yaptıkları hakkında çocuklar düşünceye sevk edilirler. Neticede vatanı düşmanlardan korumak için bütün milletin silâh kullanmağı ve muharebe etmeğı bilmesi lüzumuna varılır. (...) Mümkünse ders verilmeden önce çocuklarla bir kışla veya bir askerlik şubesi ziyaret edilir. Yahut askerlerin yaptıkları talimler çocuklara seyrettirilir. (...) Sınıfta askerliğe ait kanunlar ve talimatnamelerin çocuklar tarafından anlaşılması kabil ve öğretilmesi lüzumlu maddeleri okunup izah edilebilir.

(...)

Çocukları, kanunu saydıran, temizliğe ve tasarrufa uygun hareketlere alıştıran bir öğretmen yalnız mevzuu çocuklara öğretmiş değil onu bilfiil yaşatmış olduğu için vazifesini hakkile yaptığını iddia eder. (Aydınlık Basımevi, 1937, s. 483-484)

Dergi sayılarında “köy yatılı okulları”na sık sık değinilmiş ve bu okullarda uygulanan eğitim metod ve yöntemlerine çok önem verilmiştir. Köy okullarında “Beden Terbiyesi”, spor ve jimnastik dersleri aracılığıyla çocuklarda milli duygu ve düşüncelerin uyandırılması amaçlanmıştır ve bu amaç derginin sayılarında sık sık ele alınmış, köy okullarından beklenen bu gaye öğretmenlere hatırlatılmıştır. Bu okullarda “Beden Terbiyesi” dersi, çocukları askerliğe hazırlamak görevini görmüştür. Okullar ise askeri misyon üstlenmiştir. Dergide ele alınan İstanbul’da bulunan köy okullarının sayılarının arttırılması temenni edilmiştir.

İstanbul bölgesinde köy yatı mektepleri

(...) Milli duygulara gelince: Bu tip okullarda çocuklar her zaman öğretmenleriyle temas halindedirler. Bu itibarla, millî düşünceler daha kolay aşılabilir. Her sabah yapılacak bayram merasimi, millî şarkılar, eski ve yeni rejimi tanzim eden yurt köşeleri çocuklar üzerinde derin izler bırakır.

Diğer okullarda olduğu gibi burada da jimnastik derslerinde, çeviklik egzersizlerine çok önem verilmelidir.

Geçenlerde görüştüğümüz bir topçu binbaşı, genç köylü askerlerinin ağır hareketlerinden bahsederek, “bu beraetleri bütün manevra kabiliyetimizi sekteye uğratıyor. Harplerde bunu cezasını çok feci ödüyorlar” dedi.

Yarının erleri halinde göreceğimiz bugünün yavrularını, ilerde karşılaşacakları bu acı akibetten kurtarmak, bizim en önemli ödevlerimizden birini teşkil eder. (Aydınlık Basımevi, 1937, s. 63)

1937 tarihli dergi sayılarında “tembel” ve “obur” olan çocuğa karşı öfke duyulmuş, tek perdelik piyeslerle çocuklara tembellik ve oburluğun zararları anlatılmıştır. Ocak 1938 tarihinde çıkarılan Öğretmen Sesi Dergisi’nde çocukların boyları ve göğüs muhitlerinin ölçülmesini sağlayan not defterlerinin satışa sunulduğundan öğretmenler haberdar edilmiştir. “Jimnastik” dersi başlığı altında işlenen konularda çocuklara “atmak”, “taşımak”, “tırmanmak”, “atlamak”, “koşu”, “sürünme”, “sığması güç yerlere girip çıkmak” egzersizleri yaptırılmıştır. Aynı zamanda bu dönemde çocuk vücutlarının sağlamlığı ve beden ölçüleri önemsenen konular arasındadır. Derginin 1938 tarihli sayılarında “Türklük” vurgusunun arttığını görmekteyiz. Bu tarihte spor dersleri de dergide biçimsel daha belirgin olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Atmak:

Muhtelif boylarda top ve taş atma müsabakaları yapınız. Bir bastonu bir elle atıp diğer elle tutunuz.

Nişan atma:

Evvelâ taş sonra küçük toplarla ve en sonra küçük oklarla nişan alma talimleri yapınız. (...)

Tırmanma:

Çocukları ağaçlara ip ve tahta merdivenlere tırmanmaya alıştıranız. Bunları öğrendikten sonra düz sarıklara ve kalın halatlara tırmanmaya başlamalıdır.” (yayınevi sayfası eksik, 1938, s. 478)

1 Haziran 1938 tarihli dergide, “askerlik” fikri çocuklara oyunun bir parçası olarak sunulmuştur:

Fatmacık asker pastası pişirmiş:

Çocuklardan biri Fatmacık olur. Geriye kalanların yarısı pasta yarısı askerdir. Pastalar halka olup askerleri bu halka içerisine alırlar. Fatmacık pastanın etrafında dolaşarak nereden yemiye başlayacağını kararlaştırmaya çalışır. Nihayet bir tarafından yemiye karar verir. Fakat daha pastaya el sürer sürmez askerler onu kovalamaya başlarlar. Fatmacık duvara doğru koşar. (...) Duvara dokunmadan Fatmayı tutan bir daha oyunda Fatmacık olur. (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref S., 1938, s. 540)

Derginin 1938 yılı sayılarında belirginleşen “Türklük” fikri, 1939 yılı dergi sayılarında tekrar karşımıza çıkar. Bu dönemde “bedenin çevikliği”, “Türk bedeninin çevikliği”ne dönüşmüştür ve jimnastik dersleri bu amaca hizmet eder. Askerlik fikri ise 1939 yılında dergide belirgin bir konu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Çocuklara askerlik miti, askerliğin yüceliği anlatılmıştır. Çocuklar artık gerektiğinde vatani için canını feda eden geleceğin askerleri olarak görülmektedir. Dergide, “vatan için kendini feda etmek”, “seve seve ölmek” söylemleri mevcuttur. “Düşman” söylemi, 1939 yılı dergi sayılarında en keskin, belirgin halini almıştır. “Ödev” söylemi de bu dönem dergi sayılarında daha fazla vurgulanmıştır. Çocuklar artık gerektiğinde canını feda eden ve birtakım ödevleri yerine getirmekle yükümlü olan geleceğin askerleri olarak görülmektedir. Dergide çocuklara öğretmenler tarafından oynatılması için kaleme alınmış olan oyunlar, bu sayıdan itibaren, keskin bir şekilde askerlik fikri taşımaya başlamıştır. Askerler için “asil kan”, “benzersiz” gibi söylemler kullanılmıştır.

Küçük asker

Ben bir küçük askerim. Her gün talim ederim. Silahımı pek iyi kullanırım. Güzel nişan alırım. Attığımı vururum. Düşmanlardan korkum yok. Savaş günü bana düğün günü gibi gelir. Güle güle ölümlere koşarım. Düşmanları yurduma ayak attırmam. Onların saldırısına göğsüm çelik bir siperdir. Ben Türküm, benim için dönmek yoktur. İcabında açlığı, susuzluğa, yorgunluğa katlanmasını bilirim. Dedelerimin ayaklar altına düşürmedikleri askerlik onorunu da ima yüksekte tutmak en birinci ödevimdir.”

Aritmetik dersleri de bu dönemde askerlik fikri üzerinden anlatılmıştır.

Aritmetik ekzeyi

- 1- Kampa çıkan ağabeyim 15 liraya bir asker elbisesi yaptırdı. 2 liraya kayış aldı. Üç lira tozluklarına verdi. Bir liraya da şapka aldı. Acaba bütün masrafı ne kadardır?
- 2- Bir asker günde otuz kuruşluk yemek yerse haftada ve ayda ne yer?
- 3- Civarımızdaki askerler günde altı saat talim yapıyorlar. Şu halde günün kaçta kaçında talim yapmış oluyorlar? Haftada ne kadar talim yapmış oluyorlar?
- 4- Bir mavzer kurşunu elli paraya mal olursa yüz mavzer kurşunu ne tutar?
- 5- Bir askeri giydirmek için on lira masraf edildiğine göre bir manga askere ne kadar giyim masrafı yapılır?”

Asker

Dostuna dost, düşmanına

Aman vermez arslandır o !

Mehmetciğin damarında

Dolaşan âsil kandır o !

Bir benzeri var mı daha

Türk erinin bu ne mümkün,

Bak bir kere tunç yüzüne;

Er sözüne koca Türkün ! (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 408-409)

Derginin Kasım 1939 tarihli sayısında “Spor ve Oyunlar” (Güven Basımevi, 1939, s. 57) başlığı altında, öğrencilere okullarda oynatılan voleybol derslerinin önemi üzerinde durulmuş, voleybolun oyuncuyu yukarıya, önüne bakmaya mecbur kıldığından ve bedene çeviklik, gerginlik ve kıvraklık kattığından bahsedilmiştir. Güneş, temiz hava ve oyunun çocukları gürbüz yaptığından söz edilmiştir. 1939 yılında öğrencilere yaptırılan spor egzersizlerinin, çocuklarda “birlik beraberlik” hissini uyandırması amaçlanmıştır. Dergide “Spor ve oyunlar” başlığı altında aynı zamanda voleybol idmanlarının çocuklarda birlik duygusunu uyandırdığı ileri sürülmüştür (Güven Basımevi, 1939, s. 57). Voleybol gibi çocuklarda birlik ve beraberlik hissi uyandıracak farklı idmanların uygulatılması gerektiği ele alınmıştır. Oyun ve sporların çocuklara şahsiyet kazandırdığı ileri sürülmüştür.

Derginin (Güven Basımevi, 1940, s. 132-136) tarihli sayısında spor, “güçlü” olan ile “güçsüz” olan çocuğu karşılaştıracak yarışlar yapmak amacıyla kullanılmış, bir başka sayıda da (Güven Basımevi, 1940, s. 187-189) sigara ve içki kullanmadan,

daima spor ve jimnastik yaparak iyi ve kuvvetli gıdalar alarak vücudumuzu sağlamlaştırmaya çalışmanın bir “vazife” olduğundan söz edilmiştir.

1940 yıllarında çocuklara öğretilen “asker”, bedenlen çevik, güçlü ve esnek, aynı zamanda, 1930’lardaki “askerlik” fikrinden farklı olarak, ahlaki açıdan cesur, fedakar, terbiyeli ve karakter sahibidir.

Küçüklere Şiirler:

(Askerim)

Sınırları beklerim

Korku bilmez bir erim,

Öğünerek söylerim,

Asker oğlu askerim.

Yurda düşman salıncak

Borazanlar çalınca,

Süngü takar, koşarım;

Vazifemi yaparım.

Şahlanınca Türk eri,

Akar gider ileri,

Susturur siperleri;

Kanındaki özveri.

Kanım asker, Türk kanı

Korur cennet vatani,

Askerin armağanı;

Yurda fedadır canı.

Bayrağımın al rengi,

Diyor: Senindir yengi,

Savaşınca yenerim;

Asker oğlu askerim.

Yolum çetin olsa da,

Ölümlerle dolsa da,

Yine bakmaz giderim;

Asker oğlu askerim. (Tan Matbaası, 1944, s. 4)

3.3. Öğretmen Sesi Dergisi'nde "Müstakbel Vatandaşlık"

Öğretmen Sesi Dergisi, dönemin iktidarı olan Cumhuriyet Halk Partisi politikasının izini süren, bu politikayı Milli Eğitim ders müfredatının içine sokan, politik olanı ders olarak öğrencilere aktararak bu bilgilerin öğrencilerin günlük yaşamlarında birer davranış kuralı haline gelmesini, içselleşmesini ve çocuktan ailelere tesir etmesini amaçlayan bir dergidir. Dergi, çocuklarda bir tarihsel bir bilinç oluşturmayı hedeflenmiştir. Dönemin siyasi gelişmeleri, kurultayları, dergi sayılarında çocuklara ders olarak teker teker aktarılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin oluşturmayı hedeflediği "yeni vatandaş"ların nasıl olması, nasıl davranması, bedenlerine nasıl bakması, nelerden uzak durması ve hangi "ödev"lerini yerine getirmekle yükümlü olduğu bilgisini Milli eğitim üzerinden aktarmak amacı taşımıştır. Dergi bir nevi Cumhuriyet'in yeni modern vatandaşlık kılavuz kitabı niteliğindedir. Öğretmenler, Cumhuriyet Halk Partisi'nin "mümtaz liderleri" (Necmistikbal Matbaası, 1935, s. 1) olarak ele alınmış, memleketi kurtaracak kişiler olarak görülmüştür.

1926 tarihli İlköğretim Müfredat Programı (İlköğretim Müfredat Programı, 1930)'yla "Malumat- ı Vataniye" dersinin ismi "Yurt Bilgisi" olarak değiştirilmiştir. Bu program, Füsun Üstel'in ifadesiyle, "ilköğretimin yurttaş inşa sürecindeki rolünü vurgular." (Üstel, 2014, s. 131) Öğretmen Sesi Dergisi'nde "Yurt Bilgisi" başlıkları altında Türkçü- milliyetçi fikir ele alınmıştır. Bu başlıklar altında Cumhuriyet'in "askerlik" fikrinden çok söz edilmiştir.

1926 tarihli İlköğretim Müfredat Programı'nda yer alan "vatan ve millete intibak" ettirmek amacı, cumhuriyet kadrolarının okuldan bekledikleri sosyalizasyon hedefinin, başka bir anlatımla bireylerin inşa edilmek istenen yeni toplum projesine entegrasyonuna, dolayısıyla söz konusu projenin gerektirdiği norm ve değerlerin ve bu arada siyasal rolün (özellikle de görevler bağlamında) geleceğin yurttaşları tarafından içselleştirilmesine yöneliktir. Bu "intibak" ya da sosyalleşme, öğrenmeyi olduğu kadar koşullanmayı, uyum sağlamayı olduğu kadar içselleştirmeyi de öngörmektedir. Başka bir anlatımla izlenen yöntem -Weber'de yer alan bir ayırımdan hareket edilirse-, gönüllülük esasına dayalı bir cemaatsel sosyalizasyon değil, ama meşru iktidarın kurallarını ve egemenliğini zorlamasının ifadesi olan bir kurumsal sosyalizasyondur. (Üstel, 2014, s. 132)

15 Kasım 1935 tarihli Öğretmen Sesi Dergisi'nde "Yurt Bilgisi" başlığı altında, Türk bayrağını aşağılayan kimseye, vatana ihanet edene karşı duyulan öfkeden söz edil-

miştir. (Aydınlık Basımevi, 1935, s. 181). Dergi sayılarında, Batılı ülkelerde yaşanan milliyetçi akımların milli eğitim sistemi üzerindeki yansımalarının izi sürülmüştür. “Milan bir yurttaşlık anlayışının okul aracılığıyla yaygınlaştırılması” (Üstel, 2014, s. 136) durumu, Türkiye’de Almanya’da yaşanan sürece benzer olarak 1936 yılında “pansiyon okullar”ın açılmasıyla yaşanmıştır. Dönemin Genel Müfettişi Abidin Özmen tarafından kaleme alınan İkinci Kürt Raporu’nda konu şu şekilde özetlenmiştir:

Türk camiası içinde kaynaştırmak istediğimiz kimseleri Kürtçe yerine Türkçe ile konuşur hale getirmek icap eder. Bu söz götürmez bir gerçektir.

Bunun için, yemesi, köyünde köylüsünün, anasının, babasının yediğinden ayrılmak, yatağını basit tahta kerevetini kendilerine temin ettirmek suretiyle devşirme ile köy çocuklarını alıp yatılı mektepler kurmak icap eder.

Bu mekteplerin binası geniş, hastanesi, eczanesi yerinde müstakil veya tez uğrayan doktorun kontrolünde, Türklük aşılacak kabiliyetiyle yetişmiş, azimli, çalışkan öğretmenlerin idaresinde olmalıdır.

Bu okullarda sırf Türkçe konuşmayı ve Türklük propagandasını, Türk büyüklerine karşı sevgiyi uyandıracak bir program takip edilecek, öğrenim süresi üç yıl olup çocuk senenin on on bir ayında okulda kalacak. Bunun için kanun çıkarılmalı. Bu misyoner tarzında bir temsil taktikidir. (Öztürk, İsmet Paşa’nın Kürt Raporu, 2012, s. 79-80)

Derginin (Aydınlık Basımevi, 1935) tarihli sayısında, dönemin “öz Türkçe” çalışmalarının etkisi görülmüştür. Bu dönem “öz Türkçe” ders kitapları basılarak Milli eğitimde kullanılmaya başlandığı bir dönemdir. İlk sayılarında “Muallim Sesi” olan dergi, bu tarihte “öz Türkçe”leşerek “Öğretmen Sesi” ismini almıştır. İlgili sayıda, öğrencilerin seviyelerine uygun öz Türkçe kitaplar hazırlayıp basmanın öneminden söz edilmiştir. Yaşanan bu durumda, 1928 yılında başlatılan “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyasının etkisinin olduğu ileri sürülebilir. “Vatandaş Türkçe Konuş” kampanyası, 1928’de Darülfünun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti tarafından başlatılan bir kampanyadır. “Vatandaş Türkçe Konuş” sloganı, 1920’li yıllara damgasını vuran bir deyim olmuştur ve kurulmakta olan ulus- devlet fikrine paralel olarak, tek dilli bir toplum yaratmak amacıyla bu kampanya başlatılmıştır. Talebe Cemiyeti, iktidarın desteğini de alarak, “Türk Vatanında Yalnız Türkçe Konuşulmalıdır!”, “Vatandaş Türkçe Konuş!” yazılı pankartları vapur, tramvay gibi toplu taşıma araçlarına

asmışlardır. Sadoğlu (2003)' na göre; “başlangıçta daha çok gayri Müslim yurttaşlara yönelen “Türkçe konuşmaya teşvik” kampanyası, zaman içinde hedef kitlesini genişletmiş ve şiddetini arttırmıştır.” (Bali, 2000, s. 131-149) Bununla paralel olarak yoğun sokak kavgaları ortaya çıkmıştır. Bu kampanyayla birlikte, dil aracılığıyla, gayri Türk unsurların Türkleştirilmesi hedeflenmiştir. Kendini kendine benzer olmayan şeylerden keskin çizgilerle ayırma gayesinde olan Kemalist ulusçuluk, gayri Türk unsurların Türkleştirilmesini Türkçenin kullanılmasına bağlamış ve bu Türkleştirme politikasının sürdürülebilmesi için diğer etnik dillerin yasaklanmasını öngörmüştür.

Aynı tarihli dergide “İtalya 1931- 1932 Terbiye cereyanları” (Aydınlık Basımevi, 1935, s. 178) başlığı altında, İtalya'daki okulların pedagojik içeriği ve ülkedeki okul sayısı ele alınmıştır. İtalya'da 1932 devrimini takiben milli hükümetin iş başına geçmesi ile birlikte pedagojik programda yaşanan değişmeden söz edilmiştir. Yeni hükümetin ön gördüğü pedagojide okul ile ulus arasında bağ kurmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda okullar sadece eğitim vermekle kalmamış, “vatandaş” yetiştirmekten sorumlu yerler olarak görülmüştür. Bu eğitimde, “beden terbiyesi” ve “spor”a çok önem verilmiştir.

(...) Fakat her halde hakikaten dikkatli müşahedeler için İtalyan rejiminin ideolojisinde (ideoloji) en fazla nazara çarpan nokta (Balilla) ulusal teşekkülünün) beden terbiyesi ve spora vermiş olduğu kuvvetli teşvik olacaktır. Bu teşekkülün maksadı kendi bayrağı altında bütün İtalyan gençliğini toplamaktır. Yani hususi ve resmi bütün okul talebelerinden manada tarla ve fabrika işçilerini de ihtiva eden bir genel gençler birliği kurmak ve böylece yeni nesle fedakarlık, gayrendişlik, cesaret ve kabiliyet hassalarını telkin etmektir. Bir ikinci hususî sekreterliğin emri altında bulunan idarecileri 2 yüksek beden terbiyesi okulunda yetişen bu müessesese bu son yıl zarfında birkaç başlıca büyük şarda sitadyumlar, oyun sahaları (Maisons de Balilla) ismini taşıyan randevu ve öğretim evleri ve aynı zamanda sayısız mahalle ve ulusal toplantı, konferans, ve müsabakalar, hazırlamak suretile hakkı mevcudiyetini göstermiştir. (Aydınlık Basımevi, 1935, s. 179)

Türkiye, Fransa, İtalya, Almanya gibi ülkelerde uluslaşma sürecindeki pedagojik formasyon birbirine benzemektedir. Bu ülkelerde okullar, uluslaşma sürecinin bir parçası olan “yeni vatandaş”ları yetiştirmekle görevli olan yerler olarak görülmüştür. Eğitim pedagojisi, uluslaşma sürecine uygun olarak çizgide yeniden şekillendirilmiş. “Beden terbiyesi” ve “spor”, uluslaşma sürecinin en önemli dersleri olarak görülmüş

ve “modern vatandaşlar yetiştirmek” fikri en çok bu dersler üzerinden oluşturulmaya çalışılmıştır. Dönemin ders kitapları ise bu modernleşme, uluslaşma sürecine uygun olarak yeniden basılmıştır. Uluslaşma sürecinde okullar, görgü arttıran, milletini ve tarihini tanıtan yerler olarak ele alınmıştır. (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 228)

Öğretmen Sesi Dergisi’nin bazı sayılarına ek bir dosya olarak gazete ilavesi verilmiştir. Ek olarak verilen bu gazetelerde piyeslere, şarkı notalarına yer verilmiş ve bu piyes ve şarkılar, “Perdeli, şarkılı Ulusal Okul Temsili” başlığı altında ele alınmıştır. 15 Şubat 1936 tarihli dergide, öğrencilere ulusal bayramı ele alan piyesler oynatılmıştır. Piyeslerde “kutsal uğurlarda kendini feda etmek”, “yiğit babalar”, “Türk kartalları”, “şanlı bayrak” söylemleri geçer. Çocuklar bu piyeslerde, savaşlarda ölen babaları arkasından şarkılar söylemektedir. Piyeslerde çocuklara söylenen şarkılarda, korolarda “yabancı”, “düşman” söylemleri sıkça geçer. Babaları savaşlarda ölen çocuklar “temiz çocuklar” olarak adlandırılır. Piyes, babası Sakarya’da şehit olan bir çocuğun duyguları anlatılmıştır:

Sakarya’da şehit olan babamın hayali gözümün önünden çekilmez. “Bu Bayramlar, benim sana armağanımdır.” Dedliğini duyar gibi oluyorum. (...) Babam evden ayrılırken ne kadar neşeli imiş, anneme son sözü şu olmuş “Yavrumuz yurdun malıdır, ben ölürsem Türklük sağ olsun!” (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 9)

Piyeslerde Türk bayrakları duvarların en üst yerlerine asılır ve ulusal terbiyenin öneminden söz edilir. Ulusal terbiyesi eksik olan çocuğun fenalıklar getireceğine inanılır. Çocuklardan gür sesle ulusal marşları söylemesi istenir. Bayrağın, Türklerin namusu olduğu çocuklara öğretilir.

Alman milliyetçi eğitim sisteminin cinslere göre ayrı ayrı eğitim verilmesi fikri, derginin (Aydınlık Basımevi, 1936, s. 241-242) tarihli sayısında da örnek gösterilmiş ve Türk eğitim sisteminde de cinslere göre ayrı ayrı eğitim verilmesi gerekliliği savunulmuştur. Bu gerekliliğin temel sebebi olarak milli vatani ödevlerin kadın ve erkekler için ayrı ayrı olduğu inancından gelmektedir. Ulus- devlet fikri cinsleri birbirinden keskin çizgilerle ayırıştırır, kategorilere böler ve her kategoriye ayrı ayrı “vatani ödevler” verir.

Dergide “Yurt Bilgisi” başlığı altından ele alınan yerler, Türkçü- milliyetçi fikrin en belirgin olarak öğrencilere aktarıldığı metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yurt bilgisi dersleri, çocuklara devleti ve vatandaşlık ödevlerini anlatmak amacı taşımıştır. Yurt bilgisi dersleri ile birtakım milli fikirlerin çocuklarda içselleştirilmesi amaçlanmıştır. Millet sevgisi, çocuklara aynı sırada oturan arkadaş sevgisi üzerinden, eğitimde yakından uzağa ilkesi, aktarılmıştır.

Vatandaşlık fikrini yaymak, milli kültürü öğretmek amacıyla ilkokullara çok önem verilmiştir. En iyi yetiştirilmiş öğretmenlerin ilkokullarda görevlendirilmesi gerektiği dergi sayılarında ele alınmıştır. “Mecburî ilkokulların gayesi vatandaşlara konuştukları dilin kaidelerini ve mensup oldukları milletin tarih ve rejimini öğretmek(tir) (...)” (Ebbüziya Basımevi, 1937, s. 148). Dergide yer verilen şiirler de dönemin altı ok ideolojisini çocuklara öğretmen gayesini taşımıştır. Derginin 1 Ocak 1938 sayısında dönemin iktidarı olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin 6 ok ideolojisi öğrencilere şiir şeklinde okutulmuştur:

Altı ok andımdır benim,
İnkılâp kanadımdır benim.
Lâyik türk milletindenim,
Hak diye halka taparım.

Ne mutlu bana ki türk üm;
Cumhuriyetçilik ülküm.
Yolundayım Atatürkün
“Olmaz”ı “olur” yaparım.

Altı ok andımdır benim,
İnkılâp kanadım benim.
Lâyik türk milletindenim,
Hak diye halka taparım.

Devletçiyim ben ezelden;
Yükselmedeyim tez elden.
Farkım mı var esen yelden?
Göklerde özgür yaşarım. (yayınevi sayfası eksik, 1938, s. 213)

Öğretmen Türküsü
Yirminci yüz yıllara kültür saçan yuvadan,

Son hızla gürlük alan lkc insanlarız.
Nur isteyen ulusa, kanat açan yuvadan,
İşte bugün nurlanan lkc insanlarız.

Ant içtik yürümeğe “Atatürk” n izinde.
devimiz büyüktür, kutsaldır amacımız.
Yüzü gülsün öz yurdun, toprağın,
Işık saçan altı ok başımızda tacımız.

denizin de,

Şehir olsun, köy olsun, yeterki okul olsun,
Hı aldık yuvamızdan nere olsa koşarız.
Bütün varlığımızla canlarımız kul olsun,
ğretir okuturuz, can yürekten okşarız. (ğretmen Türküsü, 1938, s. 251)

Ankara’da doğdu gün
ğn Türk oğlu oğn
Tan yeridir Türklüğün
Bahtı ak taş ı kara
Adı büyük Ankara

Ordu orda kuruldu
Düşman orda vuruldu
Türk’e bir kale oldu
Bahtı ak taş ı kara
Yurdun kalbi Ankara

Harp meydanı ovası
Başkumandan obası
Yüce kartal yuvası
Bahtı aktaş ı kara
Canevimiz Ankara” (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref S., 1938, s. 254)

Dünyada eşsizdir bu ana vatan
Atamızdan geldi bize armağan
Kıymetlidir o öz canımızdan... (Tunaboyle Z. , İlkbahar, 1938, s. 486)

Arkadaş sevgisinden ulus sevgisine, yan sıradaki arkadaşı korumaktan ulusu korumaya uzanan pedagojik yaklaşım, uluslaşma sürecindeki “beraberlik/ biz” duygusunun, geleceğin askeri olacak olan çocuklarda yaratılması amacıyla eğitim yöntemi olarak kullanılmıştır. Pedagojide yakından uzağa ilkesi, John Dewey’in Türkiye’yi ziyaretinden sonra yazmış olduğu raporundan (Dewey, Türkiye Maarifi Hakkında Rapor, 1939). Türk eğitim sistemine adapte edilen bir eğitim yöntemidir. Grup çalışmalarının önemini kavrayan çocuk, Cumhuriyet’ten önceki eski eğitim sisteminde bireysel rekabet üzerine kurulmuş olan eğitim metodunun aksine, grup faydasını, bir ileri adım olarak da ulusun faydasını gözetir. Gruba, diğer anlamda ulusa adapte olamayan çocuk ise öğretmenleri tarafından “anormal” ve “başarısız” kabul edilecektir. Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında, “Grup Çalışmaları” konusuna çok fazla yer verilmiş, bu konu öğrencilere aktarılmıştır. Grup çalışmalarının, öğrenciler arasında birlik, beraberlik ve kardeşlik duygularını uyandırması beklenmiştir.

Dergide Türkçü- milliyetçi fikrin öğrencilere aktarıldığı bir konu da “köy yatılı okulları” ile ilgili olan metinlerdir. Köy yatılı okulları, erken Cumhuriyet yılları milli eğitim sisteminde ayrı bir öneme sahiptir. Milli duygu ve düşüncelerin özellikle bu okullarda yayılması gerektiği fikri dergide altı çizilerek ele alınmıştır. Yatılı okullar aynı zamanda kimsesiz çocukların okutulduğu yerdir. Köy yatılı okullarında çocukların her zaman öğretmenleri ile yakın temasta bulunması gerektiği dergi sayılarında ele alınmıştır. Bu okullarda çocukların, spor ve jimnastik dersleri aracılığıyla, geleceğin hızlı askerlerine dönüştürülmesi hedeflenmiş, okullara askeri bir misyon yüklenmiştir.

Derginin sayılarında, öğretmenlerin sorularını ve dergide ele alınmasını istedikleri konuları dergiye göndermeleri istenmiştir. Öğretmen Sesi Dergisi, bazı sayılarında, Almanya’daki tedrisat sistemine sorular sormakta, onlardan cevap beklemekte ve gelen cevabı diğer sayılarında yayımlamaktadır. Almanya eğitim sistemi hakkında sorulan sorular genellikle, Almanya’da ilk tedrisat sisteminin nasıl kurulduğu, geliştirildiği gibi sorular olmuştur. Erken Cumhuriyet yılları milli eğitim sisteminde Almanya ve Alman milliyetçiliği örnek alınan ülkelerdendir. Bunda tüm milliyetçiliklerin genel olarak benzer süreçlerden geçmesi, uluslaşma süreçlerinde eğitim sistemini politik amaç doğrultusunda kullanarak eğitim aracılığıyla, arzuladıkları vatandaş

bireylere ulaşma arzuları vardır. Öğretmen Sesi Dergisi'nin 1 Haziran 1935 tarihli sayısında "Almanya'daki milliyetçi sosyalizm talim terbiyesi" başlıklı yazı Almanya'daki eğitim sistemini özetlemiştir. Dergide, Almanya'da 1934 senesinin "köy senesi" olarak tahsil edildiği ele alınmıştır. Köy senesi tahsili daha önce Almanya'da olmayan bir uygulamadır. "1934 köy senesi tahsili" ile Almanya'da çocuklar yurtlarda kalmış ve Alman gençliği, köylerde milliyetçi sosyalist devletin terbiyesine göre eğitim görmeye başlamışlar. Köy senesinde Alman gençliği, en önemli yaşlarında, ailelerinden uzakta yurtlara yerleştirilerek milliyetçi sosyalist eğitim görerek yeni hayat tarzıyla tanışmışlar. Köy senesinde çocukların sağlıklarının ziraat işleri ve beden hareketleri ile düzeleceğine inanılmaktadır. Köy senesinin terbiye amacı şudur:

sıhhatli aile mirası olan gençleri muhitlerinin tehlikeli tesirinden kurtararak ruhlarını ve vücutlarını ahenkli bir surette terbiye etmek ve bunlara Milliyetçi Sosyalizm talim ve terbiyesile bütün Alman milletine canla başla vakfı nefis etmeği öğretmektir. Terbiye usulleri şunlardır: Ziraat terbiyesi, müttehit yaşamak terbiyesi, iş ve vazife ile terbiye. (Aydınlık Basımevi, 1935, s. 138)

Köy senesi zarfında, sosyalist milliyetçi fikrin öğrenciler üzerinden halka nakşedilmesi arzusu vardır. Öğrencilerin bedenleri, bazı ders kitapları aracılığıyla, sosyalist milliyetçi fikre uygun olarak terbiye edilir. Almanya'da milliyetçi sosyalist fikri yaymak için genç birlikleri vardır. "Genç Millet", "Hitler Gençliği", "Alman Genç Kızlar Birliği" bu paramiliter birliklerden bazılarıdır. 10 ile 14 yaşına kadar olan gençler için özel bir gün, ülke gençlik günü icat edilmiştir. Bu küçük birliklerin başkanları Cumartesi günleri mekteplerden izinlidir, okula gitmezler ve bu birlik üyeleri, yapılanmaların şefleri tarafından "ülke (devletçilik siyaseti) terbiyesi alırlar." (Aydınlık Basımevi, 1935, s. 138) Bu birliklere üye olmayan öğrenciler de öğretmenleri tarafından, ders programlarından hariç bir zamanda devlet siyaseti dersi görürler. Kadın ve erkek öğrenciler, milli varlıktaki konularına, rollerine ve vazifelerine göre eğitim alırlar. Milli konjonktüre paralel olarak kadınlara ayrı, erkeklere ayrı roller ve görevler verilmiştir. Alman uluslaşması, diğer tüm milliyetçilik yapılarındaki uluslaşmalar gibi, cinsleri birtakım özelliklere göre birbirinden ayırarak onlara farklı görevler verir ve ulus-devletin başarısı, üzerlerine düşen farklı görevleri en iyi ve eksiksiz şekilde yerine getirecek yurttaş-vatandaşlara bağlıdır.

Almanya'daki köy senesi tahsili, bir pansiyon okul örneğidir. Bu okullarda, ailelerinden ayrılan çocukların Alman milli ideolojisi ile tanışması ve bu amaca uygun eğitilmesi amaçlanmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde Alman eğitim sisteminin örnek alındığı Türkiye'de benzer yatılı okul örnekleri mevcuttur. İsmet İnönü tarafından 1935 yılında hazırlanan “Kürt Raporları”nın 1936 tarihinde Genel Müfettiş Abidin Özmen tarafından hazırlanmış olan ikinci Kürt Raporu'na göre, “Türk camiası içinde kaynaştırılmak istenilen kişileri, Kürtçe yerine Türkçe konuşur hale getirmek gerekir. Ve bu amaçla, devşirme ve köy çocukları için, bu çocukları köyünden, anasından, babasından ayırarak, yatağını kendisi yapması koşulu ile yatılı mektepler kurulmalıdır.” (Öztürk, 2012, s. 79)

Öğretmen Sesi Dergisi'nin 1939 sayılarında milliyetçi fikrin daha belirgin hale geldiğini söylemek mümkündür. Bu dönemde çocuklar geleceğin vatandaşları olarak görülmüşlerdir ve bu konuya yapılan vurgu artmıştır. Dergi sayılarında “Çocuk Esirgeme Kurumlarına” sıklıkla değinilmiştir. Yoksul, zayıf, güçsüz ve kimsesiz olan çocuklar, çocuk esirgeme kurumları aracılığıyla güçlü ve “vatanın çocukları” olarak yetiştirilecektir. Ayrım gözetmeksizin her çocuk, geleceğin vatandaşları olarak kabul edilmiştir.

Çocukları Esirgeme Kurumu
Öksüzlere en sevimli kucak,
Yoksullara ışık veren bir ocak!
Cılızları dinç ve gülbüz yapacak :
Çocukları Esirgeme Kurumu...

Bol verimli bir bahçedir öz vatan,
Çocuk orda en değerli bir fidan;
Bu fidana kanat gerer her zaman :
Çocukları Esirgeme Kurumu...

Çocuk demek yarınki yurt demektir ,
Bakılmazsa çabuk solan çiçektir;
Bu çiçekler için çarpan yürektir :
Çocukları Esirgeme Kurumu... (Tunaboğlu Z. , 1939, s. 249)

1939 yılı dergi sayılarında, dönemin Atatürkçü düşüncesine yönelik öğrencilere okutulan şiirler ve canlandırılan piyeslerde artma olmuş, bir diğer deyişle 1939 yılı eği-

tim müfredatında Atatürkçü düşünceye daha fazla yer verilmiştir. Bu dönemde çıkan “İlk Türkler” (Aydınlık Basımevi, 1939, s. 247) gibi kitaplar, Öğretmen Sesi Dergi sayılarında öğretmen ve öğrencilere duyurulmuş ve öğrenciler yurtla ilgilenme duygularının artması için gazete okumaya yönlendirilmiştir (Aydınlık Basımevi, 1939, s. 252).

1939 yılı dergi sayılarında, 23 Nisan gibi özel addedilen günlere ve bayram kutlamalarına çok fazla yer verilmiştir. Çocuklara 23 Nisan gibi resmi günlerin sevinçle kutlanması gerektiği dergideki okuma metinlerinde öğretilmiştir. Öğretmen Sesi Dergisi’ni özel kılan da dönemin iktidar yapısına bağlı olarak oluşturmak istenen geleceğin vatandaşı ve askeri olacak olan çocukların nasıl olmaları gerektiğinin yine çocuklara aktarıldığı ve çocuklara ne gibi durumlarda sevinmesi/üzülmesi gerektiğinin öğretildiği bir mecra olmasıdır. 1 Nisan 1939 tarihli dergi anlatısına göre çocuklar, 23 Nisan kutlamaları için üç gün öncesinden sınıflarını bayraklarla süslemeli ve bugün için sevinç duymalıdır. 1939 yılı dergi sayılarında, Cumhuriyet ve Cumhuriyet’ten önceki dönem keskin çizgilerle birbirinden ayrıştırılmıştır ve Cumhuriyet öncesi dönemin geriliği ve kaballığı üzerinde durulmuştur. Türklüğün tarihselliğine yapılan vurgu artmış, Türk Tarih Tezi’nin etkisi 1939 yılı dergi sayılarında hissedilmiştir.

Bizim Türkümüz
Ünlü Türkün oğluyum ben
Çalışkanım, doğruyum ben
Her ulusun çocuğundan
Kahramanım, uluyum ben

Güneş kadar eskiyiz biz
Atamızdır Oğuz, Cengiz
İlk yurdumuz Orta Asya
Soysallığın beşiğiyiz

Ne kul olduk, ne de köle
Benzeriz bir coşkun sele
Koca Türkler, yiğit Türkler
Adı gezer ilden ile

Atatürkün nesliyiz biz
Bilgi ile besliyiz biz
Alnımız ak, başımız dik
Nerde olsa belliyiz biz (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 404)

1939 tarihli Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında öğrencilere yurt sevgisi ile ilgili şiirler okutulmuştur. Bu dönemde ilgili bu konuya ayrı bir önem gösterilmiştir. Derginin (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 430-439-445) tarihli sayısında çocuklara okutulan bir şiirde Mustafa Kemal'in ölümüne duyulan üzüntü ele alınmıştır.

Öğretmen Sesi Dergisi 1939 tarihli sayılarında daha belirgin hale gelen Türkçü- milliyetçi fikir, derginin 1940'lı sayılarında da etkisini göstermeye devam etmiştir. Bu dönem müfredatına "Ahlak Eğitimi"nin ders olarak dahil edilmesi konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Maarif Şurası Ahlâk Eğitimi Komisyonu'nun Umumi Heyete verdiği raporda ahlak eğitimi ile ilgili konulara yer verilmiştir. Ahlak ilkeleri kısaca, Türk diline, kültürüne bağlı olmak anlamına gelmektedir. Milli duyguların uyandırılması konusu, ders olarak bu dönemde müfredata dahil edilmiştir. Türk ahlakı konusu, okullarda ve iş yerleri gibi okul dışı alanlarda denetim altına alınmış, her alandan insanın bu fikirle kuşatılması hesaplanmıştır. Ahlak eğitimi dersi, Halk Evleri'ne bağlı olarak verilmiş ve gençlerin gittiği her yerde gözlemlenmesi gereken bir konu olarak Umumi Heyete verilen bir raporda ele alınmıştır. Bu raporlara göre gençlerin olduğu her yer, aileler, okul ve okul dışı kurumlar, milli ahlak kurallarına uygun davranmayan gençleri devletin "Ahlak Öğütü Verme Kolu"na bildirmelidir. Milli ahlak kurallarına uymayan gençleri, bu kola bildirmek vatandaşlık görevi olarak kabul edilmiştir. "Ahlak Eğitimi" dersi, ideal bir Türk çocuğu yaratmak görevini görmüştür ve şu maddeler üzerinden ele alınmıştır:

İlkokullar:

Gerekçe:

(...)

4- Aşılması istenilen ahlâki ilkeleri sık sık tatbik ettirerek çocukların iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamak.

(...)

6- Kavrayış, duyuş ve görgü seviyeleri içinde, sözle tesirli telkinlerde bulunmak ve bilhassa yakın ve uzak Türk tarihinden, büyük Türk şahsiyetlerinin hayatlarından faydalanarak milli duyguları kuvvetlendirecek olguları telkin vasıtası olarak kullanmak.

Dilekler

(...)

12- Okul dışı gençliğini içine alan ve onları çalıştıran muhtelif iş yurtlarına ve meslekî teşekküllere ahlâk ve karakter eğitimi bakımından düşen ödevlerin yapılıp yapılmadığı, iş daireleri, belediyeler, ilgili müesseseler ve cemiyetler tarafından takip edilmelidir.

13- Okul dışı gençlik ve umumiyetle halk için mahallinde veya bölgeler merkezinde konserler, sergiler, temsiller, spor birlikleri, kütüphaneler, türlü bayram ve halk eğlenceleri geniş ölçüde bir halk eğitimi eylemine fırsat vereceğinden buna da ehemmiyet verilmelidir.

14- Ahlak eğitimi için Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kültür merkezlerinde, Halkevlerine bağlı ve bu işte uzman olan kimselerden “Ahlâk danışma kolları, vücuda getirilmelidir. Bu kollar çocuklarda gördükleri ahlâkî kusurların giderilmesi için ne yapmak lazım geldiğini öğrenmek isteyen ana babalara birer başvurma yeri olmalıdır. (...)

15- Türk çocuğu büyüklerinin yerinde olan öğütlerini saygı ile karşılar, Bunun için her köyde ve şehirlerin her mahallesinde en münasip kişilerden müteşekkil birer “Ahlâk öğüdü verme kolu, vücuda getirilmeli ve bu kollar mahallelerinde bulunan gençlerden yolsuz hareket edenlere ve bu hareketlerine göz yuman ana ve babalara gereken öğütleri vermelidir. (...) (Tan Matbaası, 1943, s. 3-4)

15 Eylül 1944 tarihli dergi sayısında, dönemin Cumhurbaşkanı'nın 19 Mayıs 1944 tarihli nutkunun, Maarif Vekilliği emri ile bütün okullarda okutulması zorunluluğu getirildiğinden söz edilmiştir.

Türk milliyetçiliği içinde vatan çocuklarının temiz ülkülü ve vatan fikirli olarak birbirine dayanan sağlam millet olması erişilmez ve yanlış bir hayal değildir. Bunun doğru bir fikir ve erişilir bir hedef olduğunu, elle tutulur ve gözle görülür neticeleriyle tamamiyle anlıyoruz. (...) (Tan Matbaası, 1944, s. 3)

“Temizlik ile “Hijyen” kavramları arasında fark vardır. Hijyen kavramı, içerisinde temizlik kavramına da barındırmakla birlikte, daha genel ve geniş bir anlama sahiptir. Erken Cumhuriyet yılları milli eğitim yayını olan Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında “Hijyen” kavramı, dergide öğrencilere okutulması için ele alınan “mutfak”, “temizlik”, “annelik”, “modernleşme”, “ulus- devlet”, “sağlık”, “askerlik” konuları ile ilgili metinlerde kendini göstermektedir. Bu dönemde “Hijyen”, tıpkı “Beden Terbiyesi” kavramı gibi, sıraladığım tüm bu kavramlarla iç içe geçmiş yapıdadır ve sadece temizlik ile ilgili bir konu değildir; içerisinde ulus- devlet inşası, medenileşme/ modernleşme, sağlıklı- güçlü her an savaşımaya hazır nesiller yetiştirmek fikirle-

rini barındırır. Dergide hijyen, geleceğin askeri olacak olan çocukların “sağlıklı” olması için gerekli bir şey olarak ele alınmıştır. Kişinin hijyeni, temizliği, sağlığı tüm ulusun sağlığı ve gücü anlamına gelir. Ulusun devamı ve güçlülüğü için herkes hijyenini, sağlığını korumakla yükümlüdür. Dergide hijyen, çoğu defa ulus- devletin çekirdek ailelerinin müstakbel annelerinin üzerinde durmakla yükümlü olduğu bir konu olarak karşımıza çıkmıştır. Cumhuriyet’in genç ve güçlü nesillerinin, evlatların, sağlığını korumak, Türk annelerine verilen en önemli görevlerden biridir. Anneler, geleceğin askerleri olacak olan çocukların yediği yemeklerden, bu yemeklerin “hijyen kurallarına” uygun olarak muhafaza edilmesinden sorumludur. Bu yemeklerin çocuk bedenlerini en güçlü, dirençli vaziyete sokacak gıdalardan oluşması önemsenmiştir. Dolayısıyla hijyen, dergide çoğu defa sağlık konusu ile birlikte ele alınan bir kavramdır. Çalışmanın bu bölümünde “Hijyen” kavramı, derginin “temizlik”, “mutfak” ve “annelik” ile ilgili değindiği başlıklar üzerinden ele alınacaktır.

Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında sıklıkla ele alınan hijyen, çoğunlukla kadınlar, “ev hanımları”, üzerinden anlatılan bir kavramdır. Dergide, Cumhuriyetin genç ve güçlü nesillerinin, nam- ı diğer “evlatların”, sağlığını korumak, Türk annelerine verilen en önemli görevlerden biri olarak ele alınmıştır. Dergi sayılarında sağlığın korunması için “Vitaminler”, “Yemek nasıl yapılmalı”, “Dişler nasıl fırçalanmalı” gibi konu başlıklarına da yer verilmiş ve özellikle kız çocuklarına, geleceğin “müstakbel annelerine”, yemek yapım teknikleri öğretilmiştir. Yemek yapım teknikleri öğrencilere ders konusu olarak anlatılırken “bir sebze sağlığa en fazla yararlı olacak şekilde nasıl pişirilmeli” sorusu üzerinde durularak ele alınarak bu görev şimdinin çocukları, geleceğin “askerlerini” yetiştiren ve yetiştirecek olan “annelere” verilmiştir.²⁶ Tüm bu konuların hepsi, “hijyen” kavramının kapsamına girmektedir. Bu sebeple “hijyen” konusunu Cumhuriyet’in “ev kadınları” üzerinden ele almak doğru olacaktır.

3.4. Öğretmen Sesi Dergisi’nde Temizlik

Öğretmen Sesi Dergisi 15 Aralık 1934 tarihli sayısında temizlik, yolların temizliği, eşyaların temizliği üzerinden ele alınmıştır. Temizlik kavramı bu dönemde henüz dar bir anlama sahiptir. Temizliğin hijyene dönüşmesi ise erken Cumhuriyet’in daha ilerisindeki Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında karşımıza çıkacaktır.

²⁶ Bu dönem Öğretmen Sesi Dergi’lerinde sağlık konusu, mutfak, annelik konularıyla iç içedir.

Derginin 1937 tarihli sayılarından itibaren temizlik konusunun anlam ve kapsamında yavaş yavaş genişleme yaşanmaya başlamıştır. Öyleki temizlik, tuvalet kuralları, sofr kuralları gibi konuları da bünyesine katmış ve daha geniş anlamıyla “hijyen” kavramına dönüşmüştür. Bu tarihten itibaren temizlik sadece yol ve eşyaların temiz olması değil, sofr, tuvalet kuralları gibi bir takım adab-ı muâşeret kurallarının benimsenmesi, yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Çalışmada başlık olarak “temizlik” yerine “hijyen” kavramının kullanılmasının sebebi de temizlik konusunun içine modernleşme ile birlikte yavaş yavaş birtakım adab-ı muâşeretle ilgili konuların eklenerek “temiz” ve “temiz olan”a ilişkin bakış açısının değişmesinden kaynaklanmaktadır.

Derginin 15 Mayıs 1937 tarihli sayısında “Aile Bilgisi/ İngiltere’nin Modern Bir Okulunda Yemek Saati” (Aydınlık Basımevi, 1937, s. 571) başlığı altında çocuklara verilen temizlik eğitimi; yemek yeme usulü, tuvalet, sofr ve temizlik kuralları ile bir arada ele alınmıştır. Temizlik artık, birtakım temizlik kurallarına uymakla ulaşılabilecek bir şeydir ve “temiz olan” her insan, benzer olan bu temizlik kuralları süreçlerine uyum sağlamaktadır. Bu tarihten itibaren artık bedene ilişkin olan temizlik, aynı zamanda bir beden terbiyesidir ve birtakım “araçlar” eşliğinde yapılmaya başlanmıştır. Tarak, önlük gibi temizlik araçlar, diğer adıyla terbiyevi araçlar ve bu araçları kullanım usulü, yöntemi, modern ve temiz olmak için aynı anda birlikte, birbiriyle uyumlu olarak kullanılmayı zorunlu kılmıştır. Yani hem araç hem de aracı kullanım şekli, temizlik, bir diğer adıyla beden terbiyesi, sürecinin bir parçası olmuştur. Modernleşme ve modern eğitim, araç ile davranış arasındaki ahengi önemsemiştir.

Evvelâ çocuklara abdesthaneye gitmek için muayyen bir vakit verilir ve her çocuk, mümkün olduğu kadar, nezaret altında bulundurulur. Bundan sonra her çocuk havluluktan kendi havlusunu seçer ve ellerini yıkamak için leğenlere koşar. (...)

Çocuklar kollarını sıvayarak işe hazırlanır ve ibrikteki suyu leğenlere boşaltarak yıkanmağa başlarlar.

Her çocuk yıkandıktan sonra suyu masanın altında duran kovaya boşaltır, Leğeni ona mahsus bir bezle siler ve her şeyi kendisinden sonra gelen çocuğa hazır bırakır. (...) Hazırlığın tuvalet kısmı ayna önünde saç toplamak ve taramakla tamamlanır. Tarakların ayrı ayrı muhafazası için Amerikan yahut basmadan dört köşe bir parça üzerine ufak ufak gözler yapılarak du-

vara asılır. Her gözün üzerinde ayrı bir işaret vardır ve her göz bir çocuğa mahsustur. Çocuklar taraklarını kullandıktan sonra rahatlıkla yerine koyabilirler.

(...)

Sofrada:

Sofra hoş bir örtüyle örtülür. Masanın ortasına çiçekler konur. Her çocuğun önüne bir tabak bir de her çocuğun şişesinin altına ufak bir nihale konur.

(...)

Her şey hazır olunca basit bir okul şarkısı yahut millî bir şarkı söylenir.

(...)

Bulaşık:

Bulaşık masası odanın bir kenarına, el yıkanan masalardan oldukça uzağa konur. Bu masada Amerikan bir örtüyle örtülüp üzerine (emayye) bir leğen, ibrik, bir bulaşık bezi ve bir kurutma bezi konur. Çocuklar bu işi görürken üzerlerine su geçmez önlükler giyerler. Yıkanan tabaklar bunlar için hazırlanmış olan raflara dizilir. (Aydınlık Basımevi, 1937, s. 571-572)

Derginin 1 Nisan 1938 tarihli sayısında “Yabancı Diyarlarda Günlük Hayat” başlıklı yardımcı okuma parçasında, çocuklara Hollanda’nın temiz bir şehir olduğu anlatılmıştır. Burada ele alınan temizlik, kültürel bir yaşam şekli anlamına gelmektedir. Temizlik fiziksel bir şey olmaktan öte ideolojik ve kültürelidir. 1 Aralık 1938 tarihli dergi sayısında ise temizliği korumak, derginin 1937 tarihli sayılarında olduğu gibi, birtakım araçların varlığına bağlı olan bir şey olarak görülmüştür. “Mendil” hem bir temizlik aracı hem de bir kültür nesnesi olarak çocuklara öğretilmeye çalışılmıştır. Mendil kullanmayan çocuk “kirli” olarak addedilmiştir. Mendil kullanımı üzerinden çocuklar arasında “kirli olan” ve “temiz olan” ayrıştırması yapılmıştır.

Çocuklar arasında “temizlik” üzerinden yapılan ayrıştırma, derginin 1 Ocak 1938 tarihli sayısında da devam etmiştir. Dönemin büyük sorunu olarak kabul edilen “bitle mücadele” konusu, dergide temizlik problemi üzerinden ele alınmış ve “Ev idaresi” başlıklı okuma parçasında bitlerin, “uzun bir zaman yatakta kalıp temizliğine kâfi derecede itina edilmemiş kimselerin üzerinde (...)” (Aydınlık Basımevi, 1938, s. 223) bulunabileceği ele alınmıştır.

Derginin 1 Haziran 1939 tarihli sayısında ilk defa “Tuvalet Faaliyetleri” başlıklı konu müfredata dahil edilmesi önerilmiştir. Bu başlık altında çocuklar için tuvalet temizliğinin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuş ve öğretmenlerden bu kuralları

öğrencilere tatbik etmeleri istenmiştir. Çocukların tuvalete gittiklerinde temizliği nasıl sağlamaları gerektiği, sık sık duş almanın ve elleri yıkamanın önemi üzerinde durulmuştur. Aynı tarihli sayıda sabun çeşitleri, temizlikte sıcak suyun önemi ve süpürge, fırça, sünger gibi temizlik araçlarının öneminden söz edilmiştir.

Ameliyye: Çocukların okula temiz gelmeleri lâzımdır onun için derhal yıkanmak icap etmez. Daima yemeklerden evvel ve lâzımsa sonra çocukların el ve yüzlerini yıkatin. Baş yıkama ve banyoya gelince bunu ancak ebeveynle görüştüktan sonra hususî bir müsaade olarak yapabilirsiniz. Fakat çocukları evde sık sık yıkanmağa teşvik edin. (...) Çocuklar abdesthaneye gittikten sonra ellerini yıkamağı öğretmeli Yatmazdan evvel diş fırçalamayı adet edinmek için istirahat etmeden evvel dişlerini yıkatmalı. (...) Tırnaklar hergün muayene edilip lüzum olduğu vakit kesilip temizlenir. Saç okula gelindiği vakit ve her yıkanmadan sonra taranır. Çocuklara bu işler mümkün olduğu kadar kendi başlarına yaptırılmalı. (...) (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 515-516)

Derginin (Nâzım, 1940, s. 146) tarihli sayısında evlerin nasıl temizlenmesi gerektiği detaylı olarak ele alınmıştır. Bu konu, temizliğin nasıl yapılması gerektiğinin çocuklar aracılığıyla ailelere, özellikle “ev kadınlarına/ annelere” ulaşmasının amaçlanması sebebiyle önem arz etmektedir. Bilginin, dergi aracılığıyla, öğretmenlerden öğrencilere ve nihayet hedef kitlesi olan ailelere, özellikle Türk ev kadınlarına, annelere ulaşması hedeflenmiştir. Dergi, temizlik gibi birtakım konuların nasıl yapılması gerektiğini çocuklar aracılığıyla topluma yaymak amacı taşıması sebebiyle önem arz etmektedir.

Derginin 1940 tarihli sayılarında temiz olmayanın “iğrençliği”ne ilişkin söylemlere yer verilmiştir. Bu dönemde “temiz olmamak” kavramı, ayrıştırıcı, dışlayıcı anlamda kullanılmıştır. Dergide, dış uzuvların temizliği, “vücudunu sık sık yıkamayanların çıkardığı pis kokuların çirkinliği” (Güven Basımevi, 1940, s. 183), sabun kullanmanın önemi, saçlarını yıkamayan çocukların iğrençliği, burnu akan çocukların iğrençliği, kirli çamaşırlarla dolaşanların etrafa yaydığı pis kokular ve böyle kimselerin vücutlarında oluşacak olan sivilcelerin iğrençliği konuları üzerinde durulmuştur.

Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında, ulus- devlet fikri çerçevesinde kadınlara, özellikle “annelere” uygun görülen toplumsal cinsiyet rol ve görevleri, çoğunlukla derginin “Aile Fertlerinin Günlük İşleri” konu başlığındaki metinler altında ele alınmıştır.

“Annemiz herkesten önce uyanır. Kahvaltıyı hazırlar. Bize yedirir. Yemek pişirir. Bulaşık yıkar. Öğleyin (okuldan eve) yemeğe gelince evi tertemiz buluruz.” (Güven Basımevi, 1939, s. 16). Dergi sayılarında erkekler, ulus- devlet fikrinin çerçevelediği diğer isimle “babalar”, para kazanmak ve aileye bakmakla görevlendirilmiştir. Anne ve baba, ulus- devletin önemseydiği genç nesil yurttaşların yetişmesini sağlayan kişiler olarak ele alınmıştır ve gerektiğinde vatani için savaşlarda cephane taşımaya hazırdır.

Cumhuriyet’in genç ve güçlü nesillerinin -evlatların- sağlığını korumak, “Türk annelerine” verilen en önemli görevlerden biridir. Öğretmen Sesi Dergisi sayılarında sıklıkla yemek pişirme yöntemleri ve yemek tariflerine yer verilmiştir. Verilen bu bilgilerin, öğrenciler aracılığıyla ailelere, özellikle “ev hanımlarına”, “annelere” sirayet etmesi beklenmiştir. Aynı zamanda dergi sayılarında “Dikiş dersleri”ne yer verilmiştir. Bu derslerde genç kızlara, sabahlık, çocuk külotları dikimi öğretmenler tarafından öğretilmiş ve uygulatılmıştır. “Aile Bilgisi” ana başlığı altında verilen dikiş dersleri, “Çocuklara her şeyden evvel temizlik ve topluluk öğretmelidir.” (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref S., 1938, s. 447) ifadesi ile başlamaktadır.

Dergide “Hayat ve Tabiat Bilgisi” başlıkları altında sebzelerin faydaları ve pişirilme püf noktalarına değinilmiştir. “Salçalı enginar”, “kızarmış mantar”, “midye tavası” (Matbaai Ebüzziya, Nuruosmaniye, Şeref S., 1938, s. 443) tarifi verilen yemekler arasındadır.

1939 tarihli dergi sayılarında, “ev kadınları”, evi sineklerden koruyacak ve temizliğini sağlayacak kişiler olarak ele alınmıştır. Ev kadınlarına mutfakta temizliğin nasıl sağlanması gerektiği piyeslerle anlatılmak istenmiştir. Piyesleri canlandıracak olan çocuklar, bu sayede annelerine mutfakta uyulması gereken temizlik kurallarını öğreteceklerdir. Piyesler, Sinekle Savaş Kurumu azalarının gelip sineklerin zararları, yemeklerin üzerlerinin kapalı olması ile ilgili “ev kadınlarına” bilgiler vermesi ile sonlanır.

Sinekler

Sahne bir mutfakı gösterir. Mutfakın ortasında büyük bir yemek dolabı vardır. İki kanadı da açıktır, içindeki bütün yemekler görünür. Sinekleri temsil eden çocuklar dolabın etrafında dolaşırlar. (...)

Birinci sinek - Buraya nasıl girdin?

(...)

Üçüncü sinek - ben her zaman, kapı kapanıp açılırken girerim. Bu, bir saniyelik bir iştir! Kapıların hiçbir zaman iyice kapandığı yoktur, her zaman ufak bir aralık bulunur.

Bütün sinekler - Ha, ha, ha ! Ne budala insanlar ! (Katıla katıla gülerler, vızıldarlar ve sıçrarlar.)

Dördüncü sinek - Arkadaşlar, evvelce hiç bu mutfakta bulundunuz mu ?

Hepsi - Hayır.

Dördüncü sinek - Şaşılacak bir yerdir burası ! Ben buraya hemen hergün gelirim ve her zaman iyi şeyler bulurum ! Bu evin bayanı dolapların kapaklarını hiç kapamaz, her zaman açık bırakır.

Birinci sinek - Aman, ne savsak insanlar ! Hiçbir ev kadını böyle şeyleri ihmal eder mi ? (...)

Dördüncü sinek - İnsanların yaptığı bir sersemlik daha var. Bu işi evvelce de konuşmuştuk, değil mi? (...) Bal, yağ, reçel, süt, börek, ekmek. Hiçbirisi örtülmüş değildir.

(...)

Birinci sinek - Bana kalırsa insanlar dünyanın en sersem mahlûklarıdır! Doktorlara, ilaçlara avuç dolusu para dökerler de yemeklerine, şehirden topladığımız bütün pislikleri, mikropları karıştırmamıza müsaade ederler. (...) (Tunaboğlu Z. , 1939, s. 277-278)

Derginin 1939 tarihli sayılarında cinsiyet ayrımına ilişkin toplumsal rol ve görevler daha keskin olarak ele alınmaya başlanmıştır. Kadınlara bu dönemde, ev işleri ve temizlik yapmanın yanı sıra güler yüzlü, kibar olmak görevleri de verilmiş, kadına olan ilgi artmıştır. Aynı zamanda kadınlara biçilen ev içi temizlik görevleri daha belirgin, detaylı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Dergide ev içi görevler, görseller eşliğinde ele alınmaya başlanmıştır.

Elinde saplı fırça tutan Bayan ne yapıyor? Öteki kadın pantolona niçin sopa ile vuruyor? Pencere camları nasıl silinir? (...) Çamaşırlar nasıl yıkanıyor? Çamaşırları ütöleyeni gösteriniz. Bu resimleri defterinize yapınız. (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 409)

Burada sözü geçen kadınlık, kurgulanmış bir kültür içindeki kurgulanmış performansların bütünüdür. Çocuklar bu performansları, okullarda gördüğü dersler aracılığıyla öğrenir ve içselleştirirler.

Benim kızım
Sofra, masa temiz, ak pak
Çatal, bıçak, peşkir, tabak
Sürahiler, tuzluk, bardak,
Hepsi temiz, hepsi parlak.
Bunlara öz kızım bakar
Gazı, mumu kendi yakar
Müşafiri o karşılar
Güler yüzle, tatlı dille
Bunun için hep komşular
Derler: Şu kız gerçek kibar! (Bürhaneddin Matbaası, 1939, s. 409)

4. SONUÇ

Erken Cumhuriyet yılları Milli Eğitim sisteminde en çok önemsenen kavramlardan ikisinin beden terbiyesi ve hijyen olduğu söylenebilir. Milli Eğitimle ilgili hemen her yazın alanında bu kavramlar işlendiği gibi, bu isimler altında dersler de müfredatta yer almıştır. Böylece bu kavramlar yeni toplumun ve kimliğin inşasında çok önemli bir işlev üstlenmişlerdir. Bu tez çalışmasında, dönemin Milli Eğitim yazını ve bilhassa dönemin milli eğitim yayını olan Öğretmen Sesi Dergisi sayıları üzerinden, beden terbiyesi ve hijyen kavramlarına yüklenen eğitsel, kültürel ve politik anlamlar, ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet, tebaadan vatandaşlığa geçişin yaşandığı bir süreçtir. “Yeni bir özne”nin oluşturulması söz konusudur. Bu yeni öznenin oluşturulmasında etkili olan kavramlar arasında “hijyen” ve “beden terbiyesi” vardır. Hijyen, akla dayalı hareket eden, devlete ve bedenine karşı birtakım ödevleri olan vatandaş; disiplin kavramı da “asker- millet” anlayışıyla birlikte, spor dersleri üzerinden oluşturulan, bedenlerin askerlik için her an hazır bulunması fikriyle II. Meşrutiyet ders kitaplarında varlık kazanmışlardır. 1912-13 Balkan Savaşları ile birlikte beden terbiyesi ve hijyen kavramları, Türkçü- milliyetçi fikir ekseninde şekillendirilerek kullanılmaya başlamıştır. 1930’lar ise gerek Türk Tarih Tezi, gerek Güneş Dil Teorisi gibi çalışmalar aracılığıyla, Türk milliyetçiliğinin inşasına damga vuran yıllardır ve bu dönem, Türkçü- milliyetçi fikrin eğitim alanına en fazla dahil edildiği dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

1932 ve 1937 tarihlerinde düzenlenen Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongresinde Türk Tarih Tezi oluşturulmuş ve Milli Eğitim ders kitapları, oluşturulan bu Türk Tarih Tezine uygun olarak yeniden hazırlanmıştır. Bu kongrelere katılanların hemen hemen hepsi orta dereceli okul öğretmenleridir.

Erken Cumhuriyet 1930’larda, Öğretmen Sesi Dergisi’nde, kişinin/ öğrencinin sağlığı, hijyeni, “cemaatin sağlığı” için korunması gereken bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Beden Terbiyesi ise, spor, jimnastik gibi dersler üzerinden, güçlü bedenlerin ulusun hizmetine sunulması için okullarda, özellikle ilkokullarda, verilen ders adıdır.

Dönemin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi, Öğretmen Sesi Dergisi’nin sıklıkla üzerinde durduğu beden terbiyesi ve hijyen kavramları ile, önce öğretmenlere neyin nasıl olması gerektiğini anlatmış ardından da öğretmenler bu münevveri -inşa edilmek üzere olan çekirdek Türk ailelerine ulaştırması için- öğrencilere anlatmakla görevlendirilmiştir. Derginin birinci amacı, öğretmenleri Kemalist toplum bilinci ile buluşturmaktır. Bu sayede birer “Türk misyoneri” özelliği görececek olan öğretmenler, öğrencilere temas edecek ve asıl varılmak istenen kitle olan ailelere münevveri ulaştıracaktır. Çalışmada materyal olarak Öğretmen Sesi Dergisi’nin kullanılmasının gerekçelerinden biri de budur: Dergi sadece var olan toplumsal siyasi durumu, “ne olduğunu” özetlememiştir, bu siyasi durumun “nasıl olması gerektiğini” de öğretmiştir. Bu durum, Öğretmen Sesi Dergisi’ni milli eğitim üzerine yazılmış olan dönemin diğer dergilerinden ayrı bir yere koymaktadır.

Erken Cumhuriyet yıllarında Öğretmen Sesi Dergisi’nin gördüğü görevi bugün “yıllık ders müfredatları/ ünitelendirilmiş yıllık ders planları” görmektedir. Milli eğitimde, bu planlar aracılığıyla öğretmenler hafta hafta hangi konuyu hangi aktiviteler, alıştırma ve ne kadar süre ile işlemesi gerektiği bilgisini edinir. Bugün, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda “Beden Eğitimi ve Spor” ders saatlerinde artış olmuştur. Milli Eğitim dersi olan ve önceden haftada 2 saat olarak öğrencilere verilen “Beden Eğitimi ve Spor” dersine bugün seçmeli ders olarak “Spor ve Fiziki Etkinlikler” dersi eklenmiş ve eklenen seçmeli ders ile birlikte, MEB’e bağlı okullarda “Beden Eğitimi ve Spor” dersi artık haftada 4 saat olarak güncellenmiş ve etkisini arttırmıştır. Bugün beden terbiyesi ve hijyen kavramlarına yüklenen anlam ve önemi Milli Eğitimin sınıflara göre ayrı ayrı hazırladığı “Beden Eğitimi ve Spor Dersi Ünitelendirilmiş Yıllık Ders Planları”ndan görmek mümkündür. Bu planlarda hangi konuya kaç saat zaman tanındığı meselesi, MEB’in okullarda Beden Eğitimi dersleri aracılığı ile hangi konuları daha görünür kılmak istediğini ortaya koyar. En son on sekizincisi düzenlenen 2010 tarihli MEB Şurası’nın 9. Maddesinde, öğrencilerin beden eğitimi derslerine katılım sağlayacak çocukların sağlıklı/ sağlıklısız olduklarını

tespit etmek için zorunlu genel sağlık taraması kararı alınmıştır. Bu maddeden de görebileceğimiz gibi devlet, günümüzde de çocukların sağlıklılaştırılması ve güçlü hale getirilmesi için ocuk bedenleri üzerindeki hakimiyetini sürdürmektedir. Yine aynı şura'nın 14. Maddesinde ders süresi 45 dakika olan sosyal bilimler, fen gibi ders saatlerinin spor eğitimine daha fazla zaman ayrılması için 40 dakikaya düşülmesine karar verilmiştir. Erken Cumhuriyet'in genel Kemalist politikasının beden terbiyesi ve hijyen kavramlarına yüklediği anlamın bugünkü siyasi literatürdeki yerini görebilmek, bugünün politik zemini üzerinden yeni bir çalışma yapmayı gerektirir.

5. KAYNAKÇA

Sürekli Yayınlar

- (1932). *Terbiye Postası*.
- (1934, Ekim). *Muallim Sesi*, sayı: 2.
- (1934, Aralık 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 7.
- (1935, Kasım 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-23
- (1935, Aralık 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-25.
- (1935, Mayıs 9). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 17.
- (1935, Haziran 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 18.
- (1936, Şubat 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-29.
- (1936, Mart 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-31.
- (1936, Mayıs 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-34.
- (1936, Mayıs 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-35.
- (1937, Haziran 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-54.
- (1937, Aralık 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-59.
- (1937, Nisan 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-51.
- (1937, Aralık 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-6.
- (1937, Mayıs 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-53.
- (1937, Ekim 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-56. dergi kapağı.
- (1938, Mart 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-65.
- (1938, Nisan 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-68.
- (1938, Aralık 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-76.
- (1938, Ocak 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-62.
- (1938, Mayıs 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-69.
- (1938, Mayıs 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-70.

(1938, Haziran 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-71.

(1938, Ocak 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-78.

(1938, Şubat 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-63.

(1938, Nisan 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-67.

(1938, Ekim 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-73.

(1938, Ekim 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-72.

(1938, Aralık 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-77.

(1939, Ekim 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-89.

(1939, Ocak 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-79.

(1939, Şubat 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-80.

(1939, Şubat 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-81.

(1939, Nisan 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-84.

(1939, Nisan 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-85.

(1939, Haziran 1). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-88.

(1939, Ekim 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-89.

(1939, Kasım 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-90.

(1940, Şubat 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-93.

(1940, Mart 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-94.

(1943, Mayıs 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-114.

(1944, Aralık 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-128.

(1944, Şubat 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-121.

(1944, Eylül 15). *Öğretmen Sesi Dergisi*, sayı: 37-125.

Kültür Bakanlığı. (1937). Muhtelif Bakanlıkların Program Taslağı Hakkında Mütalaaları ve Teklifleri. *Kültür Bakanlığı Dergisi*, 63-68.

Yardımcı, S., & Aslan, Ş. (2008). 1930'ların Biyopolitik Paradigması: Dil, Etnisite, İskân ve Ulusun İnşası. *Doğu Batı*, 131-153.

Kitaplar

- Akşit, E. E. (2012). *Kızların Sessizliği Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akın, Y. (2014). *"Gülbüz ve Yavuz Evlatlar" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altınay, A. G. (2013). "Askerlik Yapmayana Adam Denmez": Zorunlu Askerlik, Erkeklik ve Vatandaşlık. İçinde N. Y. Sünbuloğlu, *Erkek Millet Asker Millet Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler* (pp. 205-260). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ateş, S. Y. (2012). *Asker Evlatlar Yetiştirmek II. Meşrutiyet Döneminde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avar, S. (2009). *Dağ Çiçeklerim*. Ankara: Ulusal Eğitim Derneği.
- Bali, R. N. (2000). *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923- 1945)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayraktar, S. (2011). *Makbul Anneler Müstakbel Vatandaşlar Neoliberal Beden Politikalarında Annelik*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Beşikci, M. (2013). *Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792- 1918*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Berkes, N. (2014). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cora, Y. T. (2013). Asker Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler: Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemlerinde Beden Terbiyesi Aracılığıyla İdeal Erkekliğin Kurgulanması. İçinde N. Y. Sünbuloğlu, *Erkek Millet Asker Millet Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ersanlı, B. (2013). *İktidar ve Tarih Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929- 1937)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *Cinselliğin Tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gümüşoğlu, F. (2005). *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayıncılık.
- Gürbilek, N. (1989). *Vitrinde Yaşamak 1980'lerin Kültürel İklimi*. İstanbul: Metis Yayıncılık.

- Gürbilek, N. (2015). *Mağdurun Dili*. İstanbul: Metis Yayın.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Bir kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Ankara: Heretik Yayın.
- Üstel, F. (2014). *"Makbul Vatandaş"ın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kaplan, İ. (2013). *Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaömerlioğlu, A. (2017). *Orada Bir Köy Var Uzakta Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2018). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu Bütün Eserleri 1 Yaban*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Lüküslü, D. (2015). *Türkiye'de "Gençlik Miti" 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mazower, M. (2003). *Karanlık Kıta*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Meriç, N. (2000). *Osmanlı'da Gündelik Hayatın Değişimi Âdâb-ı Muâşeret*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Onaran, B. (2015). *Mutfaktarih Yemeğin Politik Serüvenleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, S. (2012). *İsmet Paşa'nın Kürt Raporu*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Platon. (2015). *Devlet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2015). *Emile*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sünbuloğlu, N. Y. (2013). Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik ve Erkek(lik)lere Dair Bir Çerçeve. İçinde N. Y. Sünbuloğlu, *Erkek Millet Asker Millet Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler* (pp. 9-44). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sadoğlu, H. (2003). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1993). *Osmanlı Eğitim Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Toprak, Z. (2012). *Darwin'den Dersim'e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Toprak, Z. (2017). *Türkiye'de Yeni Hayat İnkılap ve Travma 1908-1928*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Vigarello, G. (2008). *Bedenin Tarihi 1 Rönesans'tan Aydınlanmaya*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vigarello, G. (2011). *Bedenin Tarihi 2 Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yücel, H. Â. (1994). *Türkiye'de Orta Öğretim*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, T. D. (2019). Mütareke'den Cumhuriyet'e Annelik ve Çocuk Refahı Tartışmaları. *Toplumsal Tarih*, 42- 47.
- Zürcher, E. J. (2003). *Devletin Silahlanması Ortadoğu ve Orta Asya'da Zorunlu Askerlik (1775-1925)*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Makaleler

- Arpacı, M. (2013). Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Siyaset, Beden ve Terbiye (1923-1946). *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı II*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı.
- Arpacı, M. (2014). Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Kamu Sağlığı Siyaseti ve Öjenik. *Tarih ve Toplum*, 129.
- Gürbilek, N. (1989). İktidarın Sağlığı. *Defter*, 39.
- Sunar, L. (2004). Kadro Dergisi/Hareketi ve Etkileri: Türk Devlet İdeolojisi ve Sol Kemalizmin Oluşumu Bağlamında Bir Analiz. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*(1), 511-526.
- Toprak, Z. (1979). İttihat Terakki'nin Paramiliter Gençlik Örgütlenmeleri. *Bahçeşehir Üniversitesi Beşeri Bilimler Dergisi*, 95.

Tezler

Arpacı, M. (2015). *Modernleşen Türkiye'de Beden ve Nüfus Politikaları: Hıfzıssıhha, Terbiye, Öjeni*. İstanbul: Doktora Tezi.

Kanbolat, E. (2005). *Hazırlanışı ve Uygulanması Açısından Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İlköğretim Programları (1913-1968)*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.

Raporlar

(1930). *Belediye Kanunu*. Ankara: T.C. Resmi Gazete.

Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü. (1941). *Beden Terbiyesi Mevzuatı*. Ankara: Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü.

Cumhuriyet Halk Partisi Programı. (1935). Ankara.

Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul: T.C. Maarif Vekilliği.

Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.

İlkmektep Müfredat Programı. (1930). İstanbul: Devlet Matbaası- Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti.

İlkokul Programı. (1936). İstanbul: Maarif Vekaleti.

Köy İlkemektepler Müfredat Programı. (1930). İstanbul: Devlet Matbaası.

Köy Mektepleri Müfredat Programı. (1938). İstanbul: Devlet Matbaası.

MEB. (1993). *TC. Hükümet Programlarında Eğitim 1920-1933*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Siret, S. (1933). *İlkmekteplerde Ders Örnekleri*. İstanbul: Hamitbey Matbaası.

T.C. Resmi Gazete. (1930). *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*. Ankara: Resmi Gazete.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti. (1930). *İlkmektep Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. (1930, Mayıs 6). *Resmi Gazete*, Kanun no: 1593.

Vekaleti, T. C. (1930). *İlkmektep Müfredat Programı*. İstanbul: Devlet Matbaası.

İnternet Kaynakları

Biyografya. (2016). Retrieved from Türkiye Ünlüleri İnternet Ansiklopedisi:
<http://www.biyografya.com/biyografi/6362>

Gündüz, M. (2017). *Google*. Retrieved from Yeni Türk Mecmuası'nda İdeal İnsan, Eğitim ve Toplum: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/539420>

Orhan, N. (2016, Aralık 01-03). *Google*. Retrieved from VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi- Sosyoloji Derneği:
<http://www.sosyolojiderneği.org.tr/s/2300/i/Kongre2017.pdf>

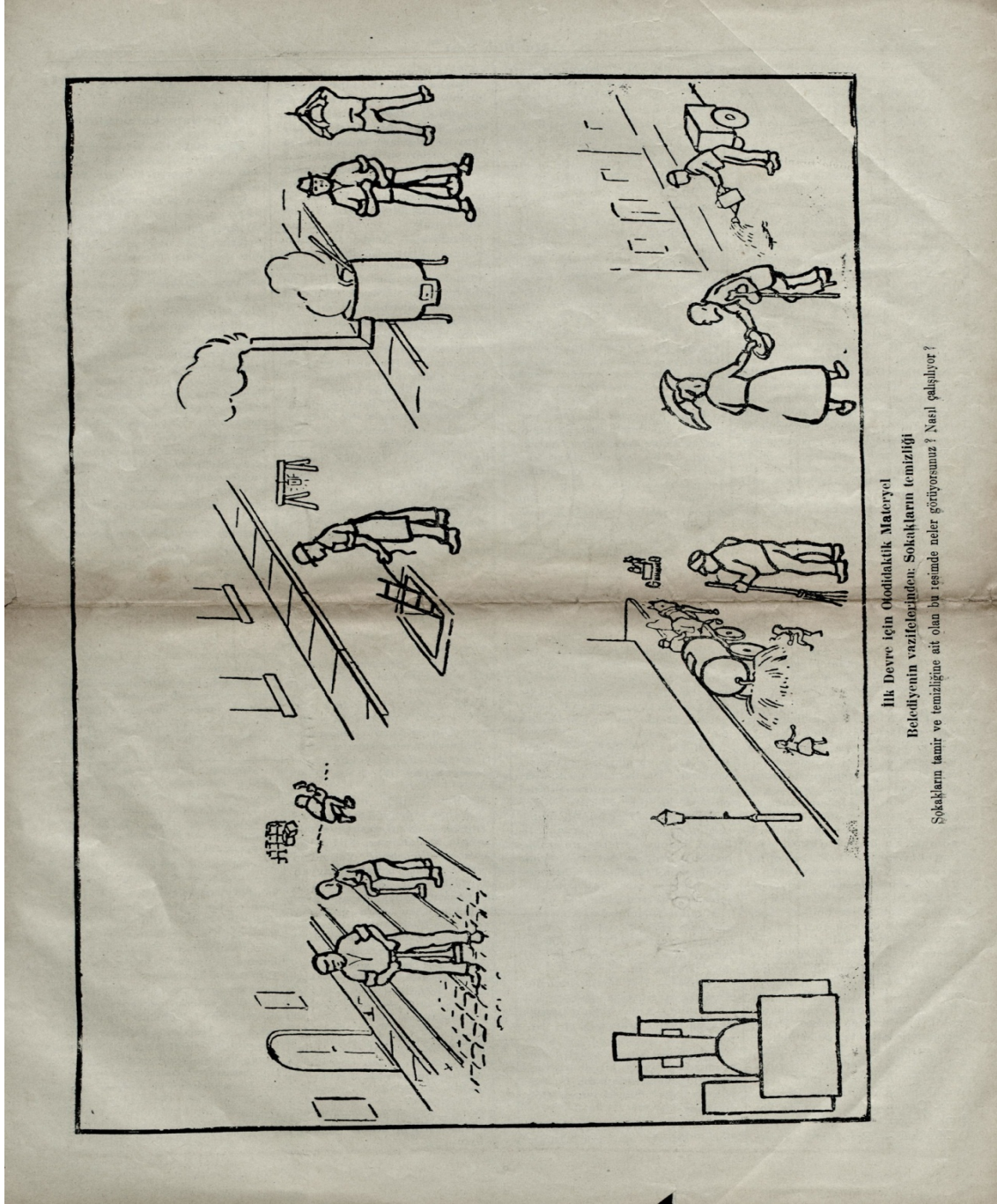
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2018, Ekim 2). Retrieved from 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı Örnek Yıllık Planları: <http://ilbap07.meb.gov.tr/www/2018-2019-egitim-ogretim-yili-ornek-yillik-planlari/icerik/23>

Türkiye Ünlüleri İnternet Ansiklopedisi. (2016). Retrieved from Biyografya:
<http://www.biyografya.com/biyografi/11944>

6. ÖZGEÇMİŞ

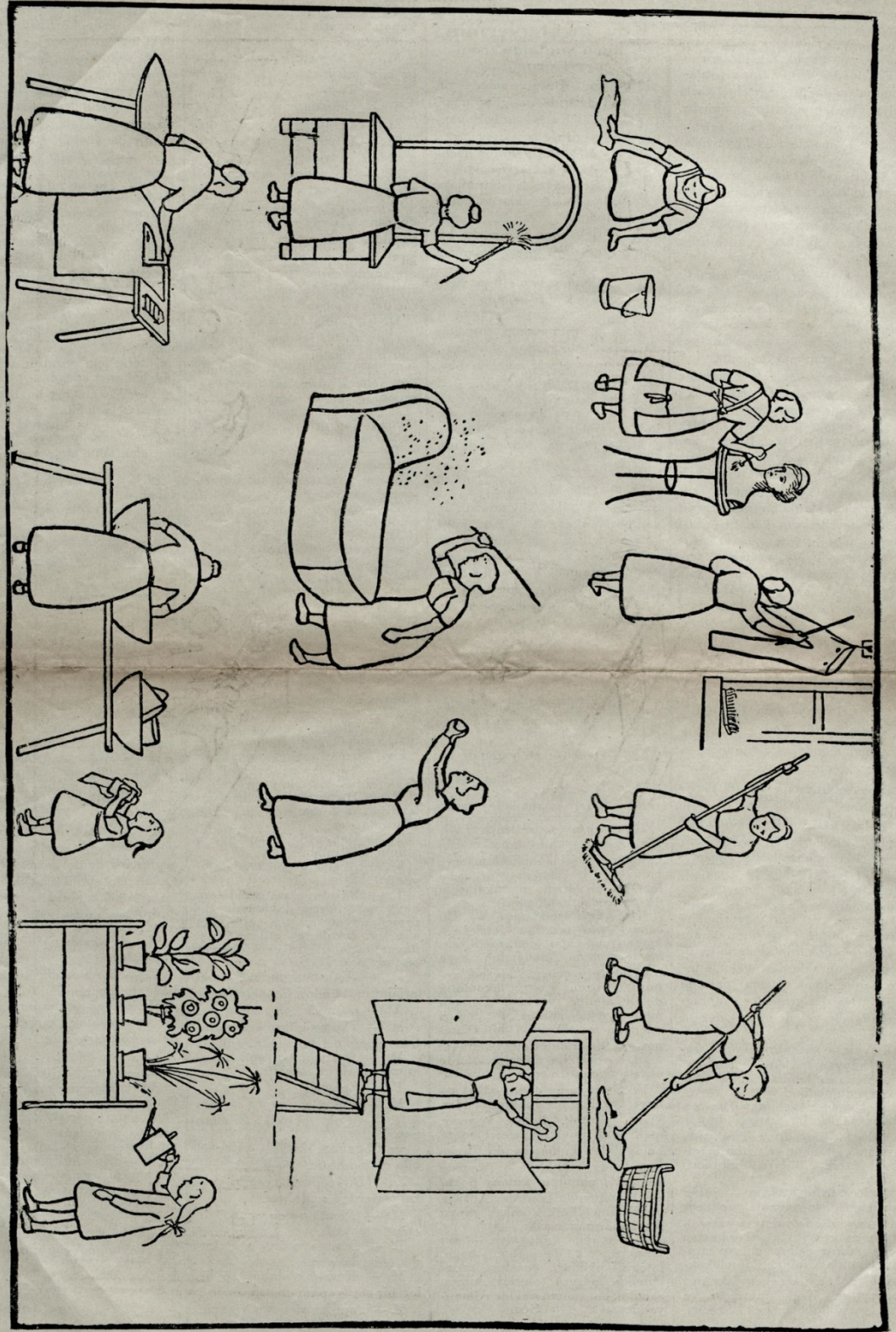
13 Ekim 1989 tarihinde İstanbul’da doğdu. Lisans eğitimini 2010-2014 yılları arasında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde tamamlayarak 2015 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji programında yüksek lisans eğitimine başladı. 2014- 2015 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi’nden pedagojik formasyon eğitimi alarak bir süre Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda öğretmenlik yaptı. Aynı zamanda lisans eğitiminden beri çeşitli sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük faaliyetleri yürüttü. 2017- 2018 yılları arasında İsmail Beşikci Vakfı’nda İdari Koordinatör olarak çalıştı ve 2018 yılında Mavi Kalem Derneği’nde UNHCR’in “Çocuk Koruma Projesi”nin idari asistanlığını yaparak Suriyeli ve Afgan mülteci çocuk ve kadınlarla olan çalışma tecrübesini arttırdı. Kasım 2018 tarihinden beri AKDEM (Aile Kadın Destekleme ve Engelliler Merkezi) ve Save the Children’in ortak projesi olan Çocuk Koruma Projesi’nde Proje Koordinatör Yardımcısı olarak çalışmaya devam etmekte, çocuk ve mülteci hakları konusundaki deneyimini arttırmaktadır.

1. ÖĞRETMEN SESİ DERGİSİ'NDEN GÖRSELLER

5.1.Devlet ve belediyelerin varlığı, öğrencilerde temizlik üzerinden somutlaştırılır.

(Öğretmen Sesi Dergisi, 1934, s. 52)

İlk Devre için Otodidaktik materyel

Evde temizlik

Bu levha etrafında sorulacak sorular (İlirici sınıf müalliminin kitabı) nın 24 üncü sahifesinde vardır. (Bu resimleri çocuklar defterlerine yapabilirler).

5.2.Kadının ev içi görevleri somutlaştırılır. (Öğretmen Sesi Dergisi, 1934, s. 53)

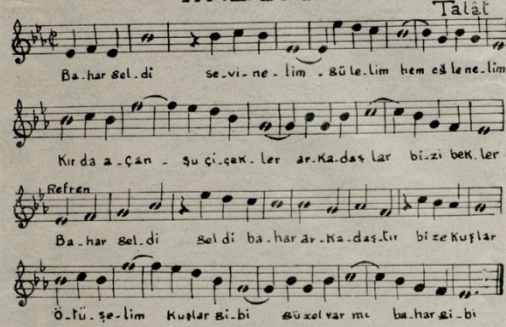
demek olduğunu bilirler. Köy halkına ilk rastladığın vakit sana verilecek selâm sadece bir «Nur ein Fraulein» den ibaret, sağır bir mukabeledir. Sen, nazlardan onları tatmin etmediğini hissedersin. Bereket versin ki bir zaman sonra çocuklar vasıtasıyla ebeveynleri kazanmak güç değildir. yeni zaman senden halk öğretmeni ve eğitmeni» olmanı istiyor.

Acaba bir kız olarak bu iş senin için bir erkek müzaheretini olmadan mümkün müdür? Bideyette buna inanıyordum, bugün ise, hayır demeğe mecburum. Haddi zatında köyde senin için bir çok işler vardır. Köy ibadetleri için bir organizatöre, kilise korosunu, ve musiki derneğini sevk edecek bir rehberle muhtaçtır. Nahiye'nin yazı işleri ve mahalli idare, yazı kabiliyeti olan bir yardımcıyı beklemektedir. Köyün parti kurumu mektep akşamlarında ve toplantılarında senden müzaheret ister. Halk terbiyesi işi, kuvvetli ve basiretli bir sevki idareye ihtiyaç gösterir. Köy cemiyetinde ulusal bayramlarda ve merasimde ekseriyetle becerikli ve işe yarar hatibin eksikliği duyulur. Vesaire vesaire...

Bunların hepsi hakiki bir halk öğretmenin şükranla karşılanacak olan ödev sahalıdır. Fakat Bunların hepsine uygun gelecek kız kimdir? (Nerede?) Ve genç bayan öğretmen, köyün umumi hayatında böylece faal olunca mümkün olduğu kadar kendini çekmek demek olan kadınlık hususiyetlerinin yazıya gelmeyen temennilerine ve emirlerine pek tabiidir ki o kadar bağlı kalamaz. Ve bir defa da, kendisi ile köy halkı arasında hudut kalmadığını onun bulunduğu yerdeki mevkii daha çok güçleşmiş demektir.

Köylü, ruhaniye ve öğretmene aşağıdan yukarı bakabilmek ister. Bunlar kendilerine müsavi seviyede olmamalıdır. Bu hakikat bilhassa yalnız bekâr olan genç bayan öğretmen için mu-teberdir. Bu sebeple B. D. M. in «Alman genç kızlar derneğinin akşam tegannileri korolarına ve faaliyetine inhisar eden sü-künette, kenarda bir tesir sahasını yukarıda adları sayılan icrai bir çok hareket ve faaliyetlere ter-cihi ediyor ve köyde tanınmış ol-maktan ise bu şekilde yabancı kalmayı daha doğru buluyordum. Bütün bunları neden yazıyorum? Çünkü benim tek dersaneli bir o-kulun müdiresi sıfatıyla olan mu-kadderatım, bir defaya münhasır kalacak değildir, ve çünkü bir çok genç muallimler bu mukad-derata benim kadar ortaklırlar. Bunlar da köy okulu meseleleri-ne karşı aynı derecede yabancı ve bugün tıpkı benim gibi sert hakikatın içine düşmüş bulun-u-yorlar. Süphesiz, «tek dersaneli» okul mesaisinde, bir çok neşe

İLKBAHAR

Bahar geldi sevinelim,
Gülelim hem eğlenelim.
Kırda açan şu çiçekler
Arkadaşlar bizi bekler.

Bahar geldi, geldi bahar,
Arkadaştır bize kuşlar.
Ötüşelim kuşlar gibi;
Güzel var mı bahar gibi.

Lâle, sümbül, gül, menekşe;
Gülüyorlar bak Güneşe.
Bahar geldi sevinelim;
Gülelim hem eğlenelim.

Talât

Ankara'da Jimastik Şenlikleri

Ankara yüksek beden eğitimi profesörlerinden Zehra Alagözün idaresi altında yüksek beden eğitimi okulu son sınıf okurlarının «Ulus» ilk okulunda yaptıkları tatbikat derslerinin bitimi münasebetle hazırladıkları ve bütün çocuk velilerinin ve bir çok tanınmış zevatın karşısında verdikleri, nümune derslerini ihtiva eden bu şenlik programlarından, saygı değer okuyucuların ilk okullarının birinci devresinde tatbik edil-

güzel ve hoş gidecek şeyler de vardır. Mesleki faaliyetimdeki bu iş yıllarını unutmak istemem. Hepimiz, mesleğimizin ilk kademesinde bulunuyoruz. Yurt ve millet hizmetindeki vazifelerimizi yerine getirmek mecburiyetindeyiz. İsimizin yolunda bu kadar müşkilleri ve manialar olunca yardım ve teşriki mesai arıyoruz.

İleriye götüren reformu hararetle bir surette selamlıyor ve bilhassa Yeni Köy mektebi hareketinin yeni gayretlerini takip etmek istiyoruz ki bu hareket, tek dersaneli köy okuluna güzel bir istikbal vadetmektedir. Yalnız bu reform, şimdiki isimiz itibarile bize geniş miyasta bir yardım yapamaz. Onun için bize nazariyat yanında bu günün mektep hayatından ve olan biteninden pratik işaretler ve yollar gösterilirse hassaten teşekküre borçlu kalacağız. Bize lazım olan bu cihazı, eksik olan tecrübemiz sebebiyle bizzat meydana getiremeyiz. Bize bu tarzda pratik işaretler, öğütler ve yardımlarda kim müzaharet ederse, tek dersaneli köy okulundaki isimizi ileriye götürmüş ve bu suretle ulusunun çocuklarına hizmet etmiş olur.

SON

Zehra Alagöz söylevini verirken

mekte olan ve edilmesi lâzımgelen jimnastik dersleri hakkında bir fikir edinmeleri için bahsedeceğim.

Şenliğe Zehra Alagözün çocuk velilerine hitaben söyledikleri kıymetli sözlerden sonra başladı. Çocukların muntazam sıralarla resmi geçitleri ve bun-

Resmigeçit

dan sonra küçüklere neşeye sürüklüyen ve aynı zamanda okul sınıfları sırasına göre başlayan bu örnek derslerden size; beden eğitimi okulu son sınıf okullarından Faikin ikinci sınıfa tatbik etmiş olduğu ders programını koyuyorum.

Ders mevzuu: Askerlik oyunu.

Çocuklar, bugün sizinle askerlik oyunu oynayacağız. İster misiniz?

Öyle ise şimdi askeri kıyafata gidelim. Caddelerden geçtiğimiz için biraz muntazam yürüelim.

1) Marş. Çifter çifter uygun adımlarla.

Kışlaya geldik. Elbiselerimizi bakın aldık. Evvelâ kilotu giyelim.

2) Pantolonun tutuluşu taklit edilir. Evvelâ sağ, sonra sol ayak sokulur ve pantolon yukarı doğru çekilip düğmelenir.

Bana dikkat edin... ben sizin gibi giymiyorum.

3) Gövde öne ileri aşağı бүкүлүрken eller ileri yukarı uzatılmış olan sağ ayağın parmakları ucundan geçirilir ve ta bele kadar sıvazlayarak getirilirken doğrulunur. Ha şöyle...

4) Hareket bir kaç defa tekrarlanır.

Ceketimizi de şöyle giyelim,

5) Ceket giyme taklitleri...

Yere oturup şöylece ayakkabı ve tozluklarımızı giyelim.

6) Çocuklar yere oturur, bacıklarını uzatıp tozlukları giyme vaziyetini taklit ederler.

Asker olmak için bir de silah lazım. Koşun silahlarımızı alın. Tamam.

7) Çocuklar koşarak bir köşede duran değnekleri alırlar ve yerlerine gelirler. Ben de sizin zabatiniz oluyorum. Yalnız artık yumuşak durmayın, askerler gibi dik durun bakayım.

8) Çocuklar dikleşirler.

Onlar gibi sert yürüelim. Kollarımızı onlar gibi serbest sallayacağız.

9) Uygun adımlarla bacaklar kalçalardan itibaren sert fırlatılarak yürünür. Kollar yandan öne, yukarı serbest olarak sallanarak yürüyüşü devam edilir.

Düşman memleketimize girmiş çocuklar... Biz onları memleketimize sokmak istemeyiz... değil mi? Öyle ise uzun adım atın, çabuk yetişip düşmanları öldürelim.

10) Muntazam uzun adımlarla yürüyüş, hızlı yürüyüş, koşu. Yorulduk. Siz gelin şöyle durun: (Çocuklardan Tunel)

11) Çocuklar ikiye bölünür bunlardan bir kısmı karşılıklı (aralarında birer adım mesafe ile dururlar ve kollarını uzatıp birbirlerinin omuzlarından tutarlar ve tunel yaparlar. Diğer çocuklar da derin kol vaziyetinde bu tunelin altından geçerler.

Bir müddet sonra tunel yapan çocuklar, diğerlerinin yaptığı tunelden geçerek yer değiştirirler. Tunel bir parça daha alçaltılır ve aynı şekilde tekrar baştan, alçak tunelden yerde sürünerek geçerler.

Silahlarınızı elinize alın ve şöyle tutun. hah!..

12) Silahlar «değnekler» yanda tutulur. (Omuza asılmış vaziyette)

Bakin şimdi de önümüze çık çıktı, bunu atlayarak geçelim.

13) İki çocuk karşılıklı aralıla dururlar. Ve diğer değneklerle alçak şekilde çit yaparlar.

Çabuk çabuk atlayın. Ve derhal muntazam, düzgün adımlarla eşinizle yürüyün.

5.3. Jimnastik şenlikleri, (Öğretmen Sesi Dergisi, 1936, s. 275)

Aile Bilgisi**İngilterenin Modern Bir Okulunda Yemek Saati**

Evvelâ çocuklara abdesthaneye gitmek için muayyen bir vakit verilir ve her çocuk, mümkün olduğu kadar, nezaret altında bulundurulur. Bundan sonra her çocuk havlulukta kendi havlusunu saçar ve ellerini yıkamak için leğenlere koşar. Sınıfın bir kenarına sekiz leğen dizilir ve bütün leğenler dolu iken bekleyen çocuklar bir sıra teşkil eder. Hattâ yarım dakika için bile olsun bir leğen boşalsa derhal «boş yer» diye bağrıldığı işitilir. Bunun üzerine boş yer sıranın en önünde olan çocuk tarafından alınır.

Çocuklar kollarını sıvayarak işe hazırlanır ve ibrikteki suyu leğenlere boşaltarak yıkanmağa başlarlar. (Şekil : 1)

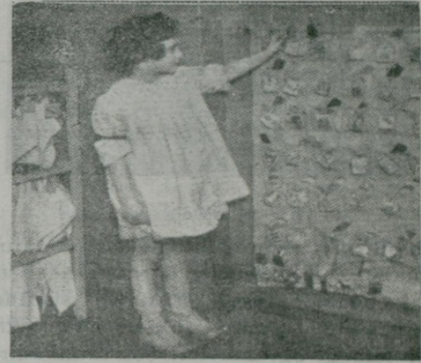
(Şekil : 1) El yıkama

Her çocuk yıkandıktan sonra suyu masanın altında duran kovaya boşaltır. Leğeni ona mahsus bir bezle siler ve herşeyi kendisinden sonra gelen çocuğa hazır bırakır. Bu, bütün çocuklar yıkanıp sınıfın bu köşesi eski halini almaya kadar devam eder. Hazırlığın tuvalet kısmı ayna önünde saç toplamak ve taramakla tamamlanır. (Şekil:2) Tarakların ayrı ayrı muhafazası için Amerikan yahut basmadan dört köşe bir parça üzerine ufak ufak gözler yapılarak du-

(Şekil : 2) Saç taramak

vara asılır. Her gözün üzerinde ayrı bir işaret vardır ve her göz bir çocuğa mahsustur. Çocuklar taraklarını kullandıktan sonra kolaylıkla yerine koyabilirler. (Şekil:3)

(Şekil : 3) Tarakların konacakları yer

Diğerlerinden evvel hazırlanan çocuklar öğle yemeği için sofraları hazırlar. Sofranın kurulması, öğle yemeğinin yenmesi çocuklara gayet faydalı içtimai terbiye vermek için birçok fırsatlar verdiği için buna müteallik eşya ve kullanılan metotlara çok ehemmiyet verilmektedir.

5.5. (Öğretmen Sesi Dergisi, 1937, s. dergi kapağı)

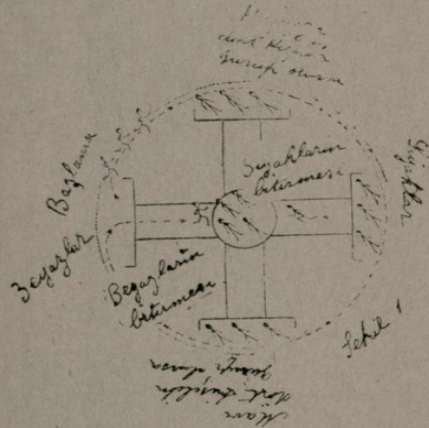
her sınıftan çocuklar oynayabilir. (Dar yoldan pazara) ve (Köyün etrafında) oyunları için düşmanlarınızı seçiniz.

Teşkilât :

Koşunun nihayetinde bütün sınıfı alabilecek büyük bir daire ile dört köşe hatları (2 çizgi) ve merkeze giden dar yolları çiziniz. Sınıf karışıklı kiye sınıfın kalabalığına göre dört guruba ayırılır.

Oyun:

Oyuncular köşe hatlarına dururlar; (avdet nişanının arkasında) hareket işareti verilmeye kadar. Sonra da saat gibi veya biçimsiz şekilde bütün köyün etrafında,

köşe çizgilerini hariç tutarak hareket hattına yetişinceye kadar, aşağıya kendi dar yollarına ve orta merkez daireye yani (pazar yerine) koşarlar. Bütün azaları pazar yerine evvel dolan takım oyunu kazanır.

ihitar :

(1) Şayet iki grup hazırlandıysa, bir grubun oyuncuları diğer grubun oyuncularının arkasından yetişemez, aynı gruptaki oyuncular dışarı çıkıncaya kadar biri birlerini geçmelidirler.

(2) Arzu edilirse merkez ve muzaffer gurupa yetişmek için ayrı istikametler verilir.

(3) Orta merkeze giden koşu yakınsa

daha uzak bir yer gösterilebilir, duruşlar, ayaklar çapraz, ikiye ikiye elele, veya eller başda ilâ olmalıdır.

(4) Pekçok değişiklikler mümkündür, e, g. yola girmeden iki defa köyün etrafında koşmak, sıçramak, atlamak fırlamak ayak parmakları üzerinde etrafında gezmek ilâ... bir guruptan dört veya altı kişiyi hepbirden koşu sahasının etrafında tekrar koşturunuz.

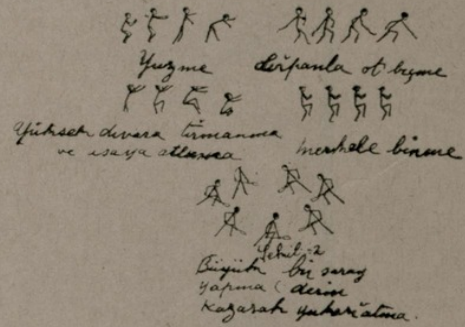
(Tatildeydım) (küçük çocuklara taklidî oyun).

Oyun ve teşkilât :

Çocuklar şekilsiz bir biçimde ya öğretmeni veya bir çocuğu oyun sahasında takip ederler. Öğretmen döner ve söyler, (Ben tatildeydim).

Çocuklar :

(Nereye gittiniz)? Öğretmen (deniz kenarına) veya (Şehire) bir çiftliğe ilâ... Çocuklar: (Ne gördünüz)? Öğretmen: (insanlar böyle yürüyorlardı) veya (Atlar dört nala kumda koşuyorlardı) ilâ... Hepsi öğretmenin veya elebaşının hareketlerini taklid ederler. Bütün hareketler çok faal olmalıdır. (Şekil 2 ye bakınız).

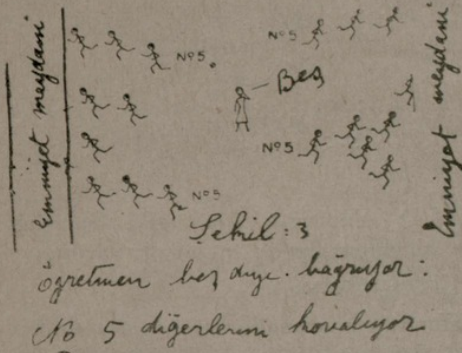
3 Meçhul kovalayıcı. Her hangi bir adete göre kovalamaca oyunu.

Teşkilât :

Bütün sınıf ya daire veya müstakil şekilde dar ve uzun oyun sahasında veya holde öğretmen ortada durur. Bir (Enniyet meydanı) oyun sahasının her iki tarafına yapılmalıdır. (Şekil 3).

Oyun :

Oyunun muhtelif usulleri vardır. Resimdeki metotta yasaat gibi veya aksine öğretmen gösterdiği istikamete koşarlar. Çok ve ritmik bir şekilde bir zaman koşuktan sonra, öğretmen bir adet söyler, e, g, (Beş) oyuncularından birini işaret eder. işaret edilen oyuncu (1) diyerek arkasındaki oyuncuya döner, oda iki der, ondan sonraki 3, ondan sonraki 4, ondan sonraki 5 ondan sonra yine birden başlayarak

dairedeki bütün oyuncular bir numara alınca kadar devam eder. Sayı biter bitmez öğretmen ıslık çalar.

Bütün oyuncular daireyi bozarak en yakın Emniyet meydanına koşarlar. Bütün beş nümerolar diğerlerini Emniyet meydanına yetişmeden tutabilmek için kovalar. Bir başka defa öğretmen üç, yedi veya on ilâ... diyebilir, ve başka bir oyuncunun başlar. Böylece her defa çocuklar başka bir nümero alarak beklenilmeyen başka bir hava içinde oyuna devam ederler.

İhtar :

(1) Oyunculara ıslık çalmadan evvel daireyi bozmıyacaklarını anlatmalı.

(2) Oyuncular sayıları söylemek için başlarını döndürürken koşuya devam edeceklerini öğretmeli.

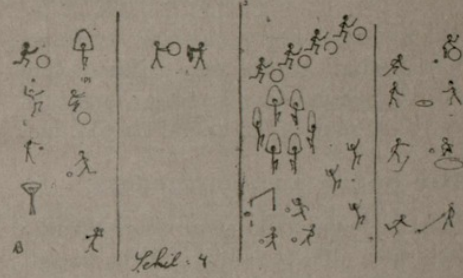
Değişik oyun aletleri.

Aletlerle serbest faaliyet. Her hangi adet bir sınıfa uyabilir. Yalnız çocuğun yaşına göre bir faaliyet seçmelidir.

Teşkilât :

Her çocuk bir oyun aleti seçer (e, g.)

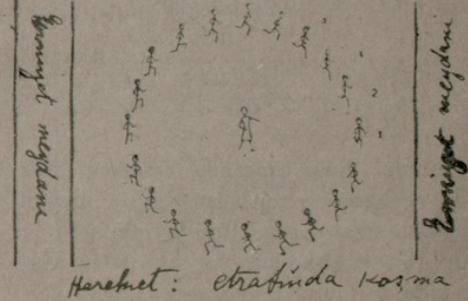
ufak top, büyük top çenber, atlamak için ip, değnek ve top, bakla torbası, bir nişan-gâh. seçilmek için ortaya konan aletler aynı cinsten dört beş tane ve muhtelif tipte aletler olmalıdır.

Oyun :

Verilen işaret üzerine çocuklar alet ararlar ve serbes oyun başlar, öğretmen aralarında dolaşarak onlara gayret ve kuvvet vererek oyunları güzel bir şekilde devam ettirmelidir.

Çocuklar lüzumu kadar o hareketi yaptıktan sonra başka bir işaret vererek hareketi değiştirir. (e, g.)

İşaret : (Hepsi değişik) aletler ve oyun devam eder.

(Şekil : 5)

İşaret : (Elebaşını takip ediniz) Çabuk her alet için bir elebaşı seçilir ve bu suretle çocuk elebaşı ne yaparsa onu taklid eder.

İşaret : (Çenberli top oyunu) (Bakla torbası ile ip) Çocuklar aletlerine göre ikişer çifte ayrılırlar. Her çift yeni bir faaliyet göstermelidir.

İhtar : Bu oyun neşeli ve fennidir. Öğretmen lüzum olduğu zaman ihtar da ve izahatta bulunmalıdır. Oyun esnasında iyi mesafe aldırmalıdır. **Mediha Gezgin**

Aile Bilgisi

Y E M E K**Yumurta Dolması****Materyal:**

250 gram ince kıyılmış kıyma, 6 tane yumurta, 100 gram iç ekmek, 25 gram galeta tozu.

Kıymayı tuz, biber, kimyon, suda eritilmiş iç ekmek ve soğan suyu ile iyice yoğurduktan sonra bir müddet dinlenmesi için bir kenara bırakınız. Bu müddet zarfında yumurtaları katı haşlayıp kabuklarını ayıklayınız. Sonra evvelce yoğurulan kıymayı bu yumurtaların etrafına sarıp yumurtalı kıymaları evvelâ yumurtaya sonra galeta tozuna bulayıp kızgın yağda kızartınız. Bu yemeği sofraya biraz süslü getirmek isterseniz, dolmaları tabağa sıraladıktan sonra kenarına yeşil salata, pancar turşusu, bezelye, tırtıllı bıçağı ile kesilip kızartılmış patatesle süsleyebilirsiniz.

Peynir tatlısı:

250 gram peyniri sıcak suda bir müddet durdurup tuzunu azalttıktan sonra iyice vıcıklayınız. Bu peynire yavaş yavaş 250 gram un içiriniz. Peynir katılınca iki kaşık süt ve bir yumurta ilâve edip, bir müddet daha yoğurup, köfte gibi istediğiniz büyüklükte yuvarlayınız. On dakika kadar böyle bırakıldıktan sonra kızgın vejetalin yağında kızartınız. Bu lokmalar bir yanda soğumakta iken 250 gram şekeri 250 gram suda eritip iki taşım kaynattıktan sonra lokmaların üzerine sıcak sıcak dökünüz. Bunu yemekten bir iki saat evvel yapmanız lâzımdır. Aksi takdirde lokmalar şekeri iyi içmiyeceklerinden içleri hamur kalır. Eğer tatlıyı iyice içirmemişseniz bir iki kere seker serbetini kavnatıp sıcak sıcak lokmaların üzerine dökünüz.

Müşahede ve Not Defteri

Öğretmenlerimiz için hazırladığımız elli beş kişilik Müşahede ve Not defterlerimizi abonelerimiz yalnız bir tane almak şartile 25 kuruştan alabilirler. Birden fazla defter almak isteyenler her defter için elli kuruş göndermek mecburiyetindedirler. Müşahede ve Not defterlerimiz piyasanın en temiz ve zarif, maksada uygun defterlerdir. Her talebe için dört sayfa ayrılmıştır. Cebe girecek şekilde yapılmıştır. Elli kuruş yollayarak edinebilirsiniz.

Hayat ve Tabiat Bilgisi**GIDAMIZ**

Gıda mes'elesi herkes için çok mühim bir mes'ele olmakla beraber küçük çocuklarda bir kat daha mühimleşir. Gıdamıza üç cihetten ehemmiyet vermeliyiz -

1. Fizyolojik, 2 Psikolojik, 3. ekonomik.

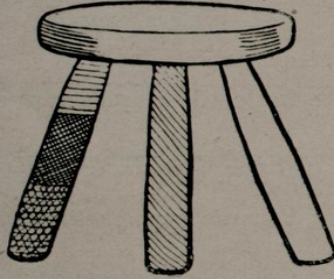
Çocukların gıdasını tayin etmeden evvel gıdaların mahiyet ve faydalarını bilmek lâzımdır

Yemeğin yalnız gıda itibarile mükemmel olması istenilen neticeleri vermez. Mühim mes'elelerden biri de yemeğin lezzetli olması ve çocuk tarafından sevilmesidir. Umumî gıda plânı yaparken fakir kimselerin almaya muktedir olmadıkları gıdaları hesaba katmak doğru olmaz. Bunun için lezzetli, kuvvetli, ve ucuz gıdaları ele almamız lâzımdır.

Uzvi ihtiyaçların tetkiki :

Fizyolojik bakımdan gıdalar:

Üç ayaklı bir iskemle alalım. Bunun bir bacağı beyaza, ikincisini turuncuya boyayalım. Üçüncüyü üç kısma ayırıp bunları, sarı, mavi ve yeşile boyayalım.

Beyaz bacak; vücudü ısıtan gıdalar, turuncu; uzviyeti kuracak gıdalar, üçüncü ayağı da vücudü koruyan gıdalar farz edelim. Vucudümüzün, kurulmaya, ısınmaya ve korunmaya ihtiyacı vardır.

Bu iskemlenin bir ayağını kısaltsak iskemle yerinde doğru duramaz. Vücudü -

müz de bunun aynıdır. Her şeyi müvazene-ye muhtaçtır. Hali vakti yerinde olan insanlar gıda müvazenelerini tanzim ederken lezzetli ve kuvvetli olmasına dikkat ederler. Fakirler bir de işin iktisadî cihetini göz önünde tutmak mecburiyetinde dirler. Bunun için fakirler ekseriya gıdai kıymeti bulunmayan ucuz ve karın doyurucu yemekler yerler.

Gıdaların taslağı :

Vücut kurucu (turuncu basak)

Süt, peynir, balık yumurtası, yumurta, balık, et.

Vücut ısıtıcı (beyaz bacak)

Niştalı yemekler

Şekerler, yağlar,

Vücudü koruyanlar

Balık yumurtası

Yağlı Balıklar

bacağın mavi kısmı

Peynir

Süt

Yumurta

bacağın sarı kısmı

Tere yağ

Havuç

Salata

bacağın yeşil kısmı

Çiğ sebzeler ve yemişler

Suteresi

Domates

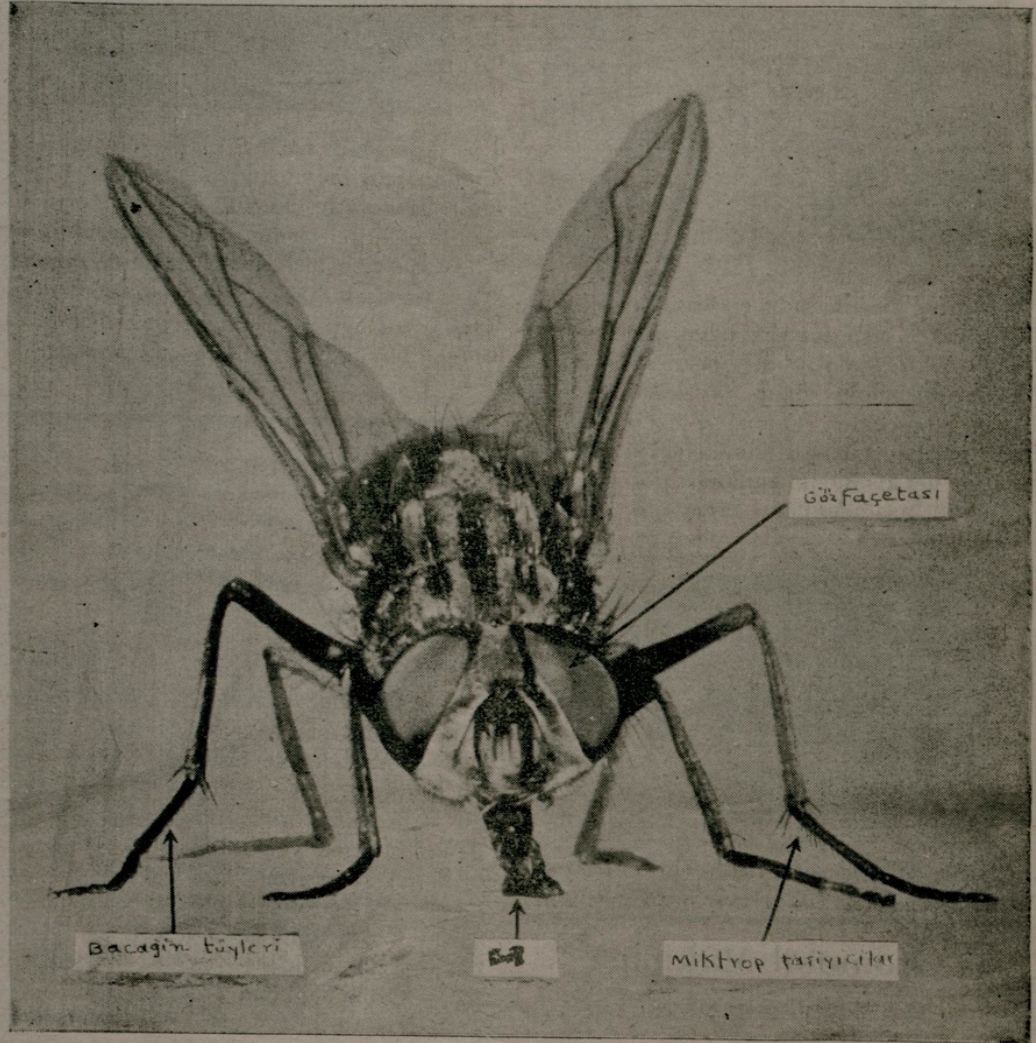
Portakal

Vücudün tamamen sıhhatta olması için yemeklerimizde bu üç cins gıdanın birleşmesi lâzımdır.

Çocuklara lüzumlu gıdaları yemeklerini telkin eden öğretmenlerin muvaffakiyetsizliklerinin sebebi evde, eski anane ve âdetlerin tesirinin mektepten daha kuvvetli olmasıdır.

Yemek sofraya geldiği zaman çocu -

Düşmanımız Sinek

Yazısı 42 inci sahifede

5.10 Sineklerle Mücadele, (Öğretmen Sesi Dergisi, 1938, s. 62)

5.11 Çocuklar için diş sağlığı ve temizliği, (Öğretmen Sesi Dergisi, 1938, s. 19)

TÜRKLERİN BÜYÜK ATA'SI

5.12 Öğretmen Sesi Dergisi, (Öğretmen Sesi Dergisi, 1938, s. 181)

Ey Dağlar..

Ey dağlar ulu dağlar
Utkunun yolu dağlar
En kuytu köşenizde
Yiğitler dolu dağlar..

Ey dağlar anlı dağlar
Uğurlu sanlı dağlar
Koç yiğitler yatağı
Başı dumanlı dağlar

Korusu kuşlu dağlar
Yalçın yokuşlu dağlar
Size yıkım olur mu ?
ATA duruşlu dağlar..

Diş bakımı ve A - B - D Vitaminleri

Dişlerin üzerindeki ince çiziklerin içerisine dolan yemek kırıntıları, onların çürümmesine sebep olur. Buna mani olmak için Kalsyum, A, C ve D vitaminleri bulunan gıdaları almalıdır.

Kalsyum ve "A," vitamini bol miktarda sütte ve yapraklı sebzelerde bulunur. "D," vitamini ise güneş ziyasında ve balık yağında bulunur.

İstatistiklere göre köylülerin dişleri şehirdekilerden 17 defa daha sağlamdır. Buda bize köylülerin daha fazla güneşte bulundukları için, fazla "D" vitamini aldıklarını gösterir.

Limonda, portakalda, domateste ve pamelusta bulunan "C," vitamini de diş bakımı için zaruridir.

Bu meyvalardan her gün bir miktar yemek lâzımdır. Bilhassa çocukların her gün şeker yemesi neticesinde dişlerin mineleri çiziliyor ve onların çürümmesine sebebiyet veriyor.

Diş bakımı için altı şart vardır.

- 1 — Her gün bir bardak süt içmek
- 2 — Meyva suyu içmek veya bol meyva yemek.
- 3 — Güneş banyosu yapmak yahut balık yağı içmek.
- 4 — Fazla şeker yemekten çekinmek.
- 5 — Günde üç defa dişleri yıkamak
- 6 — Altı ayda bir diş doktoruna muayene ettirmek.

Öğretmen Sesi

Yıllık Abonesi 200 Kuruş
Taneyle satış yapılmaz.

Onbeş Günlük Meslek
Organı Dergi

Adres : İstanbul Ankara Cad-
No. 50 Telefon : 22244

İçindeki yazılar

Çocuk neşriyatı
Okullarda gurup çalışmaları
Hayat ve tabiat bilgisi
Hayvanat bahçesi
Büyük dünya

Hayat ve tabiat bilgisi (Kuşlar)
Dördüncü sınıfta coğrafya ders örneği
İki perdelik piyes
Beşinci sınıfta coğrafya
Öğretmenlere bilgi

ATAYA GÖZ YAŞLARI

Yukarıki adı taşıyan kitap, meslekdaşlarımızdan M. Gürfiliz tarafından neşredilmiştir. Ebedî şef için matem günlerimizde yazılan bütün şiirleri havidir. Kıymetli şairlerimizin şaheserleriyle sizleri karşılayacak olan bu eserden mahrumiyet, manevî eksiklik olacaktır. Arkadaşlarımıza hararetle tavsiye ederiz. İsteyenler Beyoğlu Bulgar mektebi Türkçe öğretmenlerinden M. Gürfilizden alabilir. Değeri 20 kuruştur.

DİKKAT!..

Siparişlerinizi posta havalesile para gönderdikten sonra yapınız. Göndereceğiniz paraları ÖĞRETMEN SESİ sahibi SALİM SİRET adına yollayınız. Zarf içinde ne para, ne de pul göndermeyiniz. Postada kaybolmak ihtimali vardır. Göndereceğiniz kartı veya sipariş mektuplarınızı postaya para yatırdıktan sonra yollayınız Zarfın üzerine de [ÖĞRETMEN SESİ sahibi SALİM SİRET] adresini yazınız ve [ÖĞRETMEN SESİ] kelimesini behemehal aynen kullanınız.

Bu nüshamızın ilâvesi [İnsanlara yardımcı hayvanlar] tablosudur.

5.14 Öğretmenlere, yeni basılan “Ataya Göz Yaşları” isimli kitabın duyurusu yapılır. (Öğretmen Sesi Dergisi, 1939, s. 1)

natılarak takım edilip filitre ile takım edilebatlar için olduğu kadar en küçük hayvanlar için de kullanılır.

Bu gün her tarafta mikrok olduğunu biliyoruz. Bunların bazıları o kadar küçüktür ki bilhassa hazırlanan sun'î ışıklar olmadıkça en iyi mikroskopla bile görülemez.

Şunu da biliyoruz ki bazı mikroplar son derecede tehlikelidir ve nebatlar, hayvanlar, insanlar üzerinde müblik hastalıklar meydana getirir. Fakat bütün mikroplar muzır değildir. Sütün şekerini asid laktik haline koyan, başka mikropların peynir lezzeti verdiği kazein'in pıhtılaşmasını bizzat meydana getiren mikroplar gibi. Şarap, elma birası, bira, bütün diğer tahammür etmiş içkiler mikroplardan pek az dah büyük olan ve maya denen küçük varlıkların mevcudiyetinin neticesidir. Bira mayesi ekmeği kabartır ve dışarı çıkacak yer ararken ekmeğin içinde bir çok delikler meydana getiren gaz karboniği hasil eder. Bu delikler ekmeğin hafif olmasına yardım eder.

3 Mikroplu hastalıklar

Mikroplarla meydana gelen başlıca hastalıklar şunlardır:

Verem, zatürree, difteri, grip, tifo, kolera, hummayı merzağı, artikuler, romatizma, tetanos, serebro - spinal, menenjit, kan çibaneleri, şiri pençe, ilâh. Sıcak memleketlerde uyku hastalığı, cüzzam gibi afetleri meydana getiren mikroplardır. Zaten uzun olan bu listeye salgın halini alan yani mikrobu gözle görünemiyecek hadar küçük olup bütün bir halkı hemen hemen aynı zamanda hastalıklara aşılayan hastalıkları da ilâve edelim: Çiçek, kızamık, kızıl, sarı humma, ilâh.

4 Mikropların şekli

Mikropların şekli gayet basit fakat içinde tekâmül ettiği şartlara göre aynı saha dahilinde mütenevvidir. Mikroplar ekseriya birbirinden ayrılmış yahut ikişer ikişer bitiştilmiş küçük taneler yahut da az çok uzun tesbih şeklinde (apseler, felgamun ve şiri pençe mikropları) düz ayrı ve uzun (tifo, verem mikropları gibi) yahut ucuca (şarbon

ve tetanos mikropları); küçük aylar şeklinde, (virgül şeklinde kolera mikrobi) tıpa çekeceği şeklinde, ilâh olabilir.

Bu muhtelif şekiller ekseriya münasip yerler buldukları vakit üzerinde delikler olan elyaf şeklinde uzalar ve bu suretle küçük çocukların ve çok zayıf düşmüş olan hastaların ağızlarında teşekkül eden adi iltihap şeklini alırlar.

5 Ağız, deri ve bağırsak mikropları

Ağzımız mikroplarla doludur. Dişlerimiz diş etlerimiz, damağımız üzerinde, dişlerin üzerindeki sarı tabakanın teşekkülünde rolü olup dişlerin çürümesine yardım eden ve vücut tabakalarına girince iltiraplı apseler meydana getiren streptokok gibi mikropların girmesine sebebiyet veren elyafı bir mikrob ağız leptothriks ile doludur. Bu mikroplar tehlikeli anjinli, yılanlık, kızamığın müklik bir zatürree ile ihtilat yapması, kızıl, anjin, filegmon, ağız kulak, böbrek, kalb, damar, ilâh. arızaları meydana getirir. Ekseriya hemen hemen zararsız olan streptokoklar başka mikroplarla karışınca son derece tehlikeli olur ve sıhhatte olan kimselere geçerken hastalardan aldıkları muzır hassalarını muhafaza ederler.

Bu mahvedici hassalarını inkişaf ettirmek meyli bir çok diğer mikroplarda bilhassa derimizin üzerinde ekseriya bulunan ve höcrelerimize girebilmek için bir methal açılmadıkça zararsız olan stafilokok'larda bulunur. Şu halde bunlar cerahat toplanmasında amildir. Bunun için ağız vücudun her tarafını mümkün olduğu kadar temiz tutmak elzemdir.

6 Mikroplar vücudumuza nasıl girer

Menba sularında ekseriya streptokok'lar bağırsak mikropları vardır. Hastalığın salgın bir şekilde olduğu zamanlar sularda tifo ve kolera mikropları da vardır. Bu mikroplar meşrubatla beraber içilir.

Tetanos mikrobi rütubetli toprakta yasar. Bir yara toprakla, ahırlardaki samanla temas ettiği vakit yahut ahırda yaşayan hayvanlardan birinin bir ayak darbesile meydana geldiği vakit tetanos ihtimali mevcuttur.

İnceleyiniz

Bu akşam dikkat edin, pencereden ayı ne zaman göreceksiniz ? Sonra ay hep çıktığı yerde mi kalacak, ne tarafa doğru gidecek, yerden yüksekliği değişiyor mu ? Bunu bir kâğıda çizin.

Yıldızlı Geceler

Yıldızlı ve mehtaplı geceler ne güzeldir. Ağaçlar koyu gölgelerini toprağa düşürür. Sular, ayın ve yıldızların ışığı ile güneş gibi parlar. Ova gölgelerle süslenir. Her şey temiz ve kusursuz, gibidir. Yüzler ayın altın ışığı ile nurlanır. Sessiz gecelerde hafif hafif oynayan dalgalar üzerinde kayık gezintileri yapmak ne zevklidir.

Ayın Hareketi ve Görünüşü

Ay, dünyamız etrafında döner. O kendiliğinden ışık vermez. Ancak güneşten aldığı ışığı aksettirir. Onun, güneşin ışığıyla aydınlanan yarısını her vakit toptan göremeyiz. Güneş, ayın bize dönmüş yüzünün arkasını aydınlattığı zaman biz onu hiç göremeyiz. Ancak ayın ışık alan tarafı bize doğru dönmeğe başlayınca biz ayı git gide büyüyen bir şekilde görürüz. Ayın parlak görünüşünün sebebi bize çok yakın oluşudur. Gök yüzündeki yıldızların içinde ay kadar küçük yoktur.

Gökyüzü

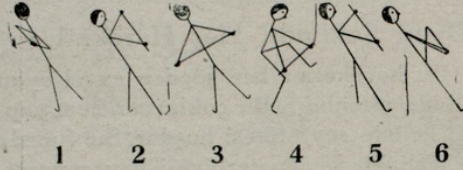
Gönlüm her gece sonsuz
Göklere bakmak ister.
O anda yıldızların
Koynuna akmak ister.
Çocuklara göz kırpar.
O sevimli yıldızlar..

Bir şiritten yol olur,
Bir bakarsın kaybolur.
Bakarsın döner, döner
Bakarsın yanar, söner,
Çocuklara göz kırpar
O sevimli yıldızlar., N. Edgüer

Küçük asker

Ben bir küçük askerim. Her gün talim ederim. Silâhımı pek iyi kullanırım. Güzel nişan alırım. Attığımı vururum. Düşmanlardan korkum yok. Savaş günü bana düğün gibi gelir. Güle güle ölümlere koşarım. Düşmanları yurduma ayak attırmam. Onların saldırısına göğsüm çelik bir siperdir. Ben Türküm, benim için dönmek yoktur. İcabında açlığa, sususluğa, yorgunluğa katlanmasını bilirim. Dedelerimin ayaklar altına düşürmedikleri askerlik onorunu daima yüksekte tutmak en birinci ödevimdir.

Bu hareketler bütün vücuda umumi bir beden terbiyesi verir, fakat bazıları vücudun muayyen kısımları için bilhassa faidelidir. Meselâ bazıları karın adalelerine, bazıları yan adalelerine iyidir. Bu ekzersizleri çocuklara yaptırırken muhtelif guruplara ayırmak lâzımgelir.

A. Omuz Hareketleri

1. Arkaya Uzanma

Bir el o taraftaki omuzun üzerinden arkaya uzanır. Diğer el aşağıdan omuza doğru yükselir. Her el mümkün olduğu kadar diğer kolun yanına uzanmağa çalışır. Omuz ürerinden eller değiştirilerek bu hareket tekrar edilmelidir. Sonraları her ele bir tebeşir parçası alınarak her kolun nereye iriştigi işaret edilir. Resim (1)

2. Arkayı yuvarlaklaştırma ve Adım atma

Uzunluğu hemen hemen omuz genişliğinde olan bir değnek her iki ucundan ayaklar ayrı olarak yüz hizasında tutulur. "Başla," kelimesi üzerine değnek baş üzerinden geçirilerek arkaya indirilir ve değnek daima ellerle tutulur. Fakat bilek ve dirsekler döndürülerek tutuş şekli değiştirilir. Sonra değnek arkadan bacaklara indirilir ve ayaklarla üzerinden arkaya adım atılarak değnek tekrar ön tarafa getirilir. bütün bu hareketler esnasında değnek ufki vaziyette tutulmalıdır. (Resim 2, 3, 4, 5)

B. Kalça, Belkemiği ve Karın Adaleleri hareketleri

3. Elin üzerinden geçme ve atlama

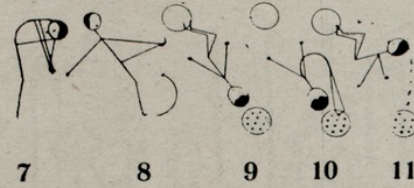
Eller birleştirilir ve elin tersi yukarı tarafa olarak vücuda yakın tutulur. Bir

bacak kaldırılarak ayak ellerin üstüne konur. Bu vaziyette sıçramağa başlanır ve ya aynı nokta üzerinde muayyen kereler sıçranır, ya o noktada başlayarak bir daire çizilir veya ileri doğru muayyen bir mesafe sıçrayarak gidilir. (Resim 6.) Daha sonra aynı hareketler alın, diz üzerine konarak tekrar edilir. (Resim 7.) Eğer baş dönmesi olursa bu şekle devam etmeyin.

4. Sıçrayarak dönme

Diz düz olarak bir bacak havaya kaldırılır. Aynı taraftaki kolun eli aşağı doğru bacağın iç tarafına geçer ve ökçeyi tutar. Diğer kol yüksek ve serbest olarak kalır. Bu vaziyette sıçramağa başlanarak aynı noktada her tarafa dönülür. (Resim 8)

Bu harekette müvazene vardır, fakat bir çok çocuklar bunu büyüklerden daha kolay yaparlar. Eğer havaya kaldırılmış olan diz düz tutulursa bacağın arkasındaki adaleler gerilir.

5. Yuvarlanma

Birbirinden pek uzak olmayan iki daire çizilir ve dairelerden birisinin ortasına her hangi bir şey konur. Bir çocuk, iki dairenin başı, dairelerden birinin kenarına, ayakları diğerinin kenarına değecek bir surette uzanır. (Resim 9) İcap ederse daireler arasındaki mesafeyi değiştiriniz. başlama işareti verildiği vakit çocuk dizlerini göğsüne kaldırır, ayaklarını başının üzerinden geçirir ve dairenin ortasındaki şeyi ayaklarıyla almağa ve onu ayakları arasında muhafaza ederek öne getirip diğer dairenin içine koymağa çalışır ve sonunda oturma vaziyeti alır. Sonra tekrar arkaya yuvarlanarak ikinci bir şey daha almağa çalışır. Yavaş yavaş bu hareketleri

Ev İdaresi

Mutfak Bakımı I

a) Rütubetin (rütubet yemek pişerken çıkan buharlardan hasıl olur) duvarlara, yerlere yapıştırdığı tozlar, ve toz, su, yağlı şeyler ortalığı kirletir. Bnları temizlemek için hem mekanik hareket (fırçalamak, oğmak, kazımak) hem de şimik hareket (sabunun rolü) lâzımdır.

b) Yağ: (Dikkat edilirse yağ lekele-
rinin önüne geçilebilir.) Yağ evvelâ sabun ve sodayla eriyebilecek hale getirildikten sonra temizlenir.

c) Madenlerin paslanması. (Paslanma-
yan çelik eşya kullanılırsa ev kadınının işi kolaylaşır.) Burada da mekanik hareket şimik hareketle beraberdir. (Madenleri parlatan cilalayan tozlar.)

d) Boyayan şeyler (meyve, kırmızı pancar lekeleri.) Bunun için renk çıkaran birşey kullanılır: Kloriyetipotasyum tozu.

e) Kan lekesi (tavuk veya et) kanın terki-
bini bilen talebeler bu nevi lekeleri sıcak suyla çıkarmağa uğraşmamak lâzım geldiğini kolaylıkla bulabilirler (albuminin pıhtılaşması)

II Temizlik vasıtaları

a) Su : Suyun temizleyici hassası doğ-
rudan doğruya eriticiliğinden gelir. Aynı zamanda temizlemeğe yarayan sabun, kar-
bonat gibi maddelerin temizleme hareke-
tine vasıta olur. Bundan başka amonyak,
asitler gibi boya çıkaran maddeler de kul-
lanılır. Su, kirleri yıkamak ve akıtmak için de kullanılır.

Sıcak su soğuk sudan daha iyidir.
(Albuminli maddelerden başka.) Saf su te-
mizlik için en iyidir. Şu halde mümkün
olduğu zaman sarnıçta veya bir havuzda

biriken yağmur suyunu kullanmalı. Fakat
eğer suya para veriliyor veya taşımak çok
yorucu oluyorsa suyu ekonomi ile kullan-
mak lâzımdır. Bunun için temizlenecek
şeyleri kolay temizlenmesi için bir müddet
suda bırakmalı veya sebzelerin yıkandığı
suyu ilk temizlik suyu olarak kullanma-
lıdır.

b) Sabunlar: Sabunların yağlı mad-
deler üzerindeki tesirini hatırlatmalı. Sa-
bunu köpürtmeyen kireçli sular kullanışlı
değildir. İyi bir sabunun vasıfları: Cild,
kumaş ve boyaya sert gelen sodyom fazla
olmamalı, yağlı madde fazla olmamalı
(% 77) çabuk bitmemek için kâfi derece-
de kuru olmalı. Köpürmek için fazla uğ-
raşılmaması için fazla kuru olmamalı. Bir
sabunun cinsini nasıl anlamalı; (maddele-
rin nisbetinin üzerine yazılması mecburîdir.
Elle dokununca yumuşak olmalı. Kâğıt
üzerinde yağlı bir iz bırakmamalı. Kokusu
fena olmamalı. Çok köpürmeli ve suda
tamamile erimeli.)

Yeşil sabun kolay köpürür fakat na-
zik şeyler için münasip değildir.

c) Talebelerimizin bildikleri karbonat
dösud.. tesiri: (Yağları sabun haline ko-
yar, asitleri tadil eder.) Karbonat toz veya
taneler halinde bulunur. Tozları tercih et-
meli. Çünkü bu şekilde daha az su vardır.
Sodyum taneleri sabunun yerini tutabilir.
Fakat alominyum veya renkli şeyler te-
mizlenirken kat'iyen kullanılmamalı.

d) Çamaşır suları: İçlerinde ekseri-
ya sabun ve karbonat vardır. Bazılarında
yakıcı sodyum vardır. Bunlardan çekinmeli.

e) Madenî sabun: İçindeki sabundan
dolayı tesiri şimik ve podradan (sünger tozu
veya kum) bulunduğundan dolay mekanik-

tir. Talebelerimize satın aldıkları sabunun nelerden müteşekkil olduğunu araştırmalarını tavsiye edelim.) Sodyum nisbeti, tozun kalınlığı ve sertliği). Temizlenecek satıhtan daha sert olan bir maden sabunu kat'iyen kullanılmamalıdır.

f) Asitler: Bunlar madenleri parlatmağa ve kireçli suyun bıraktığı karbonatları dağıtmağa yarar. Asitler ekseriya tehlikelidir. Yegâne tavsiye olunan asitler sirke ve limon suyudur.

g) Madenler için mayiler, sabunlar, macunlar: Muhtelif nevileri tecrübe edilebilir. Fakat cinslerini anlamak için neticeleri mukayese etmek ve sonra temizlenen madenin bir kaç gün içinde ne hal alacağına dikkat etmek lâzımdır.

h) Pa'latma tozları: Mekanik bir surette tesir eden bu tozlar kirli sathı temizlemek için kâfi derecede sert olmalıdır. Fakat bu sertlik eşyayı çizip bozacak derecede olmamalı.

Bu tozlar şunlardır: Kum, teneke eşya için çok iyi olan çakmak taşı kumu.

Temizlenen eşyayı parlatmak için cila toprağı; emaye ve alüminyum eşyayı çizmiyen sünger taşı tozu; çabuk temizlemek için cam kâğıdı, zımpara kâğıdı.

i) Kloriyeti potasyum tozu: (çıkarıldığı klorla nasıl bir tesir yaptığını izah etmeli. Bu toz ile hallolan suyun oksijeni renkli maddeyi yok eder. Zıya kloriyeti potasyumu halleder. Kullanırken dikkat etmeli.

III. Temizleme eşyası

a) Süpürge: Bunların biçimlerinin bozulmaması için dikkat etmeli (süpürge-leri asmak, süpürürken hep aynı taraftan tutmamak.)

b) Fırçalar: Aynı tavsiyeler... fırçalar, içinde litre başına 15 gram sodyum

olan ılık suda temizlenir. Sonra çalkanıp kurumağa bırakılır.

c) Süngerler: Süngerleri her kullandıktan sonra yıkamak ve havadar bir yerde kurutmak lâzımdır.

Bütün bu eşya elin kolayca erişebileceği münasip bir yerde durmalıdır (hususı dolap). Temizleyici maddeler, üzerinde etiket olan maden kutularda muhafaza edilir. Mayilere gelince bunlar renkli şişelerde ve karanlıkta durmalı. Hepsinin üzerinde muntazam etiketler olmalı ve şişelerin ağzı iyi kapanmalıdır.

VI Temizleme pratiğı

a) Amud cedarların temizlenmesi: Bunlar üzerine bez sarılmış süpürgeyle temizlenir.

Ara sıra büyük temizlik yapılır. Divarların tozu kuru olarak alındıktan sonra ılık sabunlu suya batmış fakat iyi sıkılmış bir sünger divarın üzerinden, aşağıdan yukarı olarak geçirilir. Sonra suyla çalkalanır ve parlatmak için kurutulur. Dikkat edilecek noktalar: Divardan suyun akmasını bırakmamalı, kirli bez kullanmamalı ve suyu sık sık değiştirmeli.

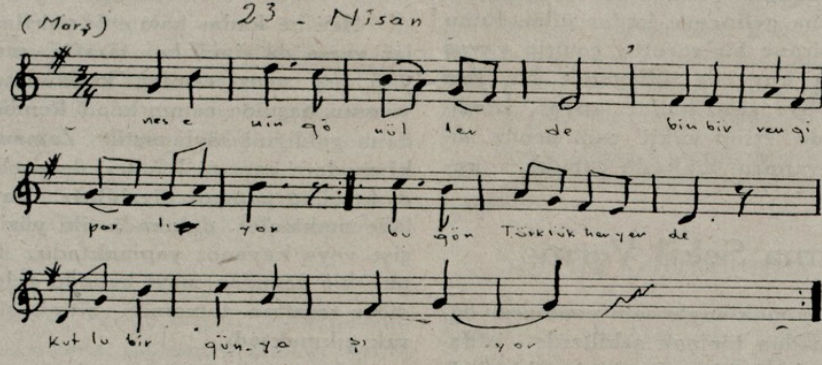
b) Yemek kapları: Tencereler dökmeye veya emaye saçtan olursa dış tarafını temizlemek kolaydır. Tencereler hiç bir zaman kalaysız bırakılmamalı.

Temizlik yapılırken kapılar, dolaplar, elektrik ampulleri, dolapların içi, mutfak eşyasının çekmeleri unutulmamalı.

Talebelere yalnız, pratik ev işlerinin esasları olan, fennî prensipler vermekle kalmayıp onları bu işleri yapmağa alıştırmalı.

Onlarda ev işine ait fikirler uyandırılmalı; sıkı görülen işlerin hakikatta pek yüksek olduğunu anlatmalı. Şu halde talebelerimize en ince sanatlarla bile meşgul olanların yemeğe ehemmiyet verdiklerini ve evde aile kadını tarafından hazırlanmış olan iyi bir yemeğin çok kıymetli bir şey olduğunu gösterelim.

S O N

23 - NİSAN

Neşenin gönüllerde,
Bin bir rengi parlıyor.
Bugün Türklük her yerde,
Kutlu bir gün yaşıyor.

Yirmi üç Nisan bugün,
Türklüğe en kutlu gün.
Her Türk gibi bugünde,
Goşarak, sende gön.

Ne padişah ne sultan,
Kalmadı güzel yurttan.
Ve Kamutaydı kovan,
Onları bir buyrukta.

Yirmi üç Nisan bugün,
Türklüğe en kutlu gün.
Müjdeliyor yer ve gök,
Bayramını Türklüğün.

Kunduracı nasıl çalışır, memur nasıl çalışır? Fırıncı nasıl çalışır? Muharrir nasıl çalışır? Kimler kafa ile kimler el veya ayakla çalışırlar? Hangi çalışma daha yorucudur? Hangi çalışma daha kazançlıdır? Çocuklara herkesin her işi yapamayacağı, ancak istidadı olduğu mesleğe girebileceği söylenecek; mesleklerin şeref ve haysiyet bakımından birbirinden farklı olmadığı belirtilecek. Daha fazla serbest mesleklere girmeleri ve şahsî teşebbüsleriyle hayatta muvaffak olmağa çalışmaları istenecek. Büyük servetlerin şahsî teşebbüsle hiç yoktan var edilebileceği muhitlerinden alınacak misallerle isbat edilecek. Hayatta daima nikbin olmak lüzumu belirtilecek. Kendine güvenmenin önemi belirtilecek. Müşküllerden yılmamak, muvaffakiyetsizliklerden yeise düşmemek icap ettiği söylenecek.

AİLE FERDLERİNİN KARŞILIKLI VAZİFELERİ

Annemiz babamıza nasıl muamele ediyor? Çocuklarına nasıl bakıyor? Babamız annemize ve bize nasıl muamele ediyor? Biz annemize ve babamıza karşı nasıl hareket etmeliyiz? (Onlara itaat etmek, saygı ve sevgi göstermek). (Varsa) hizmetçiye iyi muamele etmek. Annemize su taşımak, bakkaldan istediğini gidip almak gibi yardımlarda bulunmak. Babanın vazifesinin para kazanmak ve aile bakmak, annenin ev işlerini yapmak ve çocuklara bakmak, çocukların (okula gidiyorlarsa) derslerine çalışmak evde kardeşlerle iyi geçinmek, büyüklerinin sözünü dinlemek karşılıklı vazifeleri olduğu belirtilecek.

ÇOCUKLAR EVDE NASIL VAKİT GEÇİRİRLER?

Sabahleyin erken kalkıp okula vaktinde gitmek. Okul bitip eve dönünce kahvaltı etmek. Arkadaşlarla biraz oynamak. Annenin görülecek ufak işlerini görmek, yarınki derslerine çalışmak. Vazifelerini hazırlamak. Kardeşlerine bu hususta icap ederse yardım

etmek. Okulda olduğu gibi evde de programlı hareket etmek lüzumu. Daima değişmiyen zamanlarda yatıp kalkmak, yiyip içmek, oynamak, çalışmak.. (Öğretmen Sesi'nde şimdiye kadar neşredilen terbiyevî oyunlardan öğretmek) tehlikeli ve zararlı oyunlardan sakınmak lüzumunu belirtmek.

HISIM VE AKRABA

Çocukların amcaları, dayıları, teyzeleri, halaları, yeğenleri, yengeleri, enişterileri saydırılacak. Bunların birbirlerine kan ve soy yakınlıkları olduğu söylenecek. Ailemizden sonra kendimize en yakın olan insanları hisim ve akrabamız teşkil ettiği belirtilecek. Hisim ve akraba çocuklarıyla münasebetlerimizde, terbiyeli ve samimî olmak. Hisim ve akrabadan yaşça bizden büyüklere saygı göstermek, onların sözlerini dinlemek. Hisim ve akrabanın kederlerine ve sevinçlerine iştirâk etmek, fena ve felâketli günlerinde onları teselli etmek.

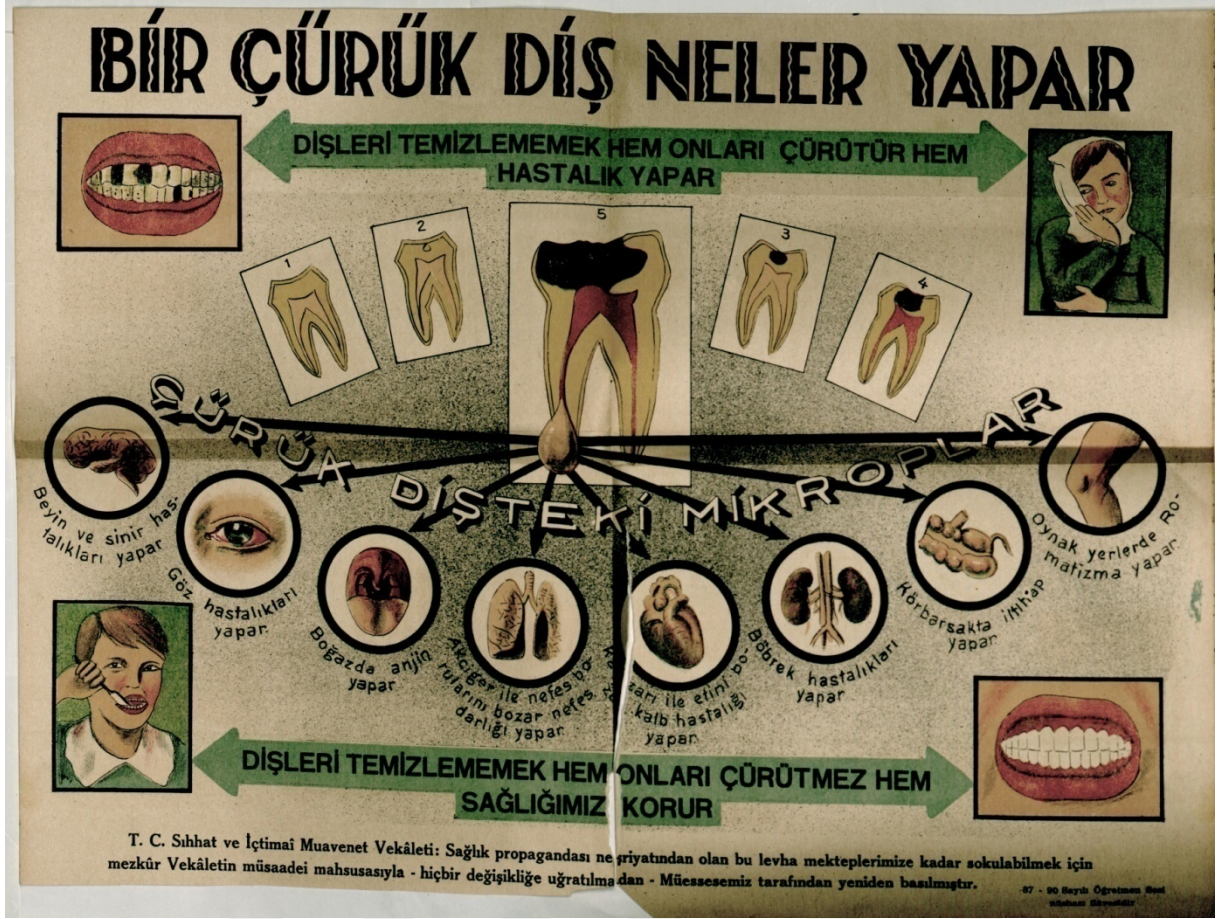
PAZAR GÜNLERİ EVİMİZDE HAYAT

Pazar günleri haftanın biricik istirahat günüdür. Bugünde bütün insanlar çalışmayıp evlerinde dinlenirler. Yahut misafirliğe giderler. Kırlarda gezip hava alırlar. Pazar günleri babalarımız da evde bulunur. Pazar günleri evde uslu oturmak, babamızın biricik istirahat gününü üzüntüsüz geçirmesine çalışmak lâzımdır, bugün bize gelen misafirleri iyi karşılamak, nezaket göstermek, onlara elimizden gelen ikramlarda bulunmak lâzımdır. Misafir çocuklarına güler yüz göstermek, onlarla oynadığımız oyunlarda kendilerine karşı müsamahakâr olmak icap eder. Misafirleri sıkacak hareketlerden sakınmalıyız. Misafirlerin yanında annemizden ısrarla bir şey istememeliyiz. Şayet biz misafirliğe gidersek yabancı bir evde bulunduğumuzu düşünerek çok uslu ve terbiyeli olmalıyız. Evin çocuklarıyla bir olup evdekileri rahatsız edecek oyunlara, hareketlere teşebbüs etmemeliyiz. Annemize ikide birde (artık gidelim, benim canım sıkıldı, karnım acıktı)

5.21 Aile fertlerinin vazifeleri ve çekirdek aile kurgusu, (Öğretmen Sesi Dergisi, 1939, s. 17)

5.22 Sıtma hastalığı ile mücadele, (Öğretmen Sesi Dergisi, 1939, s. 17)

5.23 Çürük dişteki mikroplar, (Öğretmen Sesi Dergisi, 1939, s. 49)

ÜNİTENİN İŞLENİŞİ

Okul hazırlığı: Sabahları saat yedide uyanmak. (Evin okula uzaklık ve yakınlığına göre kalkma zamanı değişebilir). Elimizi, yüzümüzü, boynumuzu yıkamak. Dişlerimizi temizlemek. Saçları taramak. Tırnak kesmek. Kahvaltı etmek. Giyeceğimiz elbise ve ayakkabımızı süpürüp temizlemek. Kirlenmiş ise çamaşırlarımızı değiştirmek. Kendi kendimize giyinmek. O gün okula götürülecek ders levazımını hazırlamak. Derslerimizi ve vazifelerimizi bir daha gözden geçirmek.

Okul yolunda: Okula hazırlık biter bitmez vakit geçirmeyip yola çıkmak. (Vaktinde okulda bulunmamanın zararları belirtilmelidir). Okul yolunda gördüklerimiz: Evler, apartmanlar, mağazalar, çeşmeler, ağaçlar, bahçeler, anıtlar, elektrik, telgraf ve telefon direkleri, tramvay ve otobüs durak yerleri, polis ve bekçi kulübeleri, yazıhane, muayenehane, dükkân ve mağaza tabelaları, pazar yeri.

Okul yolunda rasladıklarımız: İşine giden insanlar, bizim gibi okula giden çocuklar, çarşıya pazara giden kadınlar, sütçü, simitçi, zarzavatçı, yemişi gibi seyyar satıcılar, ayakkabı boyacıları, polisler, bekçiler, çöpçüler, tahsildarlar, posta müvezzii, gazete satanlar, (sokakta çalışan insanların sıcak ve soğuk, kar ve yağmur gibi bin bir müşkülâta göğüs gerdikleri belirtilmeli. Bu gibi insanları hor görmemek lüzumu üzerinde durulmalı. Sokakta çalışanlar olmasa bir çok ihtiyaçlarımızın giderilemeyeceği söylenmeli).

Sokakta neler konuşulur: Hatır sormak, âşinalık etmek, yol sorma k, selâmlaşmak, (Sokakta yol üstünde durarak uzun boylu konuşmanın hem tehlikeli olduğu ve hem de başkalarının yoluna mâni olmak gibi terbiyeye uymıyacak ve yolcuları rahatsız edecek bir hareket teşkil ettiği söylenmelidir.)

Yolda rasladığımız taşıma araçları: Köylerde kağı arabaları, öküz ve manda ara-

baları, yaylı veyaysız atla çekilen yük arabaları, çöpçü arabası, yüklü at, katır, eşek, üstü kapalı yaylı uzun arabalar, fayton, landon, talika, biriç, bisiklet ve motörlü vasıtalar: Kamyon, otobüs, otomobil, motosiklet, tren, tramvay, tayyare, vapur, kayak, sandal, yelkenli.

(Yolda rasladıkları nakil vasıtalarından başka vaktile gördükleri taşıma araçları üzerinde de durulabilir. Hattâ hiç görmedikleri nakil vasıtaları resimlerle tanıtılır). Nakil vasıtalarının sürat, rahatlık, ucuzluk ve yapılış bakımından mukayeseleri yaptırılmalıdır. Eşya naklinde kullanılanlarla insan ve hayvan naklinde kullanılanlar gösterilmelidir.

Nakil vasıtalarının arkasına konulan numara plâkaları. Bu plâkalar ne işe yarar?

Türlü nakil vasıtalarına nasıl binilip, ini-
leceği söylenmeli. Otobüs, tramvay, vapur ve trenler için nereden ve nasıl bilet alınır?

Araba, otomobil, otobüs, vagon, tramvay, vapur gibi nakil vasıtalarının alabileceği insan bakımından mukayeseleri yaptırılmalı. Altı, dört, iki ve bir kişilik otomobiller, 15 - 20 kişi alabilen otobüsler, kırk kişi alan tramvay ve tren vagonları, vapurların büyüklüğüne göre alabileceği yolcu miktarının değişeceği.

Nakil vasıtalarının önemi: Eski insanlar ilkin yaya yürürlerdi. Sonraları at, eşek, öküz gibi hayvanları ehlileştirerek bunları taşıma aracı olarak kullandılar. Nehirlerde çürümüş ve içi oyulmuş ağaç kövdelerine binerek ellerindeki sopalarla kendilerine istikamet vererek yürüdüler. Tekerleksiz basit kızaklar yaptılar. Hayvanları bunlara koşarak eşyalarını taşıdılar. Nihayet yekpare ve gayrimuntazam tekerlekli arabayı icad ettiler. İnsanlar trenden istifadeyi ancak bir asır evvel, otomobilden faydalanmayı ise 30 - 40 yıl önce düşünebildiler.

Nakil vasıtaları insanları sırtlarında eşya taşımak zahmetinden kurtarır. Yolculukta yaya yürümek külfetini kaldırır. Nakil vasıtaları yaya yürüyen insandan çok hızlı gittikleri için bize zamandan kazandırır, nakil

5.24 Okula gelmeden önce ve okuldan çıktıktan sonra, (Öğretmen Sesi Dergisi, 1939, s.

46)

